AVVAKUM

HAYATIM

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: NİHAL YALAZA TALUY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Avvakum Petroviç Petrov (1620-1682): Protopop (Başpapaz) Avvakum, Patrik Nikon'un Rus kilisesinde yaptığı reformları reddeden Eski İnananların önderlerindendi. Avvakum, Mezen'e, sonra Pustozyorsk'a sürülmüş, önce saçları kesilerek ruhban sınıfından atılmış, sonunda yakılarak öldürülmüştür.

Nikonculara karşı mücadelesi sırasında çektiklerini, dini inanışının temellerini anlattığı Hayatım *Rus edebiyatındaki ilk otobiyografidir. Son derece yalın ve gerçekçi, yer yer oldukça kaba dili ve capcanlı ifadeleriyle yazarı Avvakum'u kararlılığı, bağışlayıcılığı ve tevekkülü kadar kibri, inatçılığı ve öfkesiyle, kısacası tüm çelişkileriyle tam bir insan olarak sergiler.* Hayatım, *Rus edebiyatı tarihinde bilhassa dil kullanımıyla modernliğe geçişte çok önemli bir yere sahiptir.*

Nihal Yalaza Taluy (1900-1968): Cumhuriyet'in ilk kuşağının önde gelen Rusça çevirmenlerindendir. Dostoyevski ve Tolstoy'un yanı sıra Puşkin, Gogol ve Turgenyev çevirileri de beğeniyle okunan Taluy'un çeviri külliyatı otuz kitabı aşmaktadır.

THG
0814766
UNL

9 786254 293795

Genel Yayın: 5778

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

AVVAKUM
HAYATIM

ÖZGÜN ADI
ЖИТИЕ ПРОТОПОПА АВВАКУМА
ИМ САМИМ НАПИСАННОЕ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN
NİHAL YALAZA TALUY

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2022
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
DENİZ RESUL

DÜZELTİ
MUSTAFA AYDIN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, MART 2023, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-380-1 (CİLTLİ)
ISBN 978-625-429-379-5 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel. (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
e-posta: info@iskultur.com.tr
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CDXL

AVVAKUM

HAYATIM

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
NİHAL YALAZA TALUY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Önsöz

On yedinci yüzyılın ortasında Rus kilisesinde dinde, tören ve ayinler bakımından yapılan yenilikler ve din kitapları üzerinde yapılmak istenen değiştirmeler eskinin koruyucularıyla yeniler arasında çok çetin bir çarpışmanın doğmasına yol açtı. Bu çarpışma o derece şiddetlendi ki, sonunda, tek bir varlık halindeki Rus kilisesi iki düşman partiye ayrıldı. Yeniler, devletin ve resmî kilisenin kanadı altında oldukları için gerçek Hristiyanlar diye adlandırıldılar. Muhaliflerine de, resmî makamların onayladığı bu yenilik hareketlerini kabul etmek istememeleri ve böylelikle, ayrılmaya (raskol'a) sebep olmaları yüzünden "Raskolnik", "Starover", veya "Staroobriyadets" (eski dini kullanan) dendi.

Bununla beraber, kilisede çıkan kargaşalık konusunda staroobriyadets'ler kendilerini asla kabahatli görmüyorlar, hatta, gerçek Hristiyanların asıl kendileri olduklarını iddia ediyorlardı. Staroverler, Yenileri, başlarında bulunan Patrik Nikon'a izafeten "Nikoncular" diye adlandırmışlardı.

Rus kilisesinin sözü geçen yenilikleri, ayinlerde yapılan değişikliklerle bu ayinlerin yapılış şekillerinden bahseden kitapların, modern Rum kilisesi kurallarına göre düzenlenmesinden ibaretti.

Hristiyanlığı eski Rum kilisesinden alan Rusya, bütün âdet ve usullerini aynen muhafaza etmişti. Ancak, kısmen tercüme bozukluğu, kısmen de bazı bölgelerin pek kenarda köşede kalması yüzünden bazı hata ve ayrılıklar göze çarpı-

yor, bununla beraber, bunların düzeltilmesi işi hiç de düşünülmüyordu. Bu, Rus feodalitesine son vererek, Moskova'nın hâkimiyeti ele almasına kadar sürdü. Bu tarihten itibaren din alanında ufak tefek inkılaplar, pek de önemi olmayan bazı değiştirmeler görülmektedir. Bu arada, 1551'de, Moskova'da toplanan Stoglavıy Sobor'un (Yüz Kişilik Toplantı) çalışmaları dikkati çekiyor. Her şeye rağmen on yedinci yüzyılın ortalarına kadar, bütün bu ıslah hareketlerinde, tam anlamda bir yenilik veya önem taşıyan bir kalkınma karakteri görülmemektedir. Yapılanlar bir "yıkıp yeniden inşa etme"den çok "eskinin onarılması"dır. Halbuki Rum kilisesinde on beşinci yüzyıldan başlayarak, gerek dinî ayinlerde gerekse kitaplarda çeşitli ve kökten değişiklikler meydana gelmişti. Rus kilisesi ise, bir yandan belirli bir merkeze sahip bulunmamasından ötürü, bir yandan da o sıralarda Bizans'ın Türkler tarafından zapt edilmesi sebebiyle, bir türlü büyük kardeşinin yürüyüşüne ayak uyduramıyordu. Gerçekten, İstanbul'un düşmesi ve Rum kilisesinin Müslüman idare altına girmesi onu Rus kilisesinin gözünden bir hayli düşürmüştü. Bu suretle aynı dinin iki kilisesi arasında birçok yönden ve bilhassa ayinler bakımından birtakım aykırılıklar doğdu.

On yedinci yüzyılın ortasına doğru Moskova'da Dinseverler Birliği kuruldu. Birliğin baş gayesi, Rus kilisesi önderlerini ve cemaatini dindarlık ve ahlak bakımlarından yükseltmek ve kilise ayinlerinin daha vakarlı, azametli ve intizam içinde yapılmasını sağlayabilmekti. Sonraları Birlik'e, ıslahat hareketlerini idare edecek şahıslarla birlikte, ilerinin muhalifleri de girmişlerdi. Baş üyeler arasında Çar Aleksey Mihayloviç, ruhani pederi Stefan Vonifatyev, önceleri Moskova, sonradan bütün Rusya patrikliğini yapan Nikon ve çarın pek çok dostu bulunduğu gibi, Moskova Başkilisesi Protopopu İvan Neronov, taşralı birkaç protopopla birkaç papaz da vardı. Yuryevets Başkilisesi Protopopu Avvakum da aralarındaydı.

Ahlak ve din konularında, önceleri, bütün Birlik üyeleri arasında tam bir fikir beraberliği vardı. Dinî ayinlerde intizamın sağlanması amacıyla, mesela, ayinlerin çabuk bitirilmesi için hep bir ağızdan dua, ilahi okunmasına nihayet verilmesi gibi teklifler hep müsait karşılanıyordu.

Bu, o sıralar patrikliğe adanan ve Çar'la Stefan Vonifatyev tarafından desteklenen Nikon'un Rus kilisesinde, Rum kilisesini örnek tutarak esaslı bir ıslahata girişmesine kadar sürdü. O andan başlayarak Birlik'te ne fikir ne de sözbirliği kaldı. Hele Stoglavıy Sobor'un, aforoz cezası tehdidiyle yasak ettiği üç parmaklı istavroz işaretinin kabulü, Avvakum'u, İvan Neronov'u ve bilhassa taşralı papazları pek şaşırttı ve ürküttü, öte yandan, mağrur ve müstebit karakteriyle Nikon, daha pek yakında, patrik mevkiine geçmesine yardım eden dostlarını büsbütün kendinden uzaklaştırdı ve mücadeleyi körükledi.

O sıralarda ruhban sınıfının bütün ödevi, dinî ayinleri idare etmek, bu ayinlerde, kendilerine bir formül halinde öğretilenleri cemaate tekrarlamaktan ibaretti. Gerek ruhban sınıfının işin derinine varamamış kısmı gerekse cemaat manadan çok şekle bağlandığından, onlar için kiliseye ait her bir kural, her bir söz, kâhin veya şamanların büyülü tekerlemeleri gibiydi. Üzerlerinde yapılacak en ufak değişiklik bile, kutsal değerlerine halel getirebilirdi. Bu yüzden ibadetin gerçekliğini ve makbul sayılmasını, olduğu gibi kalmasına bağlı görüyorlardı. Çünkü Rus kilisesini yükselten Rus azizleri ibadetlerini hep bu eski usulde yapmışlardı. Bu usulleri yanlış bularak onları değiştirmeye kalkmak Rus kilisesini temelden sarsmak demekti. Hele bu yenilik hareketlerine, daha iki yüz yıl önce gerçek dinden uzaklaşmaları yüzünden kâfirlerin çiğnediği Bizans kaynak olursa!..

Tam iki yüzyıl, asıl ve gerçek Hristiyan dinine sahip olduğunu öne süren, Üçüncü Roma olmakla ve bağımsızlığıyla gururlanan Rus kilisesine şimdi ne oluyordu?

Nikon'un yenilikleri önce yalnız ruhban sınıfının itirazlarıyla karşılandı. Lakin kısa zaman sonra, pek çok kimse bu hareketini desteklemeye başladı. Eskiyi hoş görenler arasında, Çar Korkunç İvan'dan sonra bir türlü düzelemeyen boyar sınıfı ve şehirliler vardı. Rusya'daki Kazakların ve Stenka Razin'in isyanları da Raskol hareketinin kuvvetlenmesine, staroobriyadets'lerin çoğalıp köylü sınıfına kadar girmesine sebep olmuştu.

Protopop Avvakum, staroobriyadets partisinin en göze çarpan ve en önemli önderiydi. Bundan başka, Raskol'un yarattığı kudretli ve verimli bir yazardı. Yazı yazma istidadı ve kendine has yazış tarzı, ele aldığı konuların sadece tarihî değerleri olmasına rağmen, eserlerine eski Rus edebiyatı örnekleri arasında önemli bir yer kazandırmıştır. Kabına sığmayan, eski dinin müdafaasında en koyu bir taassup ve sarsılmaz bir azim gösteren Avvakum'un ve ailesinin bütün hayatları azap ve işkence içinde geçmiştir. Avvakum yakılarak öldürülmüştür.

Protopop Avvakum *Hayatım*'da, yaşadığı müddetçe başından geçenleri anlatmaktadır. Eser, Rus edebiyatının ilk otobiyografisidir.

Avvakum'un, bundan başka, türlü konular üzerine yazılmış elliden fazla başka eseri de zamanımıza kadar gelmiştir. Bunların çoğu yeni kilise ayinleri, Tevrat tefsiri ve din düsturları üzerine makalelerini toplayan kitaplar, bir kısmı tanrıbilime ait eserler, hayatında rol oynayan bazı şahıslara dair notlar, dilekçeler, hitabeler ve mektuplardır. Bütün bu eserlerin temel konuları din ve kilise alanlarındaki her yenilikle amansız mücadeledir.

Protopop Avvakum, *Hayatım*'da, bir yandan eskiliği müdafaa ederken, öte yandan gerek yazış tarzı gerekse üslup yönlerinden eski Rus edebiyatı kalıplarından çıkarak pek yeni hamleler yapmaktadır. Eski Rus yazarları arasında kendinden bahsetmek ve başkasının değil de bizzat kendisinin hayatını nakletmek boş bir kibir sayılır, günah telakki edilirdi.

Avvakum'un bu hareket tarzı, şahsiyetinden duyduğu gururdan ileri gelmektedir. O, manevi alanda etrafındaki bütün insanlardan daha üstün olduğuna inanmıştı. Kendini, Tanrı'nın insanlara gönderdiği bir elçi sanıyordu. Yazılarının birçok yerinde havari ağzı kullanmaktadır. Hemen bunun ardından da Hristiyanlığın gerektirdiği gibi birtakım kendini küçümseme nağmeleri yapıyor. Lakin bunları da, "Kitabet ve antikadan yana güçlü değilsem de İsa'nın verdiği zekâm kuvvetlidir..." gibi sözlerle örtüveriyor.

Eserlerinde ve bilhassa *Hayatım*'da, Allah'ın kudretinin onu nasıl koruduğunu, nasıl mucizeler yarattığını anlatmaktadır. Avvakum, hayatı boyunca yakasını bırakmayan işkence ve her türlü azaba, sadece başka insanlardan üstün olduğuna inanmasından ötürü dayanmıştır. Bu olağanüstülüğünü, *Hayatım*'ını yazmaya kendisini teşvik eden Starets Yepifaniy de kabul etmektedir.

Allah'ın elçiliğini üzerine alan Avvakum, ne rahip olmuş ne de inzivaya çekilmişti. Tam bir aile erkeği ve çocuklarını seven bir babaydı. Sadece bir geleneğe uyarak, bir tarik-i dünya gibi yaşamaya hiç taraftar değildi. Dinseverliği onu, yaşadığımız hayatı ve bu hayatın nimetlerini kötülemeye sevk etmiyordu. Bunun Avvakum'un eserlerindeki üslubu üzerinde de bir tesiri vardır. Avvakum, o zamanlar Rusya'da edebî dil olarak kullanılan Kilise Slavcasından sıyrılmıştı. Tam Rusça, hem de konuşma diliyle, ancak tek tük Slavca kelimeler ve havari kitaplarından, İncil'den bazı cümleler serpiştirerek yazıyordu. Bütün bunlardan başka, Avvakum'un eserlerinde bazı bayağı sözlere de rastlamak mümkündür. Avvakum bunları, bilhassa düşmanlarına küfrederken kullanır.

Avvakum zamanının en büyük realistiydi. Yazılarındaki realizmi çok kere onun taşkın ve heyecanlı tabiatı doğuruyordu. Hayatı olduğu gibi yazıyor, çoğu zaman tezatlara düşüyor, menfiyi müspeti, iyiyi kötüyü karıştırıyordu. Zaten kendi tabiatı da tezat doluydu. İdealine düşman olan-

lara haşin, merhametsiz ve intikamcı Avvakum, ruhuna ve dinine uygun bulduklarına karşı hayırhah, hatta yufka yürekli denecek kadar hisliydi. Pişmanlık gösteren ve tövbe edenlere eski günahları için hiç kin tutmazdı. Baş düşmanı, hayatta ona en fazla eziyet eden Afanasiy Paşkov'a bile rahip olmasından sonra, dua ediyordu. Hiddet anında beddua ederek, leşini köpeklere attığı düşmanı İvan Struna'nın ölümünden de kederle bahsediyor. Duasını bir Nikoncu bile istese, esirgeyemezdi.

Koyu bir mutaassıp, demagog bir mücadeleci olan Protopop Avvakum, hem dimağ hem de ruh bakımlarından hasta bir adamdı. Mucizeler yaratabileceğine ve gaipten haberler aldığına inanması bundandır.

Avvakum, cahil halk kitleleri arasında kendine büyük şöhret yapmış ve zamanının en tanınmış kimseleri arasında yer almıştır. Tarihin onu eski dinin ve geleneklerinin koruyucusu olarak ön planda göstermesi şüphesiz bu özelliklerinden ileri gelmektedir.

N. Gudziy'in makalesinden

N. Y. T.

Ben Protopop Avvakum, bunu ruhani pederim Starets Yepifaniy[1] tarafından kutsanarak, şu günahkâr elimle yazdım. Allah'ın izniyle bunu okuyup dinleyen sizler sözlerimin saflığını ve dilimin sadeliğini ayıplamayın. Zira ben, anadilim Rusçayı severim. Sözlerimi felsefi fıkralarla süslemeye alışmadım. Zaten Tanrı bizden güzel sözler değil, iş ister. Pavlos[2] bu konuda, "Bütün insanların, hatta meleklerin dillerinden bile konuşsam, kalbimde sevgi hissi yoksa, bir hiçim ben," diyor. Sözün kısası: Allah bizden Latince, Yunanca ya da İbranice konuşmamızı değil, sevgi ve diğer birtakım faziletlere sahip olmamızı istiyor. Bu yüzden ben de, ne belagate önem veririm ne de Rusçamızı kötümserim. Siz de ben günahkârı affediniz. Allah da bütün İsa kullarını af ve takdis etsin. Âmin.

Kutsal Üçlük, Tanrımız, dünyayı Yaratan! Benden yardımını esirgeme, işime sağduyuyla başlayıp hayırlı sonuca varabilmem için kalbimi idare et. Çünkü şu âciz kulunun söylemek istediği sözler var. Cahilliğimi idrak ederek sana

1 Starets, "stariy" yani "ihtiyar" kelimesinden gelir, ama tarik-i dünya anlamında kullanılır.
Starets Yepifaniy, Protopop (başpapaz) Avvakum'un Pustozyorsk sürgününde ruhani pederi, yani günahlarını çıkaran papazıydı. Rahip olduktan sonra on dört yıl kuzeyin birçok manastırlarında bulundu. Nikon'la mücadele etmek üzere Moskova'ya geldiği sırada Avvakum'la birlikte Pustozyorsk'a sürüldü. Avvakum ve Staroverliğin diğer iki kurucusu Lazar ve Fyodor'la birlikte yakıldı.

2 Bir havari.

sığınıyor ve yardımını diliyorum: Zekâmı idare et, kalbimi hayırlı işler yapmam için kavi kıl ki, ben de bu iyi hareketlerim sayesinde kıyamet gününde huzuruna, temize çıkardıkların arasında geleyim.

Şimdi Rabbim, izninle ve içimden gelerek, Dionysos Areopagitis'in[3] Tanrı adlarıyla ilgili sözlerini nakledeyim. İsimlerin bir kısmı Tanrı'ya has, doğrudan doğruya tanrılıktan gelen isimler; öbürleri de O'na yaraşan adlar. Varolan, Aydınlık, Gerçek Varlık ve Hayat asli dört ad. O'na yaraşan isimler ise çok: Cenabıhak, Sonsuz Kudret, Akla Sığmaz, Ulaşılmaz, Üçnurlu, Üçvarlıklı, Şan Çarı, Her Yerde Hazır ve Nazır, Ateş, Ruh, Rab, vs...

Gene Dionysos'un Gerçek Varlık için söyledikleri: Gerçek Varlık'ı inkâr etmek, ondan ayrılmaktır. Çünkü gerçek varlık, adı üstünde, var olandır. Var olanı gerçek saymamak, varlığı inkâr demektir. Oysaki Tanrı vardır ve yokluğu düşünülemez.

Bize göre de: Yeni dini kabul edenler gerçek Tanrı'dan, kutsal ve hayat veren Ruh'tan ayrılmakla, Allahlarını kaybettiler.

Dionysos diyor ki: Gerçeği inkâr, varlığı inkâr demektir. Tanrı'ysa varlığından ayrılamaz; zaten böyle olmasaydı ebedî olamazdı. Yeniler, dinin sembolü olan duadan Tanrı'nın asli adı "Gerçek Varlık" sözünü çıkardıktan sonra, yerine O'na yaraşan adlardan Tanrı'yı hiç koymasalardı bari... Çünkü Tanrı'nın Tanrı olması, sadece gerçekliğine bağlıdır. Doğru dine sahip olan bizler ise O'nun her iki adını kullanırız: "Gerçek ve hayat veren Tanrımıza, ışığımıza, yani Kutsal Ruh'a inanırız. Baba ve oğluna da imanımız vardır. Bu uğurda azap çeker ve ölürüz."

---

3 Aslen Atinalı bir havari. İlk Atina Piskoposu Pavlos'un talebesiydi. Ortaçağ'da gerek Doğu gerekse Batı kiliselerinde çok rağbet gören eserler yazmıştı. Ancak son zamanda, D. Areopagitis'in efsanevi bir şahıs olduğu ispat edildi. Avvakum'un bahsettiği *Tanrı'nın İsimlerine Dair* adlı eseri de güya Dionysos Areopagitis yazmıştır.

Dionysos Areopagitis kitabında, bizi teselli ederek, şöyle yazıyor: Gerçek Hristiyan, İsa'yı adamakıllı tanımakla, anlayış gösteren, bedeniyle ve her türlü geçici zevklerle ilgisini keserek hayatının son gününe kadar doğru din uğruna cefaya katlanmaya razı kimsedir. Hristiyanlar bunun örneğidir.

Dionysos, İsa dinini Havari Pavlos'tan öğrenmişti. Kendisi, İsa dinini kabul etmeden önce Atina'da yaşıyordu. Gökcisimlerinin hareketlerini takip etme maharetine sahipti. Hristiyanlığı kabul edince hepsini bırakıverdi. Kitabında Timotheos'a şöyle diyor: "Çocuk, bu dünyadaki hayatın bir hiçten ibaret olduğunu, cazibesine rağmen, yalan, geçicilik ve yıkımla dolu bulunduğunu anlamıyor musunuz? Bunu ben kendi üzerimde denedim. Kofluk ve yaldızdan başka bir kazancım olmadı." Okuyan bundan ibret alsın. Gökcisimlerinin hareketleriyle uğraşmak, artık mahvolmuş kimselerin işidir. Çünkü bunlar, ruhlarını kurtuluşa ulaştıracak gerçek sevgiden habersizdirler. Bu yüzden Tanrı onlara kendi kendilerine oyalansınlar diye, aldatıcı bir meşguliyet vermiş... Onlar da kendilerini buna kaptırarak, ileride, gerçeğe inanmamalarının cezasını çekerler.

Gene Dionysos, henüz İsa dinini kabul etmemişken, O'nun çarmıha gerildiği sırada, bir müridiyle birlikte Güneş Şehri'nde[4] bulunuyormuş. O anda güneşin karardığını, ayın kana bulandığını ye yıldızların öğle vakti göğün üstünde simsiyah belirdiğini görmüş. Müridine, "Bu ya dünyanın sonudur ya da Allah insanlara has azaplar duymaktadır," demiş ve tabiatta görülmemiş değişiklikler karşısında hayret ve şaşkınlık içerisinde kalmış. Gene Dionysos, güneş tutulmasından şöyle bahsediyor: "Gökte beş serseri yıldız vardır. Bunların her birine ay denir. Tanrı bu ayları, diğer yıldızlara yaptığı gibi, belirli yerlere yerleştirmemiştir. Bunlar, bütün göğü dolaşırlar ve Tanrı'nın felaket yahut lütuf yağdıracağı zamanların belirtileri olurlar. Serseri yıldız, diğer adıyla ay,

4 Kudüs.

güneşi batıdan yaklaşarak örterse, böyle bir güneş tutulması, Tanrı'nın insanlara felaket yağdıracağına işarettir. Ayın doğudan gelmesiyle vuku bulan bir güneş tutulması tabii sayılır."

Bizim Rusya'da da gökten böyle bir işaret gelmişti.[5] 162 yılında vebadan bir ay yahut daha fazla bir zaman önce, güneş tutulmuştu. Olay şöyleydi: Başpiskopos Simeon, Petro gününe[6] yirmi gün kala Volga üzerinden geçerken ay batıdan gelmiş ve birdenbire güneşi kaplayıvermişti. Bunun üzerine Simeon üç saat kadar kıyıda durmuş, ağlamıştı, çünkü Dionysos'un yazdığı gibi bu, Allah'ın insanlara felaket yağdıracağına işaretti. O sırada doğru dinden ayrılan Nikon, din ve kilise kanunlarına karşı gelmekteydi.[7] Allah'ın, Rus toprakları üzerine felaket yağdırması bundan ötürüydü. Gerçekten, veba olağanüstü bir şeydi, bunu hiçbirimiz hâlâ unutamadık. Bundan dört yıl sonra güneş bir kere daha tutulmuştu. Petro oruç ayının beşinci günü saat altıda ortalık kararda, güneş söndü ve felaket işaretini vererek ay güneşi batıdan örttü. O vakit başkilisede zavallı Protopop Avvakum ile başkalarının saçlarını kestiler[8] ve aforoz ederek Ugreş'te hücreye kapattılar... Kilisemizdeki intizamsızlığın kilise dışında ne gibi olaylara sebep olduğunu bütün iman sahipleri bilirler. Bunun üzerinde konuşmak bile lüzumsuzdur. Kıyamet gününde bu gerçek anlaşılacaktır. O vakte kadar sabredelim.

---

5 Sözü geçen güneş tutulması 12 Ağustos 1654'te olmuştu. Avvakum'un 162 diye bahsettiği yıl, 7162 senesidir. Avvakum seneleri dünyanın yaratılışından itibaren hesaplamaktadır. Bu güneş tutulmasını yanlışlıkla temmuzun ortasında gösteriyor.

6 29 Haziran, havarilerden Petros ve Pavlos'un günüdür.

7 Nikon'un Hristiyan kilisesi üzerinde yapmak istediği yenileştirme hareketi din âleminde "raskol"a, yani bölünmeye sebep oldu. Bu olay 1653 yılının ilkbaharına rastlar. 1654 senesinin ikinci yarısında Moskova'da ve Rusya'nın başka birçok eyaletinde dehşetli bir veba salgını hüküm sürüyordu. İsyan çıkaran halk, bundan yenilikçi Nikon'u sorumlu tutuyordu.

8 Ruhban sınıfından bir kimsenin saçının kesilmesi, onun din âlemiyle ilgisini kesmek demektir. Avvakum, ikinci güneş tutulmasından bir, bir buçuk ay evvel papazlıktan çıkarılmıştı. Güneş tutulması olayıyla ona yapılan zulümler arasında bir bağlantı görüyordu.

Gene Dionysos bize İsrail diyarında, Nun oğlu Yeşu zamanındaki bir güneş mucizesinden bahsediyor: Yeşu düşmanlarıyla dövüşürken, öğleye doğru tam güneş Gabaon'un karşısına gelmişken, Yeşu kollarını iki yana açarak haç halinde durmuş; güneş hareketsiz kalmış, düşman da böylece güneşin yakıcı tesiri altında mahvolmuş... Sonra güneş doğuya doğru dönmüş, yani geri gitmeye başlamış. Saat onda gerilemeye başladığı için o gün ve gece tam otuz dört saat, yani on saat fazla sürmüş. Çar Yezekiy zamanında da bir gök garibesi görülmüştü. Güneş ikinci defa on saat geri gitmiş, böylece gündüz ve gece otuz altı saat sürmüştü. (Dionysos'un kitabını oku; tafsilatı oradan öğrenirsin.)

Dionysos gök kuvvetlerinden de bahsediyor ve meleklerin dokuz sınıfını üç üçlük kısma ayırarak minnet ve övgülerini Tanrı'ya nasıl bildirdiklerini anlatıyor. Tanrı, mukarrep meleklere, kerubim ve serafime[9] kutsallık ihsan eyler. "Mukarrep melekler, kerubim ve serafim birinci üçlüğü teşkil ederler." Onlar da buna, Tanrı'nın büyüklüğünü överek karşılık verirler. Kutsallık, ikinci üçlüğe birinci üçlük vasıtasıyla geçer. İkinci üçlük de, hâkimiyet, başkanlık ve kudret bölümlerinden teşekkül etmiştir. Bu üçlük "Allilûya, allilûya, allilûya!" diyerek Tanrı'ya övgüsünü yapar. Burada, alfabe sırasıyla "all" Oğul'a, "ûya" da Kutsal Ruh'a delalet eder. Grigorios Nisis[10] allilûya kelimesini "Tanrıca övmek için kullanılan bir kelimedir" şeklinde açıklıyor. Büyük Vasiliy ise, allilûya için, melek dilinde, insanların "Allah'a hamdolsun! deyimlerinin karşılığıdır ki," demektedir, "bu kelime ancak melekler tarafından kullanılır." Vasilios'tan evvel, kilisede "Allilûya, allilûya, allilûya!" diye, doğrudan doğruya meleklere has övgü tarzı kullanılırdı. Vasilios zamanında iki kere meleklerin ve üçüncü kere insanların sözleri okunmaya başladı. Yani, "Allilûya, allilûya, Allahıma hamdolsun!" şeklinde.

9 Hristiyanlıkta melek sınıfları.

10 Kilise babalarından Nenizili Gregorios.

Aziz Dionysos ile Aziz Vasiliy[11] bu hususta aynı fikirdedir. Yani, Roma'da olduğu gibi "Allilûya, allilûya, allilûya, Allahıma hamdolsun" şeklindeki dörtlük bir övgüyü saçma bulmaktadırlar. Bu tarzda okuyanlar kahrolsunlar!

Gene ilk konumuza dönelim. Üçüncü üçlük, ki kuvvetler, başmelekler ve meleklerden ibarettir, kutsallığı orta üçlük eliyle alırken, "Bütün göğü ve yeryüzünü şanınla kutsa ey Tanrı!" derler. Dikkat et ki, bu da üç kere tekrarlanır. Hazreti Meryem, Pskovlu Yefrosin'in müridi Vasilios'a görünerek "allilûya" kelimesini yorumlamıştı. Buna göre, "allilûya"nın övme yönünden değeri çok büyüktür. Ama deyimi yanlış anlayanlara da çok günahı vardır. Hele Roma'dakilerin yaptığı gibi, kutsal üçlük, dörtlük olarak söylenmeye kalkışılır ve böylelikle Kutsal Ruh'un yalnızca Baba'yla ilgisi bulunduğu gerçeğinin tersine, O'nun Oğul'la da bağlantısı bulunduğu ifade edilirse,[12] bu zararlı bir ukalalıktır. Tanrı ve azizler bunu beddua ile karşılarlar. Doğru dine sahip olanları, İsamıza küfür sözlerinden Allah korusun! İsa Tanrımıza bugün, her zaman ve ebediyete kadar minnet ve övgü! Âmin.

Büyük Athanasios, "Kendini selamete ulaştırmak isteyen, her şeyden önce doğru dinden ayrılmamalıdır," diyor, bu dine tam anlamda ve kusursuz olarak bağlanmayanlar şaşkınlık içinde yaşamakla kalmaz, ebediyete kadar da kendilerini kaybederler. "Bizim dinimizin esası şudur: Allah birdir, ama üç bölümü vardır ve bu üçlük, bir Allah'tır. Üç ayrı kısmına rağmen Allah bölünmez bir varlıktır. Onda Baba, Oğul ve Kutsal Ruh kısımları mevcut olup, tanrılık vasıfları yönünden üçü arasında hiç fark yoktur. Şanları eşit, kudretleri aynıdır. Baba neyse, Oğul ve Kutsal Ruh da odur. Baba ölümsüzdür, Oğul ölümsüzdür, Kutsal Ruh da ölüm-

11 Nissalı Gregorios ile ağabeyi Büyük Vasilios Doğu kilisesinin tanınmış önderlerindendir.

12 Katoliklerin "credo"suna, yani dinî düsturlarına göre, Ortodoks mezhebi düsturlarının tersine Kutsal Ruh'un yalnızca Baba'yla değil, Oğul'la da bağı vardır.

süzdür. Baba yaratılmamış, Oğul yaratılmamış, Kutsal Ruh da yaratılmamıştır. Baba Tanrı'dır; Oğul Tanrı'dır ve Kutsal Ruh da Tanrı'dır. Ama bunlar üç Tanrı değil, sadece bir Tanrı'dır. Üç varlık değil, bir varlık, üç ölümsüz değil, bir ölümsüzdür. Mutlak Hâkimiyet Baba, Mutlak Hâkimiyet Oğul ve Mutlak Hâkimiyet Kutsal Ruh birbirinin aynısıdır. Akla sığmaz Baba, akla sığmaz Oğul ve akla sığmaz Kutsal Ruh eşittir. Yani, üç mutlak hâkimiyet değil, sadece bir mutlak hâkimiyettir; üç akla sığmaz değil, sadece bir varlık, ulu Tanrı'dır. Hem bu kutsal üçlükte ne birinciliğin veya sonunculuğun ne de büyüklüğün yahut küçüklüğün sözü edilebilir. Üç kısım da her bakımdan birbirinin aynısı ve eşitidir. Aralarındaki tek ayrılık, Baba Tanrı'nın doğmamış olması, Oğul'un doğması ve Kutsal Ruh'un Baba Tanrı'dan çıkmasıdır. Ortak özellikleri, tanrılıkları ve baş olmalarıdır. Ruhlarınızın selameti için Tanrı'nın vücut bulması konusuna da dokunmamız gerek. Oğul Tanrı, Baba varlığından ayrılarak iffetli bir bakirenin varlığına indi ve böylelikle Kutsal Ruh ile Bakire Mariya'dan (Meryem'den) dünyaya geldi. Gerekli zamanda insan halini alarak, uğrumuza azap ve işkence çekti ve ölümünün üçüncü gününde dirildi. Bundan sonra göğe çıkarak Cenabıhakk'ın sağında oturdu. Zaman gelince, yeniden yeryüzüne inecek ve herkesi yargılayacaktır. Tanrı bütün bunları, Âdem'i yaratmaya karar vermeden önce hazırlamıştı. (Babanın sözü) Baba oğluna: Görünüş ve şeklimize göre bir insan yaratalım, dedi. Öteki O'na: Yaratalım baba, diye cevap verdi. Baba Tanrı tekrar konuştu: Ey biriciğim! Ey ışığım! Ey oğlum ve şanımın nuru! Yarattığımız varlıklar uğruna ölümlü bir insan şekline girip yeryüzünde dolaşarak ıstırap çekmen gerektir. Öteki, O'na: İstediğin gibi olsun, Baba! diye cevap verdi. Bunun üzerine Âdem yaratıldı. Daha tafsilatla öğrenmek istiyorsan, Margarit'i[13] oku. Tanrı'nın şekillenmesini ilgilendiren bilgiyi orada bulursun.

13 *Margarit* veya *İnciler* adlı eserinde İoann Zlatoust'ın hitabeleri toplanmıştır.

Ben bunlardan kısaca bahsettim. Herkes şuna inansın ki, iman sahibi olanın sırtı yere gelmez. Bundan yoksun olanların ise, sonsuzluğa kadar işleri bitiktir. (Yukarıda sözü geçen Athanasios'a göre): Ve ben, Protopop Avvakum bunlara inanıyorum, bunları kendi yaşayışıma tatbik ediyor, böylelikle ömür sürüyorum; ölüme de bu inanç içinde kavuşacağım.

Novgorod sınırında, Kudma Nehri arkasında, Grigorov köyünde doğdum.[14] Babam Papaz Piyotr, anam İnoka Martay'dı. Babam sarhoş edici içkilere düşkündü; annem ise oruç tutan, ibadetten baş kaldırmayan ve bana Allah korkusunu öğretmiş bir kadındı.

Bir gün, komşumuzun ölmüş bir hayvanını gördüm. O gece yatağımdan kalktım ve ikonanın önünde ölümü, benim de bir gün öleceğimi düşünerek gözyaşları arasında dua ettim. O zamandan beri her gece dua etmeye alıştım. Sonraları annem dul kaldı. Ben de yetim oldum. Memleketlilerimiz tarafından köyümüzden dışarı atıldım. Bir zaman sonra annem beni evlendirdi. Ben, Hazreti Meryem'e sadece bana ruhumun selameti yolunda iyi bir hayat arkadaşı versin diye dua etmiştim.

Köyümüzden, Anastasya adında bir kızdı. O da yetimdi. Her vakit kiliseye giderdi. Babası Marko epeyce zengin bir demirciydi. Ama ölümünden sonra mallarından hiçbir şey kalmamıştı. Kızı yokluk içinde, sadece ibadet ederek yaşıyordu. Sonra, Allah'ın emriyle benimle evlendi. Bir zaman sonra annem nurlar içinde Hakk'ına kavuştu. Bense sürgünden dönüp başka bir yere yerleştim. Yirmi bir yaşında diyakoz payesini aldım. İki yıl sonra da papaz oldum. Sekiz sene papazlıkta kaldım; sonra da Hristiyan piskoposlar tarafından protopopluğa terfi ettirildim. Bunlar yirmi yıl önce olmuştur. Ruhban sınıfındaki hizmetim otuz sene tutar.

Papazken ruhani evlatlarım pek çoktu. O zamandan şimdiye kadar beş altı yüzü bulmuştur. Yirmi beş yıl kadar da

14 Avvakum'un doğduğu tarih katiyetle bilinmemekle beraber, 1620-21 olduğu sanılmaktadır.

durmadan kiliselerde, evlerde, yollarda, şehirlerde ve köylerde, başkentte ve Sibirya'da vaaz ederek Allah'ın sözlerini öğrettim durdum.

Papazlığım zamanında bir gün, çapkınlığından ve türlü ahlaki yolsuzluklarından ötürü bir sürü günah işlemiş bir kız bana günah çıkarmaya geldi. Kilisede, İncil'in önünde ağlayarak bunları inceden inceye saydı döktü. Halbuki ben, bu melun hekim, tam üç kere kendim de çapkınlık hevesine tutuldum. Onun ateşiyle yandım, azap içinde kıvrandım. Bunun üzerine üç mum yakarak bunları minbere koydum ve sağ elimi aleve tutarak, içimdeki habis ateş sönünceye kadar öylece bıraktım. Sonra kızı uğurlayarak latamı çıkardım, duamı okudum ve derin bir keder içinde eve gittim. Kutsal ikonanın önünde yere kapanarak gözlerim şişinceye kadar ağladım ve Tanrı'dan, görevimin yükü kaldırılamayacak kadar ağır olduğu için, beni artık manevi evlatlarından ayırmasını diledim. Sonra yüzükoyun yere yattım; acı acı ağlarken kendimden geçivermiştim. Yattığım sırada, ruhumla Volga Nehri'ne ulaştım. Nehirde altından iki gemi vardı. Kürekleri, direkleri, her şeyi altındandı... Her birinde birer kürekçi oturuyordu. Onlara, "Kimin bu gemiler?" diye sordum. Onlar da, "Lukin'in ve Lavrentiyev'indir," cevabını verdiler. İkisi de ruhani evlatlarımdandı. Bana da ailemde de epey iyilikleri dokunmuştu. Dindarane ve fazilet içinde öldüler. Ardından üçüncü bir gemi gördüm. Bu gemi altından değildi. Ama kırmızı, beyaz, mavi, siyah, külrengi, renk renk şeylerle süslenmişti, insan aklının alamayacağı kadar güzel ve hoş bir şeydi bu... Gemiyi arka kısmından, aydınlık yüzlü bir genç bana doğru itiyordu. Gemi sanki beni yutacakmış gibiydi... "Kimin bu gemi?" diye bağırdım. İçinde oturan, "Senin," cevabını verdi. "Madem sıkılıyorsun, al onu, karınla, çocuklarınla gez."

Kendime gelerek doğruldum ve gördüklerimi, bu gemi yolculuğunun ne anlama gelebileceğini yorumlamaya çalıştım.

Bundan kısa bir zaman sonra beni, tıpkı eski kitaplarda yazılı olduğu gibi, "öldürücü hastalıklar sardı, cehennem felaketleri içinde kaldım ve kederle maraz ta içime girdi." Muhtar, bir dul kadının kızını elinden aldı, öksüzü annesine geri versin diye çok yalvardım. Fakat dileğimi hiçe saydı, kıyametler kopardı, hatta etrafına bir sürü insanı toplayarak kiliseye girdi. Beni boğmaya kalkıştılar; az daha ölüyordum. Yarım saat, belki de daha fazla, kendimi bilmeden yattım. Sonra Tanrı'nın işareti üzerine dirildim. Muhtar da bundan korktu ve kızdan vazgeçti. Ama sonra Şeytan gene dürttü. Kiliseye geldi; üstümdeki cübbeye bile aldırmadan beni dövdü, üstümde tepindi. Bense o sırada dua ediyordum.

Başka bir muhtar da, bir başka zamanda, bana hiddetlenmişti. Evime daldı, beni adamakıllı dövdü ve köpek gibi, parmaklarımı dişledi. Ancak ağzı kan dolunca dişlerini açıp elimi bıraktı ve evine gitti. Bense Allah'a şükrettikten sonra elimi sardım ve akşam duası için kiliseye gittim. Yolda giderken iki piştovla üstüme saldırdı, ateş etti. Barut namluda parladı ama kurşun takıldı. Muhtar bunu yere fırlattı ve ikincisini ateşledi. Bu da ateş almadı. Ben hem yürüyor hem bütün kalbimle Tanrı'ya dua ediyordum... Bir elimle onu kutsadım ve önünde eğildim. Hırladı bana. Ben de, "Sen sağ ol, İvan Rodiyonoviç!" diye cevap verdim. Muhtar bundan sonra evimi ve neyim var neyim yoksa hepsini aldı, beni de soyarak kapı dışarı etti. Hatta yol için ekmek bile vermedi.

İşte tam o sırada oğlum Prokopiy doğmuştu, ki şimdi o da anası gibi, topraktadır. Ben elime bir sopa, karım da kucağına vaftizsiz evladını alarak yola düzüldük. Çocuğumuzu, vaktiyle Filipos'un bir hadıma yaptığı gibi, yolda vaftiz ettik.[15]

15 Avvakum, *Havarilerin İşleri* kitabında anlatılan Havari Filipos'un bir Habeş hadımı, "yolda, akarsuda" vaftiz edişinden bahsediyor.

Moskova'ya varınca[16] Protopop Stefan ile doğru Protopop İvan Neronov'a[17] gittim. Onlar Çar'a benden bahsetti. O zamandan beri Çar tarafından tanındım.

Ruhani pederler elime bir paket vererek beni eski yerime yolladılar. Oraya vardığım vakit evimin duvarları bile yıkılmıştı. Evimi onardım; lakin iblis başıma yeni bir bela saldı. Köyüme teflerle domralarla oyuncu ayıları getirdiler.[18] Ben, Allah'ın şu günahkâr kulu ise, İsa dini adına, gayretkeşlik ederek bir sürü insana karşı tek başına ayıcıların teflerini ve maskelerini yırtıp attım; hayvanların ikisini de ellerinden aldım. Birini bir hayli hırpaladığım halde sonradan kendine gelebilmişti. İkincisini çayıra salıverdim. Bu olay üzerine Volga üzerinden Kazan'a, Voyvodalığa giden Vasiliy Petroviç Şeremetev[19] beni gemisine çağırttı ve adamakıllı azarladı. Sonra da Sakalkesen oğlu Matfey'i kutsamamı emretti.[20] Bense, kutsamak şöyle dursun, mukaddes kitaplarımıza da-

16 Avvakum'un Lopatişçi köyünden Moskova'ya ilk kaçışı 1684'tedir. Yenidoğan oğlan Prokopiy ile kaçmışlardı.

17 Stefan Vonifatyev, Moskova başkiliselerinden birinin protopopu ve aynı zamanda Çar Aleksey Mihayloviç'in ruhani pederiydi. Dinseverler Birliği'ndendi ve o zamanın kilise işlerinde önemli rol oynuyordu. İvan Neronov da Moskova başkiliselerinden birinde protopoptu. Sonraları rahip olmuş ve Grigoriy adıyla tanınmıştı. Dinseverler Birliği'nde Vonifatyev'den sonra gelirdi.

18 Eski Rusya'da gerek kilise gerek devlet, soytarılıkla ve başka "şeytan eğlenceleriyle" amansız bir çarpışma halindeydi. Bu çarpışma, hele on yedinci yüzyılda, Dinseverler Birliği'nin gayretiyle büsbütün şiddetlenmişti. 1648 yılında, çarın bir emriyle bütün şehir ve eyaletlerde sazlı ve maskeli "maskara" oyunları yasak edildi; bu bildiride, "...Domra (iki telli bir saz), zurna, düdük, gayda, maskeler ve başka büyülü şeytan eşyası ele geçirilince hemen yakılmalıdır..." deniyordu. Bundan suçlu bulunanlar sopayla, hatta Ukrayna şehirlerine sürgünle cezalandırılırdı.

19 Boyarin Vasiliy Petroviç Şeremetev 1648'de, yazın, Moskova'dan Kazan'a Voyvodalığa gitmişti. Avvakum, aynı yılın başında Moskova'ya kaçtıktan sonra yazın gene Lopatişçi'ye dönerken Boyarin Şeremetev ile görüştü.

20 Sakal kesme modası Rusya'ya on altıncı asırda Batı'dan girmiştir. Kilise büyükleri, ahlaka uygun görmedikleri bu yeni âdetle şiddetle mücadeleye girmişti. Çünkü sakal kesme âdeti, o vakitler çok yayılmış kulamparalıktan doğmuştu. Eski âdetlerin taraftarları, hususuyla Avvakum, bu yeniliğin baş düşmanıydı.

yanarak onun bu hayâsızlığını kınadım. Boyarin Şeremetev gazaba gelerek beni Volga'ya atmalarını emretti. Suda bir hayli çalkalandım. Ama bundan sonra iyilikler de gördüm. Çar'ın sofrasındaki bir kabulde affedildim.[21] Boyarinya Vasilyeva, küçük kardeşimin[22] ruhani kızıydı. Tanrı kullarını böyle korur işte!

Konumuza dönelim. Ben başka bir muhtarın da gazabına uğramıştım. Adamlarıyla evimi sardı, oklar attı, piştovlarıyla ateş etti. Ben o esnada Rabbime, "Büyük Tanrım! Bildiğin yollardan ona sükûnet ve huzur ver..." diye yalvarıyorum. Adam Kutsal Ruh tarafından kovalanarak evimi terk edip kaçtı. O gece adamları, ağlayarak beni çağırmaya geldiler. "Saygıdeğer peder, bizim Yevfimey Stepanoviç ölmek üzere... 'Papaz Avvakum'u getirin bana!..' diye bağırıp dövünüyor. 'Allah'ın gazabına onun yüzünden uğradım,' diyor."

Bunların beni aldattıklarını sanarak dehşetli korktum ve şöylece dua ettim: "Ey ana rahminden yeryüzüne kavuşturan, yoktan var eden Tanrım! Beni boğarlarsa, Moskova Metropoliti Filipp[23] ile beraber olmamı sağla. Yok keserlerse, beni de Zekeriya peygamberinin yanına koy; suya atacak olurlarsa, beni de, Permli Stefan'a yaptığın gibi, kurtar!"[24] Böylece dua ederek Yevfimey'in evine gittim. Arabayla eve vardığımda karısı Neonila beni karşılamaya çıktı. Bir yandan koluma giriyor, bir yandan da, "Buyur, buraya buyur efendi babamız, gözümüzün nuru, velinimetimiz, buyur!" diyordu. Bunu duyunca, "Tuhaf şey," dedim, "demin oros-

21 O vakitler çarın muhiti için, hemen her gün dost ve yakınlarıyla saray sofrasında toplanmak bir âdetti.

22 Avvakum'un küçük kardeşi Papaz Yefim Petrov'dur.

23 Moskova Metropoliti Filipp, 1569'da, Çar Korkunç İvan'ın emri üzerine Malyuta Skuratov tarafından boğuldu. Sonraları kilise ona aziz payesini verdi.

24 Permli Stefan'ın hayatını anlatan bir kitapta şöyle bir bölüm vardır: Stefan, bir şamanla, gerçek din üzerine giriştiği bir tartışmada, kendi düşüncesini ispat için su ve ateşle bir deneme yapmalarını istemiş. Şaman son anda korkarak bu denemeyi yapmaktan vazgeçmiş. Böylelikle Stefan haklı çıkmış.

pu çocuğuyduk, şimdi de efendi baba olduk. İsa'nın kırbacı pek zorlu besbelli!.. Kocan kabahatinin cezasını pek çabuk çekiyor." Beni odaya götürdü. Yevfimey kuştüyü döşeğinden fırladı, ayaklarıma kapandı. Avazı çıktığı kadar, "Efendimiz! Suçumu bağışla!.. Kabahat işledim, hem Tanrı'ya hem sana karşı... Affet!" diye haykırdı. Tir tir titriyordu.

"Sağlam kalmak istiyor musun?" diye sordum. Yattığı yerden bana, "Evet sayın peder," cevabını verdi. Ziyadesiyle cezalandırıldığı için kendisi kalkmadı. Onu kaldırıp yatağına yatırdım, günahlarını çıkardım, kutsal yağı sürdüm. O da iyileşti. İsa'nın izniyle oldu bu... Sabahleyin beni mükemmel bir uğurlamayla evime yolladı. Ondan itibaren karısıyla ikisi ruhani evlatlarım ve İsa'nın gayretli kulları oldular. Allah kibirlileri yere vurur, alçakgönüllüleri mükâfatlandırır.

Az zaman sonra bulunduğum yerden ikinci defa kovuldum. Çar, Allah'ın izniyle, Yuryevets-Povolskiy'e[25] protopop olarak gönderilmemi emir buyurdu. Orada da pek az, ancak sekiz hafta kaldım. İblis, papazları, erkek ve kadınları öğütledi. Onlar da bin, bin beş yüz kişi kadar, din işleriyle uğraştığım Patrik Kalemi'nin önünde toplandılar ve beni binadan çıkardılar, sopalarıyla dövdüler.[26] Karıların ellerinde demir kancalar vardı. Günahlarımızdan ötürü, kendimden geçinceye kadar dövdüler, sonra binanın bir köşesine attılar.

O sırada voyvoda topçularıyla birlikte koşa koşa geldi ve beni ata bindirip fakirhaneme kaçırdılar. Voyvoda evimin çevresine birkaç topçu koydu. Ama halk evimi sarıyor, şehirde kargaşalık gitgide artıyordu. En çok papazlarla, kötülük yapmamaları yolunda öğütler verdiğim karılar bağrışıyorlardı: "Vurun şu hırsızı, kahpenin oğlu!.. Leşini de çukura atalım!.."

---

25 Yuryevets-Povolskiy şehri Volga üzerindedir ve Kostroma eyaletine dâhildir.

26 Sarayın Patrik Kalemi, Patrikliğin bütün mali ve adli işlerinden sorumluydu. Halkın Avvakum'u dövmesi, yalnızca onun din ve ahlak hususunda gösterdiği taassup ve titizlikten ileri gelmiyordu. Avvakum'a biraz da, halktan Patriklik için toplanacak vergi işinde gösterdiği şiddetten ötürü kızmışlardı.

Kendime geldiğimin üçüncü günü, çoluğumu çocuğumu bırakarak, tek başına Volga yoluyla Moskova'ya yollandım. Kostroma'ya vardığımda, burada da Protopop Daniyil'i kovuyorlardı.[27] Heyhat, İblis'in şerrinden hiçbir yerde tutunamaz olmuştuk.

Moskova'ya gelince rahip Stefan'a uğradım. O da benim için ve bilhassa başkiliseyi bırakışıma pek kederlendi. O sırada bir aksilik daha çıktı. Gece, ruhani pederinin kendisini kutsaması için gelen Çar beni orada gördü. "Niçin şehri bıraktın?" diye sordu... Yuryevets'te kalan karımla çocuklarım ve yirmi kişiyi bulan ev halkım da ne olmuştu? Sağ mı, yoksa öldürülmüş müydüler?.. Bu da ayrı bir dertti.

Daha sonra dostumuz Nikon, Solovki'den[28] Metropolit Filipp'i getirdi. Onların gelişinden evvel Çar'ın ruhani pederi Stefan, yeni patriğin seçimi için dua ederek –maiyetiyle birlikte aralarında ben de bulunuyordum– oruca başlamıştı. Bize, ruhlarımızı selamete ulaştıracak hayırlı bir önder verilmesi için Tanrı'ya yalvarıyorduk. Kazan Metropoliti Korniliy ile ben, Çar ve Çariçe'ye bir dilekçe yazdık: Ruhani pederleri Stefan'ın patrik yapılması için ricada bulunduk. Stefan ise bunu istemedi ve Metropolit Nikon'u salık verdi. Çar sözünü dinledi. Nikon'a bir mektup yazdı: Novgorod, Velikiye Luki ve bütün Rusya'nın Metropoliti Nikon'a bunu müjdeledi, öteki geldiği vakit bize adamakıllı köpekleniyor, yüzümüze gülüyordu. Patrik olacağını biliyor, bir yerden bir engel çıkmasın diye böyle yapıyordu. Dalaverelerinden söz açmaya kalkarsak, anlatmakla bitiremeyiz! Patrik olduktan sonra da dostlarını Krestovaya'ya[29] sokmamaya başladı. Büyük oruç ayında, Kazan Kilisesi'nde İvan Neronov'a bir yönetmelik

---

27 Kostroma eyaletinin protopopu Daniyil, cemaate yaptığı sert ve haşin muamele yüzünden onları isyana sevk etmişti.

28 Solovki Adası Beyaz Deniz'dedir. Bu adada çok çetin yaşama şartları ve gayet sert rejimiyle ün almış bir manastır vardır. Eskiden suçlu din adamları oraya sürülürdü.

29 Krestovaya, Patrikhane'nin resmî kabul ve toplantı salonunun adıdır.

gönderdi, İvan Neronov ruhani pederimdi. Kilisesinde kalıyor, kendisi bir yere gidince ona vekâlet ediyordum. Söylediklerine göre, ölen Silin'in yerine, saraya, Spas Kilisesi'ne ben gidecektim. Ama Allah nasip etmedi. Hem kendim de buna gayret göstermedim. Kazan Kilisesi'nde kalmayı, ahaliye kitap okumayı daha çok seviyordum. Gelenler de pek çoktu.

Nikon'un gönderdiği yönetmelik şöyleydi: (Önce yıl ve tarih...) "Kutsal havariler ve kutsal pederlerimizin bize öğüt verdikleri gibi, kilisede belden eğilme, diz çökerek değil, bacaklar kırılmadan yapılmalı, istavroz da üç parmakla çıkarılmadır."

Bunun üzerine aramızda toplanarak düşünmeye başladık. Kış bastıracağa benziyordu: Yüreklerimiz üşümüş, ayaklarımız buz kesmişti. Neronov kiliseyi bana teslim etti; kendisi tek başına Çudov'a[30] çekildi, bir hafta çadırda ibadet etti. Dua ederken ikonalardan bir ses duymuş: "Çile çekme zamanı yaklaşıyor. Durmadan azap çekmeniz lazım!" diye ağlayarak, bana ve sonraları Nikon'un Novgorod civarında yaktırdığı Kolomna Piskoposu Pavel'e ve Kostroma Protopopu Daniyil'le bütün ruhani heyete bunu anlattı. Daniyil ile ben, istavroz çıkarırken parmakların durumu ve belden eğilme hakkında kitaplardan özetler çıkardık. Bunları Çar'a verdik. O ise yazılarımızı kimbilir hangi köşeye attı. Bana öyle geliyor ki, onları Nikon'a vermişti.

Bundan sonra Nikon, Daniyil'i Tverskoy kapısındaki manastırda yakaladı. Çar'ın huzurunda kafasını tıraş etti. Sonra latasını sırtından koparıp aldı ve azarlayarak Çudov'a yolladı, samanlığa kapattı. Orada hayli azap çektirdikten sonra Astrahan'a sürdü. Astrahan'da, adamın başına dikenden bir çelenk geçirdiler ve yeraltındaki hapishanede çürüttüler.

Daniyil'in azlinden sonra, Temkinov Protopopu Daniyil'i de Novıy Spas'taki manastıra kapattılar. Arkasından Nikon kilisede, Protopop İvan Neronov'un başından skufye'sini[31]

30 Kreml'deki Çudov adlı manastır kastediliyor.

31 Papazların kullandığı bir çeşit takke.

kopardı, onu Simonov Manastırı'na sürdü. Sonra da Kolskiy Hisarı'na...[32] Nihayet, çektiği azaba dayanamayan zavallı hasta düşerek, üç parmakla istavroz çıkarmayı kabul ettiyse de öldü. Yazık! Tanrı'nın dediği gibi: Deccal'ın seçkinleri de iğfal edebileceği gün yakındır... Allah'a çok, pek çok dua etmeliyiz. Rahîm ve insansever olduğu için bizi kurtarsın ve günahlarımızı bağışlasın.

Nihayet sıra bana da geldi. Benden başka altmış kişi daha götürdüler. Onları hapse tıktılar; beni de gece Patrikhane avlusunda zincire vurdular. Şafak sökerken, ki günlerden pazardı, bir arabaya oturttular, kollarımı iki yana açıp gerdiler ve böylece, Patrikhane avlusundan Andronyev Manastırı'na kadar götürdüler; orada, zincirli olarak, karanlık bir hücreye attılar. Hücre toprakla birdi. Üç gün bunun içinde kaldım. Yemedim, içmedim, karanlıkta oturdum. Zincirli olduğum ve doğumu batımı bilmediğim halde boyuna secde ettim.[33] Kimse yanıma gelmedi. Yalnızca

---

32 Avvakum bu vakayı pek kısa anlatıyor. İşin tafsilatını, Papaz İvan Danilov'un İvan Neronov'a yazdığı bir mektuptan öğreniyoruz. Patrik Nikon, Neronov'un sürgün emrini verdikten sonra onun kanadı altında bulunan Avvakum hemen tazyik görmeye başladı. Başkilisede, Neronov'un yerine ayinleri idare eden Avvakum'u bundan yoksun tutmak istediler. O ise birinciliği bırakmaktansa büsbütün çekildi. Neronov'u sürgüne uğurladıktan sonra başkiliseye dönmedi. Moskova civarında ufak bir kilisede, yalnızca gece ayinlerini idare etti. Orada da geçinemedi, ayrıldı ve Neronov'un avlusunda bulunan bir samanlıkta akşam ayinleri yapmaya başladı; başkilisenin cemaatini de oraya çekti. Hatta bu yolda propaganda yapanlar, "Ahırların bile bazı kiliselerden iyi olduğu zamanlar vardır," diyorlardı. Ama başkilisedekiler "buna dayanamayarak" Avvakum'u şikâyet ettiler. Nikon, samanlıkta ayin yapanları ve ibadet edenleri yakalattı. Bizzat Avvakum, bu vakayı Keronov'a yazdığı bir mektupta tafsilatla anlatmıştı. Fakat *Hayatım*'da, samanlıkta ayin yaptığından hiç bahsetmiyor. Çünkü kilise kanunlarına göre, böyle samanlıkta ayin yapmak ve cemaati kiliselerden çekmek, bir çeşit ayartma, gerçek kiliseden uzaklaştırmadır. Avvakum'a bu suçu için verilecek ceza Kostroma Protopopu Daniyil'le birlikte Çar'a verdikleri bir dilekçe yüzünden büsbütün ağırlaştırılmıştı. Avvakum'la Daniyil bu dilekçede, Neronov'un tevkifiyle sürülmesini şiddetle tenkit ediyor ve Patrik Nikon hakkında ileri geri sözler sarf ediyorlardı.

33 Eski Rus âdetine göre, dua edilirken doğuya dönülürdü.

farelerin, hamam ve cırcırböceklerinin gürültüsü işitiliyordu. Pire de eksik değildi. Üçüncü gün artık karnım acıktı, ikindi ibadetinden sonra melek mi insan mı olduğunu hâlâ bilemediğim biri yanıma yaklaştı, omzumdan tutarak beni zincirimle birlikte tahta sıraya kadar götürüp oturttu. Elime biraz ekmekle bir kaşık tutuşturdu ve çorba içirdi. Çorba da pek nefis, pek hoş bir şeydi hani! Sonra, "Üzülme. Kuvvetli olmaya gayret et!" diyerek ortadan kayboldu. Kapı hiç açılmamıştı ama o artık görünürde yoktu. Eğer bu bir insanoğlu idiyse, olanlar gerçekten pek garipti. Yok, bir melekse, olanlar hiç de hayrete değmez, çünkü onlara her kapı açıktır zaten... Ertesi sabah başrahip etrafında bir heyetle gelip beni dışarı çıkardı. Patriğe itaat etmeyişim yüzünden epey azarlandım. Ben de, kitaplarımıza dayanarak, onu bir yandan payladım, bir yandan da bastım küfrü... Bunun üzerine uzun zincirimi çıkarıp yerine kısasını taktılar. Sonra bunu bir rahibin eline vererek kiliseye sürüklemesini söylediler. Kilisenin önünde hep birlikte saçlarıma daldılar, böğürlerime tekme atıyorlar, zinciri çekiyorlar, gözlerimin içine tükürüyorlardı. Tanrı onları bu ve öteki dünyada affetsin! Suç onların değil, kurnaz iblisin asıl... Orada dört hafta kaldım.

Benden sonra sıra Murom Protopopu Loggin'e geldi. Başkilisede, çar huzurunda, sabah ayini esnasında başını tıraş ettiler. Patrik ayin sırasında diskos'u[34] diyakozun başından kaldırarak, bunu İsa'nın vücuduyla beraber mihrabın üzerine koydu. Kutsal kupayı tutan Çudov Manastırı Başpapazı Ferapont ise, mihrabın önünde duruyordu. Heyhat! İsa'nın vücudunun böyle parçalanması, Yahudilerin yaptıklarından da beterdi![35]

34 Çarmıha gerilerek kurban edilen İsa'nın vücudunu temsil eden beyaz ekmek parçalarının ayin sırasında koyulduğu vazo şeklindeki saplı tabak.

35 Kilisede vukua gelen karışıklık üzerine, ayini yapan başrahip merasimde mihrabın yanında gerektiğinden biraz fazla durmuştu. Avvakum buna kızmaktadır.

Protopop Loggin'i tıraş edenler, sırtından hem dış hem de iç elbisesini çıkarıp aldılar. Loggin de, ilahi bir ateşle hararetlenerek mihrabın önünde bulunan Nikon'u lanetliyor, gözlerinin içine tükürüyordu. Sonra, kemerini çözerek üstündeki gömleği sıyırdı ve mihraba doğru, Nikon'un suratına fırlattı. Gömlek bir mucize olarak kabardı ve mihrabın üstünde duran diskos'u vozduh[36] gibi örttü. O sırada Çariçe de kilisedeydi.

Loggin'i zincire vurdular. Kiliseden dışarıya sürüklerken, kırbaçla ve süpürgelerle dövdüler. Ta Bogoyavlenskiy Manastırı'na kadar götürdüler. Orada da adamı bir hücreye çırılçıplak attılar, etrafa dizilen nöbetçiler de onu sıkı bir göz hapsine aldı. O gece Tanrı, Loggin'e yeni bir kürkle bir şapka ihsan eyledi. Sabahleyin Nikon'a bunu söylediler. O ise güldü ve, "Bilirim ben bu imansızları!" dedi. Şapkayı aldı ama kürkü bıraktı. Bundan sonra beni de manastırdan çıkardılar. Yayan ve kollarım iki yana gerilmiş halde, Patrikhane avlusuna getirerek çok eziyet ettiler; sonra tekrar geri götürdüler. Aziz Nikita'nın gününde dışarıda yapılan dinî bir merasimde beni, araba içinde, haçlarla ve ikonalarla gidenlerin ters istikametine götürdüler. Saçlarımın kesilmesi için başkiliseye vardık. Sabah ayini sırasında uzun zaman kilise eşiğinde bırakıldım. Çar yerinden kalkarak Patrik'e beni affetmesi için hayli yalvarmıştı. Böylelikle tıraş edilmeden Sibirya Prikazı'na[37] götürüldüm. Orada beni yazıcı Tretyak Başmak'a teslim ettiler. Başmak, ki şimdi Starets Savatey, Novıy'da bir yeraltı hapishanesinde İsa uğruna azap çekmektedir. Allah onu korusun! O vakit bile bana iyilik ediyordu.

Nihayet çoluk çocuğumla birlikte[38] Sibirya'ya gönderildim. Yolda katlandığımız eziyet ve sıkıntıların hepsini anla-

36 Diskos'un örtüsü.

37 Rusya'da 16. ve 17. yüzyıllarda idare binalarına verilen ad.

38 Avvakum davasına süratle bakılıyordu. 1653 senesinin tahminen eylül ayında Moskova'dan sürüldü. Sibirya hükümet dairesinde verdiği ifadede Avvakum dört çocuğu olduğunu söylemişti. Üç oğlu, bir de Agrippina adlı bir kızı vardı.Kız yeğeni, Marinka da Avvakum ailesine katılmıştı.

tacak olsam bir hayli uzun sürecek. Ama, hiç olmazsa birkaçından bahsedeyim. Yolda karım doğurdu. Lohusa haliyle, araba içinde, ta Tobolsk'a kadar götürdüler. Kadın tam üç bin verst[39] ve aşağı yukarı on üç hafta suda, arabayla karada, yolun yarısında da kızakta sürüklendi[40] durdu.

Tobolsk'ta başpiskopos bana bir görev verdi.[41] Ora kilisesinde çalışırken başıma büyük felaketler geldi. Bir buçuk yılda tam beş kere jurnal edildim. Yazıcı İvan Struna[42] beni mahvetmek istedi. Başpiskopos Moskova'ya gidince bu herif şeytana uyarak bana sataştı: Kilisenin zangocu Anton'u boş yere cezalandırmak istedi. Anton bu adamdan kurtulmak için kiliseme sığındı.

Gene bu İvan Struna başka bir gün, akşam ayini yaptığım sırada avanesiyle kiliseme daldı ve koro yerinde duran Anton'u sakalından yakaladı. Ben hemen kilise kapılarını örtüp kilitledim ve kimseyi içeri almadım. Struna, tek başına, şeytan gibi, kilisenin içinde fırıl fırıl dönmeye başladı. Ayini bırakarak Anton'la ikisini kilisenin ortasında oturttum. Struna'ya, kilisede yaptığı şamata yüzünden, ibret olsun diye kayışla birkaç defa vurdum. Yanındaki yirmi kişi Kutsal Ruh tarafından kovularak kaçıştılar. Struna'yı ancak

---

39 Bir verst yaklaşık bir kilometredir.

40 O zamanlar Sibirya'ya gitmenin iki yolu vardı. Güneyde Kazan'dan geçen yol büyük kısmı itibarıyla su yoluydu. Bu yoldan ancak yazın faydalanabiliyorlardı. Kuzey yolu tamamen karayolu olduğu için, buradan kışın da gidiliyordu. Avvakum, Tobolsk'a gitmek için bu yolu takip etmiştir.

41 Tobolsk ve Sibirya Başpiskoposu Simeon'dan bahsediyor. Avvakum hakkında verilen emirde, "sürülmüş ve fakat papazlık hakkı alınmamıştır" deniyordu. Onun için Protopop Avvakum, Tobolsk'ta veya başka herhangi bir şehirde ayin yapabilirdi. Başpiskopos Simeon, Dinseverler Birliği'ne mensup olduğu için Avvakum'la arası iyiydi; onu seve seve Tobolsk kiliselerinden birine protopop yaptı.

42 Moskova'ya çağrılan ve orada aşağı yukarı bir sene kalan Başpiskopos Simeon, giderken idare işlerini idare memurlarından Grigoriy Çertkov'la bilhassa yazıcı İvan Struna'ya bırakmıştı. Başpiskopos dönüşünde birçok yolsuzlukla karşılaştı. Hele Struna, menfaati için, kabahatsizleri mahkûm etmiş, birçok suçluyu suçsuz göstermişti. Başpiskoposun gelmesine yakın, Struna'nın fena halde kışkırttığı zangoç Anton yüzünden Avvakum'la Struna arasında bir kavga çıkmıştı.

nedamet getirdikten sonra bıraktım. Lakin adamın yakınları, bir sürü papazla rahip, beni mahvetmek için bütün şehri ayağa kaldırdı. Ayrıca gece yarısı bir kızakla evimin kapısına dayandılar. İçeriye girip beni alacak, suya atacaklardı. Fakat Allah'ın onlarda uyandırdığı korku yüzünden çekilip kaçıştılar. Bir ay kadar bunlardan kaçarak ve gizlenerek azap içinde yaşadım. Kâh kilisede geceledim kâh voyvodada[43] kaldım. Hatta hapishaneye bile girmek istedim de almadılar. Rahip olunca Mitrofan adını alarak Metropolit Pavel'in başkilisesi kadrosunda bulunan Matfey Lomkov, o sıralar beni epey korumuştu. Fakat sonra o da şeytana uydu: Moskova'da Diyakoz Afanasiy ile birlikte benim tıraş işimi destekledi.

Bereket, bu olanlardan kısa zaman sonra başpiskopos Moskova'dan döndü ve Struna'yı, bir suç için, hak ettiği zincire vurdu. Suç şuydu: Adamın biri öz kızına tasallut etmişti. Struna ise bu adamdan yarım ruble alarak, herifi cezalandırmadan serbest bırakmıştı. Efendimiz bu sırada benim davamı da hatırladı[44] ve Struna'nın zincire vurulmasını emir buyurdu. Struna Voyvodalar kalemine gitti ve beni jurnal etti. Voyvodalar da onu, çok iyi bir boyar oğlu Piyotr Beketov'un yanına verdiler.[45] Ne yazık ki bu, Piyotr'un ocağının yıkılma-

43 Tobolsk'ta Büyük Voyvodalık görevini kısa bir müddet Prens Vasiliy İvanoviç Hilkov yapmıştı.

44 Başpiskopos, Sibirya hükümet idaresine yazdığı bir raporda İvan Struna'yı şikâyet etmişti. Diyordu ki: "Bir kadın kocasını ve kızı babasını şikâyet ederek birer dilekçe vermişler. Adam kızının ırzına geçmiş. Hırsız, namussuz Struna adamı beraat ettirmiş. Karısıyla kızını insafsızcasına dövdükten sonra herife teslim etmiş." Başpiskopos Tobolsk'a dönünce, kız bu defa ona yalvarıyor. Adamla kızı yüzleştiriyorlar, adam suçunu itiraf ediyor. Struna bu olağanüstü kanunsuz iş için hapsediliyor ve zincire vuruluyor. Sonraları Çar'a sunduğu bir dilekçede Struna, başpiskoposun zulmünden bahseder ve buna sürgün Protopop Avvakum'un müracaatının sebep olduğunu yazar. Avvakum "benim davam" sözleriyle bu meseleyi kastediyor.

45 Başpiskopos Simeon'un yazdığı tezkerelerden anlaşıldığına göre, İvan Struna yalnızca Avvakum'u değil, bizzat Simeon'u da jurnal etmişti. Moskova'da siyasi jurnalciler pek gözde oldukları için, ihbarları incelenirken, hükümet tarafından korunurlardı. Struna'yı da, Sibirya'da yeni topraklar keşfeden bir seyyahın, Piyotr Beketov'un himayesine vermişlerdi. Beketov'un keşfettiği yerler Moskova Çarlığı'na katılmıştır.

sına sebep oldu. Ruhumu bunun kederi de hayli hırpalamıştı. Başpiskopos benim de fikrimi alarak, Struna'yı Kızılbaşlık suçu için "Hristiyanlık haftası"nda büyük kilisede aforoz etti. Ama Beketov Piyotr kiliseye gelerek hem başpiskoposu hem beni fena halde payladı. Kiliseden çıkar çıkmaz da, daha eve varmadan çıldırdı ve pek feci bir surette öldü. Başpiskoposla ben, vatandaşlara ibret olsun diye leşinin sokak ortasında köpeklere verilmesini emrettik. Bir yandan da, kıyamet gününde günahlarını bağışlaması için, üç gün bütün kalbimle Tanrı'ya yalvardım. Struna'ya acıyarak kendini telef etmişti!.. Üç gün sonra başpiskoposla cenazesini kendine layık bir tarzda kaldırdık. Bu acı konuyu tazelemeyeyim, daha iyi.

Bu olayı, Nikon'un Rafiziliğini yermem yüzünden Tobolsk'tan Lena'ya sürülmemle ilgili bir emrin gelmesi takip etti.[46] O aralık Moskova'dan bir mektup aldım. Sarayın üst katında, Çariçe'nin bölümünde oturan iki kardeşim, karıları, çocukları, birçok dost ve akrabalarıyla taundan ölmüşlerdi. Tanrı bütün gazabını memleketimiz üzerine boşaltmıştı. Ne çare ki, zavallılar bütün bu olanların hep dine ve kiliseye karşı çıkarılan isyanlardan ileri geldiğini anlayamadılar. O vakitler Neronov, Çar'a, kilisenin parçalanması yüzünden başlarına gelecek üç belayı daha önceden söylemişti:[47] taun, harp ve

46 Tobolsk voyvodalarının Sibirya hükümetiyle muhaberelerinden, Çar'ın, Avvakum'un Lena Nehri üzerindeki Yakut hapishanesine sürülmesi için emir verdiği anlaşılmaktadır. Bu emre göre, Avvakum dinî ayin yapmaktan menediliyordu. Bununla beraber, bu geçici bir yasaktı. Avvakum Tobolsk'ta bir buçuk yıl kaldı.

47 Avvakum, besbelli, Neronov'un Spaso-Kamenniy Manastırı'ndan Çar'a yazdığı ilk mektubu kastediyor. Neronov, Polonya ile aralarında çıkabilecek bir harpten bahsediyordu: "Ulu Tanrı'nın büyük gazabından ötürü birçok kayıp ve boş yere çarpışma olacaktır."
Neronov'un yorumunu yazan biri, onun Kandolom Manastırı'nda geçirdiği hayattan bahsederken şöyle diyor: "Orada iki yıl kalan İvan Neronov bazı kehanetlerde de bulundu. Cenabıhakk'ın göndereceği felaketi haber verdi. Tanrı'yı seven bazı kişilere, Allah'ın öldürücü gazabının yakın olduğunu, karısına da, kehanetinin yakında doğru çıkacağını yazıyordu. Memleketi bir taun kasırgası saracağı için, kadına bir manastıra girip rahibe olmasını tavsiye ediyordu."

memleketin parçalanması... Bunların hepsi de doğru çıktı. Fakat Tanrı büyük ve merhametlidir. Cezalandırdıktan sonra, pişmanlığımıza acıyarak affeder; ruhumuzun ve bedenimizin hastalıklarına şifa verdiği gibi, onları huzura da kavuşturur.

İsa'ya iman ediyor, O'na ümit bağlıyorum. Merhametine sığınarak ölülerin dirilmesine inanıyorum, Tanrım!..

Verilen emre göre, Lena'ya gitmek üzere gemiye bindim. Ama henüz Yenisey Hapishanesi'ne gelmiştim ki başka bir emir çıktı. Dauriya'ya gönderiliyordum.[48] Burası Moskova'dan yirmi bin verst, belki de daha uzak bir yerdi. Beni Afanasiy Paşkov'un alayına verdiler.[49] Yanında altı yüz kişi vardı. Suçlu olduğum için bana karşı pek sert davranırdı. Zaten adamlarına da çok eziyet eder, kırıp geçirir, döverdi. Çoğu zaman araya girer, yalvarırdım, ama ne de olsa ben de onun elindeydim. Esasen Moskova'dan, Nikon'dan, beni hırpalaması için emir almıştı.

Yenisey'den çıktığımız sırada[50] Büyük Tunguzka[51] Nehri'nde fırtınaya yakalandık. Sandalım suyla doldu, yelken paramparçaydı. Suyun üstünde yalnız direkler kalmıştı. Karım, başı açık,[52] çocukları güç halle sudan kurtarıp direk-

48 Baykal Gölü'nün doğusundaki bölgenin eski adıdır. Avvakum, Dauriya ile Moskova arasındaki uzaklığı pek büyütmüştür. Hakikatte beş bin beş yüz verstten fazla değildir.

49 Afanasiy Filippoviç Paşkov, Avvakum Yenisey'e geldiği sırada oranın voyvodasıydı. 1664'ün Ağustos ayında, Moskova'dan, oğlu Yeremey, birkaç yüz strelets ve Kazaklardan mürekkep bir kıtayla Dauriya'ya bir sefer yapmak için emir almıştı. Seferin maksadı Amur Nehri boyunca uzanan toprakların zaptı ve bunların çarlığa ilhakıydı.
Paşkov, müteşebbis, enerjik ve tecrübeli bir idareci olmakla beraber, maiyetine karşı fazlasıyla sert, haşin, hatta zalim bir amirdi. Mamafih bu hususa Sibirya idarecileri arasında sık sık rastlanırdı. Bilhassa bu gibi seferlerde, şuradan buradan toplanmış, disiplini kıt kıtalar ancak böyleleri tarafından idare edilebiliyordu. Paşkov ayrıca ruhani sınıfa karşı çok sert muamelesiyle tanınmıştı.

50 Paşkov ordusuyla Yenisey'den 1655 yılının baharında hareket etti.

51 Büyük yahut Yukarı Tunguzka, Yenisey Nehri'nin bir koludur, Baykal Gölü'ne dökülür.

52 Eski Rus dinî kurallarına göre kadınların, yabancılar arasına başı açık çıkması günah sayılırdı.

ler üzerine çıkardı. Ben de yüzümü göğe çevirerek, "Tanrım kurtar! Tanrım bize yardım et!" diye yalvarıyordum. Allah'ın inayetiyle dalgalar sandalımızı kıyıya attı. Anlatmakla bitmez ki bunlar! Başka bir sandaldan dalgalar iki kişiyi götürdü, boğuldular... Kıyıda kendimizi topladık ve yolumuza devam ettik.

Şamanskiy kollarına[53] geldiğimiz zaman birkaç sandalla karşılaştık. Yolcular arasında iki dul kadın vardı. Biri altmışlık, öbürü ondan da yaşlıydı. Rahibe olmak üzere manastıra gidiyordu. Bizim Paşkov onları yoldan çevirdi, evlendirmeye kalkıştı. "Böylelerinin evlendirilmesi nizama aykırıdır," dedim. Ne olurdu sözümü dinleyip salıverseydi şu kadıncağızları! Ama nerede; kızdı, köpürdü, hatta ertesi gün Dolgiy kollarında beni sandaldan atmaya kalkıştı. "Sandal senin yüzünden fena gidiyor. Ne olacak!.. Rafızinin birisin sen!.. Çık dağlara git. Kazaklar arasında işin yok senin!" deyip duruyordu. Vay başıma gelenler!.. Dağlar yüksek, hem de geçilmez ormanlarla kaplı... Kayalıklar duvar gibi sarp, tepelerini ancak başını arkaya adamakıllı kırarak görebilirsin. Hem oralarda kocaman yılanlar barınır, tepelerde kırmızı tüylü kaz ve ördekler, siyahlı alacalı kargalar uçuşurlar. Bu dağlarda kartal, şahin, çaylak, hinttavuğu, akbaba, kuğu ve birçok yabani kuş bulunur. Buralarda bir sürü yabani hayvan da dolanır: keçi ve geyikler, yabani öküz ve ceylanlar, yabandomuzları, kurtlar, yabani koyunlar...

İşte bizim Paşkov beni bütün bu hayvanların arasına, yılanların ve kuşların içine göndermek istiyordu. Ben de bunun üzerine ona ufak bir mektup yazdım. Şöyle başlıyordu: "Hey Allah'ın kulu! Meleklerin bulunduğu yerin üstünde oturan ve sonsuzluğu gören Tanrı'dan kork. Bütün gök kuvvetleri, bütün mahluklar ve insanlar ondan korkarlar. Yalnız sen O'nu küçümsüyor ve O'na karşı geliyorsun..." Daha da epey şeyler yazdım ve ona yolladım. Bunun ardından hemen

53 Şamanskiy ve Dolgiy, Angora Nehri'nin kollarıdır.

elli kişi kadar bir kalabalık gelerek sandalımı herifinkinin yanına sürüklediler. O sırada sandalım Paşkov'un bulunduğu yerden üç verst ötedeydi. Ben de Kazaklara pişirdiğim pilavı yediriyordum. Zavallılar hem yiyorlar hem de tir tir titriyorlardı. Bazıları bana baktıkça acıyarak ağlıyorlardı. Sandalımı götürdüler, beni de cellatlar tutup Paşkov'un huzuruna çıkardı. Kendisi, elinde kılıç duruyor, bir yandan da titriyordu. "Pop musun, yoksa raspop musun?"[54] diye sordu. "Protopop Avvakum'um," cevabını verdim. "Ne istiyorsun benden, söyle."

Vahşi bir hayvan gibi kükredi; önce bir yanağıma sonra ötekine, sonra da başıma vurdu ve beni yere yıkarak hemen yakaladığı bir demir baltayı üç defa sırtıma indirdi. Ardından beni soydurarak tam yetmiş iki kırbaç attırdı, kırbaç indikçe durmadan, "Allahım! Hazreti İsamız, Büyük Tanrımızın oğlu! Sen bana yardım et!.." diye tekrarlıyordum. Kendisine, "Merhamet eyle!" demediğime öyle kızıyordu ki!.. Her vuruşu duayla karşılarken, bir aralık bağırdım: "Yeter artık!" Bunun üzerine kırbaçlamayı durdurdu. "Beni niçin dövüyorsun? Biliyor musun bunu?" diye sordum. Paşkov yeniden dövülmemi ve bu defa böğürlerime vurulmasını emretti. Nihayet bıraktılar beni. Titreyerek yere düştüm. Beylik sandalına atılmamı söyledi. Orada beni, ellerimi, ayaklarımı zincire vurarak bağlama kirişinin üzerine attılar. Sonbahardı. Yağmur üstüme yağıyordu. Bütün gece sular altında yattım. Dövülürken bir yandan dua ettiğim için o kadar acı duymamıştım. Fakat orada, yattığım yerde, aklıma geldi: "Tanrı'nın oğlu, o adamın beni öldüresiye dövdürmesine neden izin verdin?" diye düşündüm. "Senin kullarından iki dul kadını korumak istedim. İkimizi senden başka kim yargılayabilirdi? Bir şey çaldığım zaman beni bu kadar hırpalamamıştın. Şimdiyse günahım nedir ki, bir türlü anlayamıyorum." İşte, bok suratlı

54 "Pop" papaz, "raspop" ise saçları kesilmiş, ruhani sınıftan çıkarılmış papaz demektir.

meymenetsizin biri, hem de sanki her bakımdan mükemmel bir adammış gibi, Allah'tan hesap soruyor!.. Hazreti Eyüp de böyle söylemişti, ama o temiz ve ismet sahibi bir adamdı. Kitaplarımızı bilmezdi, kanunsuz, barbar bir memlekette yaşıyordu; Tanrı'yı yaratıklardan idrak etmişti. Bense tam anlamda bir günahkârdım. Çünkü güya kanunlara sığınıyor ve kitaplarımızdan kuvvet alıyordum. Cennete gidebilmemiz pek çok acı çekmemize bağlı olmalı. Halbuki ben, ne delilik etmiştim! Yazıklar olsun bana. Nasıl oldu da içinde bulunduğum sandal suyun dibine gitmedi!

O aralık, kemiklerim sızlamaya, damarlarım gerilmeye başladı. Kalbim durur gibiydi. Ölüme gitgide yaklaşıyordum. Yüzüme su attılar. Ancak o vakit gözümü açabildim ve Tanrı'dan af diledim. Kurban olduğum Rabbim, evvelce işlediğimiz suçların acısını sonradan çıkarmıyor: Her yanımın ağrısı geçti gitti.

Sabahleyin beni en önde giden sandala attılar ve yola çıktılar. En büyük kola, Padunskiy koluna[55] geldiğimizde nehir pek genişlemiş, eni bir verst kadar olmuştu. Nehrin bir kıyısından öbür kıyısına doğru öyle şiddetli bir akıntı vardı ki, geçitten geçmeyen sandal mutlaka paramparça olurdu. Bizim sandalı tam akıntının karşısına getirdiler. Yağmurla karışık kar yağıyordu. Üstümde yalnızca kötü bir kaftan vardı. Göbeğimden, sırtımdan sel gibi sular akıyordu. Sandaldan çıktık. Akıntı boyunca kıyıdaki taşlar üzerinden sürükledik onu. Bu da azaplıydı, ama şimdi hiç olmazsa içim rahattı. Artık bu defa Tanrı'ya isyan etmiyordum. Aklıma peygamberimiz ve bir havarinin söyledikleri geldi: "Oğul Tanrı'nın verdiği cezaya dayanıksızlık gösterme, metanetini kaybetme. Tanrı sevdiği kulları cezalandırır. O, her evladını döver, ama sonra bağrına basar. Ancak cezaya dayanırsanız Tanrı'nın sinesine evladı olarak kabul edilebilirsiniz. Bu yeri ceza gör-

55 Padunskiy kolu, Aşağı Angora Nehri'nin en tehlikeli koludur. Nehrin oradaki genişliği tam iki kilometredir. Su yedi geniş setten düşer.

meden alanlar, onun öz evlatları değil, piçleridir." İşte bu sözlerle kendimi avutmaya çalışıyordum.

Nihayet Bratzkoy Hapishanesi'ne vardık. Altıma bir parça saman vererek bir deliğe tıktılar beni. Buz gibi soğuk kalede tam Filipos oruç ayına[56] kadar yattım. Orada bu vakitler kış bastırmış oluyordu. Ama Allah elbisesiz de ısıtıyordu. Samanların üstünde, bir köpek gibi yatıyordum. Yemeği kâh verir kâh vermezlerdi. Pek çok da fare vardı. Onları takkemle kovuyordum. Ahmaklar bir sopa bile veriniyorlardı. Sırtım çürüdüğü için hep yüzükoyun yattım. Bitle pire de eksik değildi. Az kaldı bu yüzden Paşkov'a "Aman!" diyecektim. Lakin Tanrı'nın verdiği kuvvet bunu önledi. Sabır gerekti. Sonunda beni sıcak bir kulübeye kaldırdılar. Orada, rehinlerle ve köpeklerle, zincirlenmiş olarak, bütün kışı geçirdim. Karımla çocuklarım benden yirmi verst öteye sürülmüştü. Afacan Ksenya, kadıncağızı bütün kış üzmüş; boyuna dırlanmış, durmadan zevzeklik etmiş.

Noel'den sonra, o sırada henüz pek küçük olan oğlum İvan, beni görmeye geldi. Paşkov onu yattığım o buz gibi hapishaneye attırdı. Yavrucak gece orada az daha donacaktı. Sabah herif çocuğun anasının yanına defedilmesini emretti. Böylece oğlumu görmek nasip olmadı. Fukara, elleri ayakları donmuş halde annesine döndü.

Baharda yeniden yolumuza devam ettik. Eşyamız pek az kalmıştı. Çoğu çalınmıştı; hatta kitaplarla bazı giyim eşyamızı bile almışlardı. Bize pek az şey bırakmışlardı. Bir aralık Baykal Denizi'nde[57] az daha batıyorduk. Hilka Nehri üzerinde de bana halat çektirdiler. Sandallarımız ancak böyle yürütüldü. Değil uyumak, yemek yemeye bile vakit yoktu. Bütün yaz eziyet çektik. Adamlar su üstündeki ağır çalışmadan mahvolup gidiyorlardı. Benim de ayaklarım ve karnım mosmordu. Tam iki yaz sudan çıkmadık. Kışın da kızakla-

56 Filipos orucu, Noel'den kırk gün evvel, yani 14 Kasım'da başlar.

57 Eskiden Ruslar Baykal Gölü'ne Baykal Denizi derlerdi.

rı çekiyorduk. Gene bu Hilka üzerinde üçüncü bir boğulma tehlikesi atlattım. Sandalımı kıyıya bağlayan halatı şiddetli bir dalga koparıverdi. Elâleminki dururken benimkini koparıp götürdü işte... Karımla çocuklar kıyıdaydılar. Dümenciyle ben sandalın içinde kalmıştık. Suyun akışı pek hızlıydı. Sandal adamakıllı yalpalıyordu. İçinde güçlükle tutunuyor, bir yandan da, "Hazreti Meryem! Sen bizi kurtar. Ümidim sende!.. Batırma bizi!" diye bar bar bağırıyordum. Arada bir ayaklarımın suya değdiği oluyordu. Belki bir verstten fazla böylece sürüklendik durduk, ama bereket ki etraftakiler yetişip kurtardılar. Sandalın içinde bir kırıntıcık bile kalmamıştı. Ama ne yapalım? Mademki İsa ile Hazreti Meryem böyle buyurmuşlardı... Sudan çıktım, gülüyordum. Etrafımdakiler ise, "Ah! Oh!.." diye vahvahlanıyorlar, bir yandan da elbisemi çalılara asıyorlardı. Bavullarımızdaki ve torbalarımızdaki astarı kürklü atlas ve tafta paltolar, diğer ufak tefek şeyler hep çürüdü gitti oralarda. Paşkov ise gene beni dövmek istiyordu. Ben güya bütün bunları herkes benimle eğlensin diye yapıyormuşum. Bunun üzerine gene Hazreti Meryem'i tedirgin etmek zorunda kaldım. Ona, "Tanrıçamız! Şu avanağın hakkından gel!" diye yalvardım. Gerçekten, Allah'ın gazabına uğradı: Herifin benim yüzümden çekmediği kalmadı.

Nihayet İrgen Gölü'ne geldik. Buradan itibaren sandallarımızı gene halatlarla çekmeye başladık. Kış bastırmıştı, biz hâlâ sandal çekiyorduk. Paşkov yanımda çalışan adamları elimden aldı. Başkalarının da bende çalışmasını yasak etti. Çocuklarım henüz küçüktü; boğaz çok ama çalışan yoktu. Zavallı talihsiz protopop, ne yapsın!.. Bir narta[58] yaptım ve bütün kış onu sürükledim. Baharda İngod Nehri'nden sallarla aşağı indik. Tobolsk'tan çıkışımın dördüncü yazıydı bu. Çiftlik sahiplerinin ve devletin ağaçlarını çekiyorduk. Yiyecek kalmamıştı. Adamlar açlıktan ve su içinde giydikleri ağır kunduralar yüzünden ölüp gidiyorlardı. Nehrin suları engin,

58 Sibirya'ya has bir çeşit kızak.

sallar ağır, emirler merhametsiz, değnekler uzun, sopalar dikenli, kırbaçlar sert, işkence amansızdı. Her yanı yalnız ateş, yalnız dayak kaplamıştı... Adamlar zaten açlıktan bitkindi. İşkence başlar başlamaz ölüveriyorlardı. Hey gidi günler!.. Herif ne dereceye kadar aklını kaçırmıştı!

Karımın bir Moskovalı fistanı vardı, nasılsa küflenip çürümemişti. O zaman, oradaki parayla yirmi beş ruble, belki daha da fazla ederdi. Paşkov'a dört torba çavdar karşılığında verdik. İşte Nerça'da geçirdiğimiz bir yılda ot mot karıştırarak, hep bununla geçindik. Adamların hepsini açlıktan öldürdü; dışarıdan yiyecek aramaya da izin vermiyordu. Pek az kalmıştık. Adamlar step ve çayırlar boyunca dolaşıyor, ot, bitki kökleri, kışın da çam kabuğu topluyorlardı. Biz de onlarla beraberdik. Arada bir, Allah lütfederse at eti bulduğumuz oluyordu, bazen de kurtların paraladıkları hayvanların kemiklerine rastlıyorduk. Kurdun yemediğini biz bitirirdik. Bazıları, donmuş kurt, tilki gibi şeyleri, murdarlığına bakmadan yiyorlardı. Açlardan birkaçı, beygirimiz yavrulayınca hem yeni tayı hem de beygirin ayıp yerini gizlice yemişler. Paşkov bunu duyunca herifleri öldüresiye kırbaçladı, öte yandan beygirimiz de yaşamadı, çünkü yavruyu usulsüz almışlardı. Başı görünür görünmez çekmişler ve hayvanın pis kanını içmeye başlamışlardı. Ne günlerdi ya Rab! Bütün o sıkıntılar arasında iki oğlum öldü,[59] ötekiler, herkesle beraber, yalınayak başı kabak dağlarda kayalıklarda, otla, bitki kökleriyle, açlıktan ölmeyecek kadar besleniyorlardı. Bu arada ben de ister istemez at eti, hayvan ve kuş leşleri yeme günahını işledim. Yazıklar olsun günahkâr ruhuma!.. Keşke başıma bir kaynaktan su ve gözyaşları gelse de böyle geçici bir zevk uğruna kötü yola saptığım için bol bol ağlayabilsem!

Bereket ki Voyvoda Afanasiy Paşkov'un gelini Boyarinya Yevdokiya Kirilovna ve karısı Fekla Simonovna'dan İsa aşkına yardım görüyorduk. Bizi açlıktan ölmekten kurtardılar.

---

59 Ölenler, üç oğuldan küçük Korniliy ile Sibirya'da doğmuş bir bebekti.

Voyvodanın haberi olmaksızın bize kâh bir parça et kâh bir çörek, bazen de unla biraz arpa, birkaç metelik verirlerdi.

Çoğu zaman da boyarinya, ineklere verilen yiyeceklerden ayırıp gönderirdi. Zavallı kızım Ogrofena gizli gizli penceresine giderdi. Güler misin ağlar mısın bütün bunlara? Bazen boyarinyanın haberi olmadan çocuğu kovarlar, bazen bakarsın epey şeylerle dönerdi.

O vakit henüz küçüktü. Şimdi yirmi yedi yaşında... Bakire olarak, küçük kız kardeşleriyle Mezen'de, yarı aç yarı tok, gözyaşları içinde yaşıyorlar. Annesiyle erkek kardeşini kara toprak aldı. Ne yapalım? Çeksinler biçareler, hep İsamız uğruna bu. İsa dini aşkına azap çekmemiz gerek. Sen de, vaktiyle pek çok büyük kimseyle ahbaplık etmiş protopop, sen de, şimdi, her şeye seve seve katlan zavallı... kendi kendine, kitaplarımızda yazıldığı gibi, "Sabrın sonu selamettir" de. Biz konumuza dönelim.

O sıralar Dauriya ilinde altı yedi yıl pek büyük kıtlık olmuştu. Ardından il gene berekete kavuştu. Afanasiy Paşkov durmadan herkesi bana karşı kışkırtıyor, ölüp gitsem diye bakıyordu. Bir gün bana bir iş düştü: Kadın hizmetçilerinden en sevdiği Marya ile Sofya adlı iki dul kadının heyheyleri tıtmuştu. İkisine de türlü türlü büyü ve sihir uygulandı. Ama Paşkov bunların fayda vermediğini, kadınların hallerinin günden güne kötüye gittiğini gördü. Cinler kadınları amansızca hırpaladıkça onlar da çırpınıp bağırıyorlardı. Nihayet Paşkov beni çağırttı. Selamladı. "Bunları sen al," dedi, "dualarınla iyi etmeye çalış. Allah duanı kabul eder."

Ona, "Efendim, isteğin pek büyük," dedim, "ama aziz pederlerin bizler için ettikleri duaları göz önüne alarak Tanrı her şeyi ihsan eyleyebilir." Zavallıları evime aldım. Affınıza sığınarak şunu söyleyeyim ki, ben Rusya'da da evimde böyle başına cinler üşüşmüş üç dört kişiyi, tabii ki aziz pederlerimizin duaları sayesinde ve Tanrımız, Tanrı'nın Oğlu ve Nuru, Hazreti İsa'nın emriyle hareket ederek kurtarmıştım.

Gözyaşlarını ve kutsanmış suyu serperek, kutsal yağı sürer, İsa adına bir ayin yapardım. Tanrı'nın kudreti Şeytan'ın kötülüğünü hastadan uzaklaştırır, ona şifa verirdi. Bu mucize benim şahsi değerimden değil, gelenlerin iman sahibi olmalarından doğardı. Vaktiyle Balam'ın eşeği[60] din uğruna azap çekmiş, Uliyan'ın vaşağı ve Sisinius'un geyiği tıpkı bir insan gibi konuşmuşlar. Çünkü Allah isterse tabiatın düzenini değiştirebilir. Edessalı Fyodor'un hayatını oku. Bir fahişenin bir ölüyü dirilttiğini öğreneceksin.[61] Kormçey Kitap'ta[62] da, "Kutsal Ruh'un kudreti herkese verilmemiştir; ancak Rafızilerden başka herkes üzerinde tesiri vardır," denmektedir.

Hasta kadınları bana getirdikleri zaman, âdet üzerine, hem kendim oruç tuttum hem onlara yemek vermedim: Ayinler yaptım, kutsal yağı sürdüm ve kendi usullerime göre hareket ettim. Bunun üzerine kadınların, İsa yardımıyla, akılları başlarına geldi, vücutça da iyileştiler. Günahlarını çıkardım ve kutsal ekmek verdim. Bende kaldılar. Allah'a dua ediyorlar, beni seviyorlar ama eve dönüyorlardı. Paşkov kadınların ruhani çocuklarım olduğunu öğrenince bana eskisinden fazla kızdı. Hatta beni ateşe atıp yakmak bile istedi. Güya onun sırlarını öğrenmek için kadınların ağızlarını arıyormuşum... Ama onlara kutsal ekmeği günah çıkarmadan veremezdim ki. Cinlere yakalanmış birine bunlar verilmedikçe de cin onun içinden tam olarak çıkmaz. Şeytan alelade bir mujik değil ki sopadan korksun. O ancak İsa'nın istavrozundan, kutsal su ve yağdan korkar;

---

60 Tevrat'ta şöyle bir hikâye vardır: Moav Kralı Balak, Kâhin Balam'ı çağırmış. Kâhin, Moav topraklarına saldırmak üzere olan İbranilere beddua edecekmiş. Balam eşeğe binerek yola çıkmış. Eşeğin karşısına üç defa çıkan melek, onu yoldan çevirmek istemiş. Balam eşeği dövmeye başlayınca, eşek insan diliyle ona yalvarmış. Melek de görünerek, hayvanı dövmemesini ve İbranilere beddua değil, hayır duası etmesini emretmiş.

61 Edessalı Aziz Fyodor'un hayatından: "Bir prens karısı kendisini baştan çıkarmak isteyince, Fyodor Hristiyan dininden olduğunu açıkça söylemiş ve işkence edilerek öldürülmüştü."

62 "Yol gösterici, rehber kitap"; dinî bir kitap.

İsa'nın varlığı ise onu büsbütün kovar. İşte benim iyileştirme sırrım budur; başka şey bilmem ben. Hristiyan dinimizde günah çıkarılmadıkça kutsal ekmek verilmez. Roma dinindekiler ise günah çıkarmaya önem vermezler. Lakin biz Hristiyanların böyle hareket etmesi yakışık almaz. İnsan, her an işlediği günahlardan pişmanlık duymalı. Suçlarını, bir papaz bulunmasa bile görgülü bir din kardeşine açmalıdır. Pişmanlığını gören Allah, seni affeder. Ardından kutsal ekmek al. Bu da her zaman için, ihtiyat olarak bulunsun. İster yolda ister bir görevde veya kilise dışında herhangi bir yerde bulun, daima Allah'a yalvararak ve yukarıda söylediğimiz şekilde, bir din kardeşine günahlarını çıkart ve pak vicdanınla kutsal ekmeğini al. İyi yapmış olursun! Oruçlu olarak, usule göre, İsa'nın ikonası önüne bir kutu koyup, üzerine bir örtü ser ve bir mum yak. Bir kaba biraz su dökerek, bu sudan ufak bir kaşığa al ve İsa'nın vücudundan bir parçayı kaşığa, dua ve gözyaşlarıyla koyup, günlükle tütsüle. Sonra şu duayı oku: "Ulu İsamız! Senin Tanrı'nın oğlu olduğuna ve dünyaya, başlarında benim bulunduğum bütün günahkârlara kurtuluş yolunu göstermek için geldiğine inanıyor, iman ediyorum. İnanıyorum ki bunlar senin en pak vücudunun ve asilin asili kanının parçalarıdır. Benim ve günahlarının affını diliyorum. Sözlerimle, hareketlerimle, aklımla ve düşüncelerimle, isteyerek ve istemeyerek, bilerek ve bilmeyerek işlediğim günahlarıma merhamet eyle. Günahlarımdan temizlenerek, kutsallığın kadar sonsuz bir hayata kavuşabileceğimin işareti olan kutsal ekmeği benden esirgeme. Âmin." Sonra, ikonasının önünde secde ederek af dile ve ayağa kalkarak ikonaları öp. Bir de istavroz çıkarıp dua okuyarak kutsal ekmek al. Ardından bir yudum su iç ve tekrar dua oku. Şükür Allah'a! Bundan sonra ölsen de temiz olarak öleceksin. Zaten bütün bunlardan söz açmam bile fazla. Hepiniz bunun hayırlı bir iş olduğunu bilirsiniz. Biz gene şu karılara dönelim.

Paşkov zavallı kadıncağızları aldı benden. Teşekkür yerine beni alabildiğine azarlıyordu. O, Allah'ın bu işi bitirdiğini, hastaların tam olarak şifa bulduklarını sanmıştı. Halbuki kadınlar eskisinden beter kudurmuştu. Onları boş bir kulübeye kapattırdı, yanlarına kimseyi sokmuyordu. Bir rahip gönderdiyse de kadınlar odun parçaları ata ata adamcağızı kaçırdılar. Ben evde ağlıyor, ne yapacağımı bilemiyordum. Oraya da gidemiyordum, herif bana pek kızgındı. Gizlice kutsal sudan yolladım. Hastaların bununla hem yıkanmalarını hem de bu sudan içmelerini bildirdim. Hafifledi biçareler. Gizlice bana geldiler. İsa adına kutsal yağı sürdüm; hamdolsun iyileştiler ve gene eve döndüler. Sonraları, geceleri gizli olarak bana dua etmeye gelirlerdi. İyi ruhani evlatlar oldular. Eğlenmeyi bir yana bırakarak, kurallara uydular. Moskova'ya gidince, boyarinyalarıyla Voznesenskiy Manastırı'na yerleştiler.[63] Allah'a şükürler olsun!

Bütün bunlardan sonra Nerça Nehri'nden geriye, Rusya'ya döndük.[64] Tam beş hafta buz üstünde nartalarla ilerledik. Paşkov, çocuklarımı ve eşyamı taşımak için iki kötü beygir vermişti. Karımla ben yayan, düşe kalka yürüyorduk. Memleket yabani, ahalisi haşarıydı. Hayvanlarımızı gözümüzden ayırmaktan korkuyor, arkalarından yetişmek için çabalıyorduk. Aç ve bitkindik. Yerler o kadar kaygandı ki zavallı karım ikide bir kapaklanıyordu. Bir kere gene düştü. Halsiz yürüyenlerden biri ona takılarak o da düştü. İkisi de bağırıp duruyor, bir türlü ayağa kalkamıyorlardı. Herif, "Aman valide hanım, affet beni!.." diye bağırıyor, karım da, "Beni niye yere düşürdün a efendi!" diyordu. Yanına geldim. Söylenmeye başladı zavallı. "Ayol protopop! Daha ne vakte kadar buna katlanacağız?" "Ölünceye kadar Markovna," cevabını verdim. İçini çekerek, "Peki, öyle olsun Petroviç. Yürüyelim bari..." diye mırıldandı.

---

63 Voyvoda Paşkov'un gelini Boyarinya Yevdokiya Kirilovna, Kreml'de bulunan Voznesenskiy Manastırı'na yerleşti.

64 Paşkov, Nerça Nehri kıyısında bir hapishane yaptırmıştı. Önce İrgen Gölü'ne, sonra da Moskova'ya geçince, yerini Voyvoda İ. Tolbuzin almıştı.

Kara bir tavuğumuz vardı. Çocuklarıma gıda olsun diye, günde iki yumurta veriyordu. Allah'ın emriyle sıkıntılarımızdan kurtarıyordu bizi. Narta içinde giderken kazara ezdik. Hatırlayınca bu tavuğa şimdi bile acıyorum. Tavuk değil, bir harika idi! Bütün yıl, her Allah'ın günü, iki yumurta verdi. Yüz ruble onun yanında bir hiç, değersiz bir maden parçasıydı! Oysa, canlı bir kuş, Allah'ın yarattığıydı. Hem bizi besliyor hem bizimle birlikte, kazanımızdan çam kabuğu bulamacını yahut, eğer varsa, balığı gagalayıp duruyordu. Bu yemeklere göre, gene de, günde iki yumurta veriyordu. Yaradan'a kurban olayım! Elimize gelmesi de ayrı bir hikâye. Boyarinyanın bütün tavukları kör olmuş ölüp gidiyorlardı. Hepsini bir sepete doldurarak, dua edeyim diye bana getirdi. Düşündüm: Velinimetimizdir... Hem de çoluk çocuk sahibi, tavuğa ihtiyacı var. Ayin yaptım, kutsal suyu tavukların üzerine serptim ve tütsüledim. Sonra ormana gidip ağaç getirdim, bir yemlik yapıp ona da kutsal sudan serptim ve tavuklarla beraber boyarinyaya yolladım. Allah'ın emriyle ve boyarinyanın imanıyla tavuklar iyileşti. İşte bizim tavuğumuz da onlardan biriydi. Ama bunlar sözü edilmeye değmez şeyler... İsa bunu ilk olarak yapmıyor ki. Kozma ile Damiyan bile, İsa adına, hem insanlara hem hayvanlara şifa verirlerdi. Zira Tanrı'nın gözünde bütün yaratıklar birdir. Bundan başka, hayvanlar ve kuşlar, Tanrı'nın şanını yükseltmek için olduğu kadar, insanlara yararlı olmaları için var edilmişlerdir.

Nihayet tekrar İrgen Gölü'ne geldik. O sırada boyarinya bize bir tava buğday lütfetti, haşlayıp doya doya yedik. Boyarinya Yevdokiya Kirilovna velinimetimizdi bizim. Gelgelelim, Şeytan bu işe de burnunu soktu, aramızı bozdu. Boyarinyanın Simeon adında bir oğlu vardı. Orada doğmuştu. İsmini ben takmış, kendim vaftiz etmiştim. Boyarinya, çocuğu kutsayayım diye her gün yanıma gönderirdi. Onu haçımla kutsar, kutsal suyu serptikten ve öptükten sonra evine

yollardım. Yavrucağın sağlığı, neşesi yerindeydi. Birgün ben evde yokken çocuk hastalandı. Boyarinyamız küçüklük ederek bana kızdı ve çocuğu bir üfürükçüye yolladı. Bunu duyunca fena halde darıldım. Aramızda büyük bir kavga oldu. Çocuğun hastalığı da gitgide arttı. Sağ kolu ile sağ ayağı kurudu, birer değnek halini aldı. Kadın hareketinden utanmış, ne yapacağını bilemez bir haldeydi. Allah da ona daha beterini yapıyordu. Evlatçığı neredeyse gidiverecekti. Dadıları bana gelip ağlaşıyorlar, ben de onlara, "O bu kadar fena bir kadınsa yalnız kalsın, daha iyi," diyordum. Pişmanlık göstermesini bekliyordum. Baktım ki iblis kalbini iyice katılaştırmış, aklının başına gelmesi için Tanrı'ya yalvardım. Rabbim, merhametli Allahım yüreğini yumuşattı. Ertesi sabah ortanca oğlu İvan'ı bana yolladı. Çocuk ocağımın etrafında dolaşıp gözyaşları arasında ve boynu bükük, annesi adına af diledi. O sırada ben, ağaç kabuklarıyla örtünmüş, ocağın üstünde yatıyordum. Karım, ocağın içinde, çocuklarımız da şurada burada uzanmıştı. Çünkü hava yağmurluydu; üstümüz başımız yoktu, kışlağımız da akıyordu. Ben de yumuşadım. "Anana söyle üfürükçü Oref'ten af dilesin," dedim. Bir müddet sonra hastayı getirdiler ve önüme koydular. Hepsi ağlayarak yalvarıyorlardı. Kalktım, latamı çamurun içinden çıkardım, kutsal yağı buldum. Allah'a yalvardıktan ve tütsüler yaktıktan sonra, çocuğa yağı sürdüm. Sonra da haçımla onu kutsadım. Yavru, Allah'ın izniyle, dipdiri oldu. Kolu ayağı iyileşiverdi. Kutsal suyu içirip annesinin yanına gönderdim. Dinleyenler kulak versin: Ana pişmanlığı ne kadar kuvvetli olmalı ki, hem kendi ruhunu iyi etti hem çocuğuna şifa verdi. Zaten olmayacak şey değil ki! Öyle ya! Tanrı'nın pişmanlık duyanlardan yardımını esirgememesi ilk defa olmuyor. Sabahleyin bize balıkla börek gönderdi. Bize de lazım olan buydu zaten, zira pek açtık. O vakitten beri barıştık artık... Yazık ki, güzelim, Dauriya'dan çıktıktan sonra, Moskova'da can verdi. Voznesenskiy Manastırı'nda

onu bizzat defnettim. Çocuk için yaptıklarım Paşkov'un kulağına da gitti, boyarinya söylemiş; önümde eğilerek, "Allah senden razı olsun. Bir baba gibi hareket ediyorsun. Yaptığımız fenalığın acısını çıkarmıyorsun," dedi. Bundan sonra bize epey yiyecek yolladı. Ama bir zaman sonra, bakın ne sebeple bana yeniden eziyet etmek istemişti.

Oğlu Yeremey'i Moğolistan'a harbe gönderiyordu: Yanında yetmiş iki Kazakla yirmi yerli vardı. Bunlardan birine şamanlık, yani kâhinlik etmesi emrini verdi. Bu harbi kazanarak zaferle dönebilecekler mi, diye... Kâhin olan herif, akşam kışlağın yanına canlı bir koyun getirdi ve büyü yapmaya başladı. Hayvanı döndürdü, döndürdü, kafasını kopardı ve öteye fırlattı. Sonra zıplayıp oynamaya, şeytan ve cinleri çağırmaya başladı. Hayli bağırıp haykırdıktan sonra kendini yere attı. Ağzından köpükler aktı. Şeytanlar onu boğuyor, o da onlara harbin sonu iyi olacak mı diye soruyordu. Şeytanlar, "Parlak bir zaferle ve büyük bir ganimetle döneceksiniz," cevabını verdiler.

Bunun üzerine hem voyvodalar hem de adamları, "Demek zengin olarak döneceğiz," diye sevindiler. Bense o sırada büyük bir üzüntü içindeydim. Bu üzüntüyü şimdi bile duymaktayım. Bu yüzden, ben şu kötü çoban, koyunlarımı mahvettim. Çünkü keder içinde, İncil'in sözlerini unutmuştum. Zevedeyler, Allah'a yerlileri şikâyet ederken, "Tanrı! Hazreti İlyas gibi gökten ateş indir ve onları yok et," diye yalvarmışlardı. İsa şöyle bir cevap verdi: "Nasıl insanlarsınız bilmem! İnsanoğlu, insan ruhlarını mahvetmek değil, kurtarmak için gelmiştir. Ve bu yolda yürür." Ben, bu melun adam ise, böyle yapmadım. Kulübemde Tanrı'ya, "Rabbim! Büyük Allahım! Dünyanın nuru! Beni dinle," diye yalvardım. "Bunların bir teki bile geriye dönmesin; gittikleri yer hepsinin mezarı olsun. Onlara fenalıklar yaptır Allahım! Yok et onları..." Daha neler neler söyledim. İçimden de hep aynı şey için dua ediyordum.

Paşkov'a bu dualarımı haber verdiler. Beni fena halde azarladı. Sonra oğluyla orduyu sefere yolladı. Gece yıldızlara bakarak yola çıktılar. O vakit içim sızladı. Yenileceklerini hissediyor, ama gene de mahvolmaları için dua ediyordum. Bazıları uğurlaşmaya geldiler. Onlara, "Mahvolacaksınız orada," dedim. Yola çıktıkları sırada birdenbire atlar kişnemeye, inekler böğürmeye, koyunlarla keçiler melemeye, köpekler ulumaya başladı. Herkes ürktü. Yeremey gözyaşları dökerek bana bir haber ulaştırdı: "Peder efendimiz benim için dua etsin..." Ben ona acıdım. Gizli dostumdu benim... Uğrumda epey acıya katlanmıştı. Bir gün babası beni kırbaçlarken o araya girmiş, beni bırakması için yalvarmaya başlamıştı. Öteki bunun üzerine kılıcıyla oğlunun üstüne saldırmıştı. Bundan bir gün sonra Padunskiy koluna geldikleri sırada, kırk sandal bir geçitten geçerken, yalnız Afanasiy Paşkov'unki suya kapılıvermiş. Halbuki sandal öyle derme çatma bir şey değilmiş. Hemen altı yüz Kazak kurtarmaya koşmuşlar. Gelgelelim suyla başa çıkamamışlar. Daha doğrusu Tanrı'yla baş edememişler... Su sandalın içine girmeden, üzerinden akıyormuş. Allah çılgınlara böyle ders verir işte. Paşkov sahilde, boyarinya da sandalın içindeymiş. Oğlu Yeremey, "Baba, Tanrı günahın yüzünden ceza veriyor!" diye bağırmış. "Protopopu haksız yere kırbaçlamıştın. Nedamet getirmenin zamanı geldi baba!" Paşkov, hedefini şaşmayan tekerlekli topu kaptığı gibi oğlunu nişan almış ve ateş etmiş. Ama top, Allah'ın emriyle, ateş almamış. Barutu tazelemiş, yeniden ateş etmiş. Top gene ateş almamış. Üçüncü defa da aynı şey olmuş. Bunun üzerine Paşkov topu fırlatmış. Orada bulunan gençlerden biri topu kaldırarak bu sefer kendisi başka bir yana ateşlemiş; top bu kere mükemmel ateş almış. Sandal ise hep aynı durumda kayanın üzerinde, suyun altında duruyormuş. Paşkov bir sandalyeye oturmuş, kılıcına dayanarak düşünceye dalmış, sonra da ağlamaya başlamış. Hem ağlıyor hem, "Günah işledin melun herif!.. Masumun

kanını döktüm, protopopu haksız yere dövdüm. Allah da beni bunun için cezalandırıyor," diye söyleniyormuş. Bu sırada öyle bir mucize olmuş ki!.. Zaten, Kitaplarda da dendiği gibi, Allah geç kızar ama kendisine itaat gösterenleri mükâfatlandırmakta elini pek çabuk tutar. Paşkov'un pişmanlığı üzerine sandal, kendiliğinden kayanın üzerinde doğrulmuş ve burnu suya karşı olarak, durmuş. Hemen halatla darasız bir yere çekmişler. Bunun üzerine Paşkov oğlunu yanına çağırarak, "Affet beni Yeremey; söylediklerin doğru," demiş. Yeremey babasının ayaklarına kapanmış ve, "Allah kusurunu affetsin efendi baba! Ben de Tanrı'ya ve sana karşı suçluyum," cevabını vermiş. Sonra da babasının koluna girerek onu götürmüş. Pek akıllı ve iyi kalplidir bu Yeremey. Sakalı iyice aklaşmıştır ama babasını hem sayar hem de ondan korkar. Yeremey'in bütün bunlara katlanması, İsa ve Hak aşkına değil miydi? Bütün bunları bana Paşkov'un sandalının dümencisi Grigoriy Telnoy anlatmıştı. Biz şimdi eski konumuza dönelim.

Harbe gitmek üzere yola çıkınca Yeremey'e pek acıdım. Tanrı'ya, onu korusun diye yalvarıp dua etmeye başladım. Dönmeleri beklendiği sırada gelmediler... Paşkov o vakitler beni yanına sokmuyordu. Bir gün işkence yerini hazırlamış, ateşi yaktırmıştı. Besbelli bana işkence edilecekti. Ben artık son dualarımı okumuştum bile. Zira bu adamın marifetlerini bilirdim. Bu ateşten sağ çıkanlar pek azdı. Sonumu bekliyor, bir yandan da ağlaşan çoluk çocuğumu teselli ediyordum: "Her şey Allah'ın emrettiği gibi olur. Allah için yaşıyor, onun için ölüyoruz," diye avutmaya çabalıyordum. O aralık iki celladın bana doğru koştuğunu gördük. Fakat Allah ne kadar da büyüktür! İlahi kaderin önüne geçilebilir mi? Tam o sırada Yeremey yaralı olarak ve tek başına kulübemin önünde belirivermez mi? Hemen cellatları çağırıp beraberinde götürdü. Paşkov ise işkence yerini bıraktı, oğlunun yanına koştu. Keder içinde ve sarhoş gibiydi. Yeremey,

babasıyla selamlaştıktan sonra her şeyi birer birer anlattı. Ordusunun son erine kadar nasıl yok edildiğinden, yerlinin birinin onu Moğolların elinden nasıl kaçırdığından bahsetti. Ormanda sarp kayalıklar arasında aç acına tam yedi gün dolaşmış, ancak yakaladığı tek bir sincabı yiyebilmişti. O aralık bana benzeyen bir adam düşüne girmiş ve onu kutsadıktan sonra, buraya dönmek için ne taraftan gitmesi gerektiğini söylemiş. O da sevinerek kalkmış, yola çıkmış ve burayı bulmuş. Yeremey bunları babasına anlatırken ben de hatırlarını sormaya gittim. Paşkov gözlerini bana dikti. Tıpkı beyaz bir denizayısı gibi bakıyordu. Hani Tanrı korumasa neredeyse yiyecekti beni... İçini çekerek, "Yaptığını beğeniyor musun?" dedi. "Bu kadar insanın kanı senin elinde!" Yeremey bana dönerek, "Aziz peder, ne olur, sen eve git. İsa aşkına sesini çıkarma," dedi. Ben dönüp gittim.

Bu adamdan tam on yıl epey eziyet görmüşümdür,[65] yahut da bütün bu müddet ben ona baş belası oldum. Bu hususta kıyamet günü Allah hükmünü verecektir.

Nihayet oradan kalkmamız emri geldi. Bana da Rusya'ya dönmem emrediliyordu. Paşkov yalnız gitti; beni beraberinde götürmedi. Aklından, yalnız gitsin de yerliler gebertsinler, diye geçiriyordu herhalde... Yanına sandallar dolusu silah ve koruyucu kıtalar aldığı halde, yerlilerden duyduğuma göre, hepsi korkudan tir tir titriyorlarmış. Paşkov'un hareketinden bir ay sonra ihtiyar, hasta, yaralı, kısacası orada faydasız on kişiyi topladım. Karımla çocuklarımız ve ben hepimiz on yedi kişi kayığa bindik, burnuna bir haç diktik ve Allah'a sığınarak, hiçbir şeyden korkmadan yola çıktık. Oranın büyüğüne bir Kormçey Kitap hediye ettim; o da bana bir dümenci verdi. Sonra fidye vererek dostum Vasiliy'i kur-

65 Avvakum, pek toparlak hesap konuşuyor: Gerçekte, Yenisey'e gelişiyle Paşkov'un oradan ayrılışı arasında ancak yedi sene vardır. İhtimal, Avvakum burada on bir yıl süren bütün sürgün hayatını kastediyor. Avvakum, Paşkov'un kendisine yaptığı zulümden Çar Aleksey Mihayloviç'e verdiği birinci dilekçede de bahsediyor.

tardım. Vasiliy, Paşkov zamanında herkesi müzevirleyen, ötekinin berikinin kanına giren bir adamdı. Benim ayağımı kaydırmaya da bir hayli uğraşmıştı. Hatta beni bir kere dövmüştü bile. Tam kazığa oturtacaktı beni, ama, bereket, Tanrı korudu. Paşkov gider gitmez, Kazaklar onu az daha öldürüyorlardı. Allah rızası için merhametlerini diledim ve memura fidye vererek onu Rusya'ya, ölümden hayata ulaştırdım. Zavallı, bari günahları yüzünden pişmanlık duyup tövbekâr olsun. Yanıma onun gibi birini daha aldım, ama bunu hileyle götürdüm. Yoksa vermeye razı olmamışlardı. O da öldürülmemek için ormana kaçtı. Beni yolda bekledi ve ağlayarak kendini sandalıma attı. Bir de baktık, arkasından kovalıyorlar! Saklayacak yerimiz de yok. Bu defa, affınıza sığınarak söyleyeyim, hileye saptım. Eriha'da fahişe Rahav'ın[66] Nun oğlu Yeşu'nun adamlarına yaptığı gibi, onu sakladım. Sandalın dibine yatırdım. Üzerine döşekler serdim ve karımla kızıma yatağa yatmalarını söyledim. Her tarafı arayıp taradılar, ancak karımı yerinden kımıldatamadılar. "Sen keyfine bak valide hanım. Pek çok acı çektiğin belli," dediler. O arada ben de –bundan Allah rızası için affınızı dileyerek bahsediyorum– yalan söyledim. Adamı ölüme teslim etmek istemediğim için arayanların sorularına, "Burada kimse yok," diye cevap verdim. Arayıp bulamayınca elleri boş döndüler. Ben de adamı Rusya'ya götürdüm.

Sen de bir starets ve Allah'ın kulusun! Söylediğim yalan için beni affet! Acaba günahım affedilmeyecek kadar büyük mü, ne dersiniz? Kahpe Rahav da böyle yapmıştı, ama Kutsal Kitap onun bu hareketini takdir etmiştir. Siz de, ne olur, günah işledimse bile bağışlayın; yok, yaptığım kilise tüzüğüne aykırı bir hareket değilse, daha iyi. Şurada yer de bıraktım, kendi elinizle bana, karıma ve kızıma af, yahut kefale-

66 Eski Ahit kitaplarından birinde Rahav isminde bir fahişenin, Nun oğlu Yeşu'nun Eriha'ya yolladığı iki genci evinin damında, Eriha hakanından sakladığından bahsedilmektedir.

timizi yazın. Zira suçu hep birlikte işledik. Adamı tövbekâr yapmak için ölümden beraberce koruduk, kıyamet gününde İsa'nın karşısına suçlu çıkmamak için hakkımızda karar veriniz. Yalvarırım şuracığa bir şey yaz saygıdeğer Starets... Allah seni, ailen Anastasiya'yı, kızınızı ve bütün ev halkınızı affetsin, bu dünyada ve öbür dünyada kutsasın. Sizler iyilik yaptınız, doğru hareket ettiniz. Âmin.[67]

Bu iyiliğin için Allah senden de razı olsun Starets! Bırakalım bunu artık.

İdare memuru bize otuz okka kadar un, bir inek, beş altı koyun ve kuru et verdi. Bütün yaz yolda bunlarla beslendik, iyi bir adamdı bu idare memuru doğrusu... Kızım Ksenya'nın vaftiz babasıydı. Kızım daha Paşkov zamanında doğmuştu. Ama Paşkov bana mür[68] de yağ da vermediği için, çocuk uzun zaman vaftizsiz kalmıştı. Ancak Paşkov'un gidişinden sonra vaftiz edildi. Karımın lohusa duasını bizzat okudum. Çocuğum vaftiz edilirken, vaftiz babası prikazçik,[69] vaftiz anası da büyük kızım oldu. Bana da papazlık görevi düştü. Oğlum Afanasiy'i de aynı suretle vaftiz ettik. Mezen'de ayin yaparken kutsal ekmek de verdim. Karımdan başka, çocuklarımın da hem günahlarını çıkarır hem de onlara kutsal ekmek verirdim. Esasen kitabımız buna izin veriyor. Bunu yasak edenler doğru dinden dönenlerdir.[70] Ben de bunu İsa'nın izniyle ayağımın altına alırım. Beddualarıyla da –ayıptır söylemesi– kıçımı silerim.

Beni Moskova azizleri Piyotr, Aleksey, İona ve Filipp kutsamıştır. Kitaplarıma göre, Allahıma, pak vicdanımla inanır ve hizmet ederim. Kâfirleri asla dinlemez, onlara lanetler savururum. Tanrı'nın düşmanlarıdır onlar. İsa benimle birlik

67 Bu cümle aslında Starets Yepifaniy eliyle yazılmıştır.

68 Mür ağacından çıkarılan esans. Dinî ayinlerde kullanılır.

69 Prikaz'ın başında bulunan memur.

70 Avvakum burada, Sobor'un 1667'de yayımladığı, papazları kendi çocuklarını vaftiz etmekten ve günahlarını çıkararak priçastiye (komünyon) vermekten meneden yasağı kastediyor.

oldukça onlardan zerrece korkum yoktur. Üzerime isterlerse taş yığsınlar, altında kalmaya sessizce katlanırım, ama ustalarımızın bıraktıklarından vazgeçmem. Nikon'un rezilce, ahlaksızcasına yeminini kabul edemem! Uzun lafın kısası, yapılmasını söyledikleri ayinleriyle birlikte yeni kitapların içine tükürmeli, işte o kadar. Biz asıl İsa ile Hazreti Meryem'e nasıl hizmet edebileceğimizden söz açalım; ötekiler küstahlıkları yüzünden belalarını bulsunlar. Siz de Nikoncular, size küfretmemi bağışlayın; istediğiniz gibi yaşayabilirsiniz. Bana ettiklerinizden bahsedeceğim. Lakin ben gene derdime döneceğim. Bana yaptıklarınızın üstünden yirmi yıl geçti. Keşke Tanrı elinizden bu kadar daha azap çekmeme yardım etseydi de ben de Tanrı ve kurtarıcımız İsa uğrunda bir o kadar fedakârlık yapabilseydim. Bununla beraber, insan Tanrı'nın ömür verdiği kadar yaşar. Zaten şimdi çok uzaklara daldım. Asıl konumuza dönelim.

Dauriya'dan çıkışımızda yiyeceğimiz bir hayli azalmıştı. Birlikte Allah'a dua ettik: Bize kocaman bir yabanöküzü ihsan etti. Baykal Denizi'ne kadar bununla beslendik. Deniz kıyısında Samur stanitsası[71] toplanmış, denizde ava çıkmışlardı. Bizi görünce öyle sevindiler ki, denizden sandalımızla birlikte kaptıkları gibi ta dağın tepesine çıkardılar. Terentiyuşka ile arkadaşları bize bakarak ağlıyordu, biz de onlara bakarak hıçkırıyorduk. Lazım olduğu kadar yiyecek verdiler, önüme belki kırk tane mersinbalığı yığdılar. Hem veriyorlar hem de, "Al peder efendi, Allah bunları tuzağımıza senin için yolladı. Hepsini al," diyorlardı. Teşekkür ettim ve balığı kutsayarak geri almalarını söyledim. O kadar balığı ne yapacaktım ki ben? Yanlarında kısa zaman misafir kaldım. Yetecek kadar yiyecek aldık, sandalımızla yelkenini onardık, sonra denizi geçtik. Deniz fırtınalıydı. Olanca gücümüzle kürek çektik. Denizin o bölgesi pek geniş değildi, yüz yahut seksen verst kadardı. Sahile vardığımız zaman bir

71 Kazakların kasaba ve köylerine stanitsa denir.

de fırtına çıktı. Kıyıda, güç halle, dalgalara karşı sığınacak bir yer bulduk. Etrafta dağlar öyle yüksek, o derece sarp ve kayalıktı ki, yirmi bin verstlik bir yol geçtiğim halde böylesine ilk defa rast geliyordum.

Dağların tepelerini çadırlar, yazlık yatakhaneler, kapılar, sütunlar, taştan bir duvar, avlular kaplamıştı... Avlularda Romanov[72] soğan ve sarımsakları ekiliydi. Pek de tatlı soğanlardı bunlar. Kenevir de vardı. Avlularda kırmızı ve daha başka renklerde gayet güzel kokulu otlar büyümüştü. Denizde kazlarla kuğular o kadar çoktu ki suyun üstü karla örtülmüşe benziyordu. Burada mersinbalığı, taymen, omul, sterlet,[73] sazan ve başka birçok balık da vardı. Tatlı su olduğu halde foklara, sonra kocaman deniz tavşanlarına[74] rastlanırdı. Bunların okyanuslarda bulunduğunu bilirdim ama Mezen'de oturduğum müddetçe bu hayvanları tatlı suda hiç görmemiştim. Balık pek boldu; mersinlerle taymenler o kadar yağlıydı ki tavaya hiç gelmez, safi yağ kesilirdi. Bütün bunları Tanrı, kulları huzur bulsun ve hallerine şükretsin diye yaratmıştır. Ama insan kendini dünya kaygısına kaptırarak hayattan sanki bir gölgeymiş gibi geçip gider. Keçi gibi zıplar, balon gibi şişer, vaşak gibi hiddetlenir, yılan gibi sokmaya bakar, başkasının güzelliğini görünce kısrak gibi kişner ve şeytan gibi hilecilik etmeye kalkar. Bunlar yetmiyormuş gibi, karnını tıka basa doldurup usulsüzce yatar, ibadet etmez, pişmanlık duymayı, tövbeciliği ihtiyarlık günlerine bırakır. Ama bununla aydınlığa mı yoksa karanlığa mı ulaşır, burası kıyamet gününde belli olacaktır.

Herkesten fazla günaha girdiğim için beni affediniz.

Rus şehirlerine varınca, kilise hakkında öğrendiğim şu oldu: Başarı yok ama farfara çok... Keder içinde düşünceye daldım. Ne yapmalıydım? Halka Allah'ın sesini mi du-

72 İhtimal ki, Romanov-Borisoglebsk (günümüzde Tutayev) şehrinde yetiştirilen özel bir cins soğan ve sarmısak kastediliyor.

73 Sibirya'ya has balıklar.

74 Bir çeşit balık.

yurmalı, yoksa tek başıma bir köşeciğe mi çekilmeliydim? Kederlendiğimi gören karım beni ustalıkla sorguya çekmeye başladı: "Neden bu kadar mahzunsun efendiciğim?" Ben de ona her şeyi bütün ayrıntılarıyla anlattım. "Ne yapmalıyım kadınım? Ortalığı Rafızilik kasıp kavuruyor. Konuşmam mı, yoksa susmam mı gerekiyor? Elimi kolumu bağlayan sizlersiniz." Karım bana şöyle cevap verdi: "İlahi Petroviç, bu da nasıl söz? Bana havarilerimizden birinin söylediklerini okuyan sen değil miydin? 'Karısına bağlanan ayrılamaz, ama bir kere ayrılınca da bir daha onu aramaz.' Çocuklarımızla birlikte seni kutsuyorum. Eskiden olduğu gibi Tanrı'nın sözlerini insanlara ulaştır. Bizim için keder etme. Beraberliğimiz, Allah'ın izin verdiği kadardır. Bizi ayırırlarsa dualarını esirgeme. İsa güçlüdür, bizleri korur. Git, Petroviç, kiliseye git ve Rafızilerin saçmalamalarına karşı koy." Karımın önünde yerlere kadar eğildim. Bundan sonra beni saran çemberi üzerimden atarak eskiden olduğu gibi vaaz vermeye, şehirlerde ve her yerde öğütlerimi yaymaya başladım. Büyük bir cesurlukla Nikon'un Rafıziliğini açığa vuruyordum.

Kışı Yenisey'de geçirerek yazın yeniden yola devam ettik, öbür kış Tobolsk'ta kaldık. Böylece, Moskova'ya varıncaya kadar, geçtiğimiz bütün şehir ve köylerin kiliselerinde, çarşı pazarlarında bağıra bağıra Tanrı'nın dediklerini bildirdim, öğütler verdim ve dinsizlerin yalanlarını açığa vurdum.[75] Sonunda Moskova'ya vardım. Bu Dauriya'dan çıkışımın üçüncü senesiydi. Halbuki oraya akıntıya karşı olduğundan ancak beş yılda gidebilmiştim. Yol boyunca bizi çoğu zaman yerli kabilelerin arasından geçirdiler. Bütün bunlar anlatmakla bitmez. Yerlilerin ellerine düştüğüm de oldu. Büyük Obi Nehri üzerinde yirmi Hristiyanı yok ettiler. Sıra bana gelince düşünüp taşındılar ve beni sağ salim bırakmayı uygun gördüler. Bunlardan bir grup da İrtiş Nehri üzerinde

75 Tobolsk ve Sibirya Metropoliti İgnatiy, Avvakum'a ve öbür Raskol önderi Astomen'e şiddetle hücum ediyordu.

toplanmış, Berezov'dan gelen sandalları gözlüyor, saldırmaya hazırlanıyordu. Ben de, bilmediğim için, doğru bu sahile çıkıverdim, oklar ellerinde çevremizi sardılar. Bense sanki karşımdakiler rahipmiş gibi, bir yandan onlarla kucaklaşıyor, bir yandan da "İsa sizi de beni de kayırsın" diyordum. Baktım, hepsi yumuşadılar, karılarını karımın yanına getirdiler. Karım da bu dünyanın âdetine göre onlara iltifat etti, hatta tatlı yüz gösterdi. Kadınlar da ona hoş muamele ettiler. Kadınlar anlaşınca artık her şeyin yolunda olduğunu biliriz... Herifler oklarını bir köşeye koydular. Bu defa alışverişe başladık. Birkaç ayı satın aldım; sonra bizi serbest bıraktılar. Tobolsk'a geldiğimizde bunu anlatmıştım da herkes şaşmıştı. Çünkü o vakitler Başkırtlarla Tatarlar bütün Sibirya'yı kırıp geçiriyorlardı. Bense sadece Allah'a sığınarak aralarından geçiyordum. Verhoturye'ye vardık. Dostum İvan Bogdanoviç Kaminin[76] hayretler içinde kaldı. "Nasıl gelebildin protopop?" "İsa'nın yardımı, Hazreti Meryem'in yol göstermesiyle," dedim. İsa'dan başka kimseden korkum yok.

Nihayet Moskova'ya vardım. Çar'la boyarlar beni sanki gökten inmiş bir melekmişim gibi karşıladılar. Gelişime hepsi sevinmişti, önce Fyodor Rtişçev'e[77] uğradım. Karşılamak için dışarıya çıktı. Kendisini kutsadım. Uzun boylu konuştuk. Üç gün üç gece bırakmadı beni... Sonra da gelişimi Çar'a haber verdi. Çar beni hemen kabul etti. Elini öptürdü,

76 İvan Bogdanoviç Kaminin Perm eyaletindeki Verhoturye şehrinin voyvodasıydı. Avvakum, Kaminin'in ona, kendisi Borovsk'taki Pafnutyev Manastırı'ndayken gösterdiği ilgiden bahsediyor.

77 Fyodor Rtişçev o zamanın büyük bir devlet adamıydı. Sosyal davalara özel ilgisi bulunan bu adam, Çar Aleksey Mihayloviç'in yakın dostlarındandı ve oğlu Aleksey'in mürebbiyesiydi. Çok okumuş bir adam olduğu için, bilginin kıymet ve önemini takdir ederdi. Moskova'da açtığı bir okula Kiev'den bilgin rahipleri getirtti. Bunlar burada Slavca ve Yunanca edebiyat, felsefe ve hitabet dersleri veriyorlardı. Dinseverler Birliği'ne mensup olan Rtişçev ilk zamanda hem Patrik Nikon'la dosttu hem de geniş görüşlü bir adam olduğundan, Staroverleri ve bilhassa, Avvakum'u hoş tutardı. Evinde din bilgisi tartışmaları yapılırdı. Burada her iki taraf fikirlerini serbestçe söyleyebilirdi. Rtişçev ise hiçbirini benimsemiş görünmezdi.

iltifat etti. "Nasılsınız protopop? Tanrı'ya şükür gene görüşebildik," dedi. Ben de onun elini hem sıktım hem de öptüm ve, "Tanrımız var olduğu gibi, sağlığım da yerinde Çar efendimiz. İlerisi için de Allah kerim," diye cevap verdim. O da, iki gözüm, içini çekip işine gitti. Daha çok şeyler de oldu ama şimdi bunların hepsini anlatmaya kalksam pek uzun olacak, hem de bütün bunlar şimdi geçti gitti, zaten Kreml Manastırı'na yerleştirilmemiz için emir buyurdu. Avlunun önünden geçmesi gerektikçe beni önümde eğilerek selamlıyor ve, "Beni kutsa, dua et benim için!" diyordu. Bir keresinde bir ata binmişti; murmanka[78] şapkasını çıkarırken yere düşürdü. Bazen de beni görünce arabasının penceresinden uzanarak bakardı. Tabii, boyarlar da ona bakarak, önümde eğilir, "Kutsa bizi, bizim için dua et protopop," diye ricalarda bulunurlardı. Böyle bir Çar'la böyle boyarları nasıl hoş tutmazdım? Bana karşı çok iyilerdi, şimdi gene de iyidirler ya! Esasen Şeytan'ın benimle bir alıp vereceği var. Yoksa bütün insanlar bana karşı iyidir. Ayrıca beni, dinde birlik sağlamam ödeviyle ruhani pederliğe adamak istiyorlardı. Bense boyuna, çeşitli bahanelerle onları atlatıyordum. Ölümü düşünüyor, İsa'dan ayrılmamak istiyordum. Çünkü çevremdeki her şey geçicidir.

Şimdi Tobolsk'tayken gördüğüm bir düşü hatırlıyorum. Bu düşte öyle korkunç bir ihtar almıştım ki... Biri bana, "Kendini koru, ortadan ikiye bölünmeyesin," diyordu. Yatağımdan fırladım ve dehşet içinde ikonanın önünde yere kapandım. Kendi kendime, "Rabbim! Yeni usulde dualar okunan kiliselere bir daha gitmeyeceğim," dedim. Çarevna'nın isim gününde başkiliseye gitmiştim.[79] Kilisede, hem de voyvodaların önünde öbürleriyle birlik olmuş, arsızlık etmiştim. Ayrıca yeni geldiğim sırada iki yahut üç kez mihrabın ya-

78 Kuzeyde giyilen kürklü şapka.

79 Avvakum'un anlattığı olay Prens İvan Andreyeviç Hilkov'un (Küçük) zamanında olmuştu. Bahsettiği isim günü, Çar Aleksey'in kızı Çarevna Tatyana Alekseyevna'nın olmalı.

nında, Proskomedia'yı[80] nasıl yaptıklarına bakmış ve onlara küfretmiştim. Ama bir iki kere gittikten sonra buna ben de alıştım ve artık küfretmez oldum. Deccal'ın zehriyle zehirlenmiş olmalıydım... Büyük İsam ise hemen bana ihtarda bulundu. "Bu kadar azap çektikten sonra kendini mahvetmek mi istiyorsun? Kendini koru, yoksa seni ortadan bölüvereceğim!" Artık ertesi sabah ayine iştirak etmedim, öğle yemeğine prense gittim ve ona her şeyi olduğu gibi anlattım. Sevgili prens, boyarin İvan Andreyeviç Hilkov ağlamaya başladı. Nc melun kulmuşum ki Tanrı'nın bana ettiği bütün iyilikleri unutuvermiştim: Dauriya'dayken bir gün çocuklarımın bulunduğu bir balıkçı köyüne gölün üzerinden gidiyordum. Kıştı. Ayaklarıma bazluklarımı[81] bağlamıştım. Oralarda kar hiç durmaz; insan gövdesi kalınlığında buz tabakalarına rastlanır. Yolda fena halde susamıştım. Öyle ki bir aralık yürüyemez oldum. Gölün ortasında da su bulunmaz ki... Göl sekiz verst kadar uzanıyordu. Göğe bakarak dedim ki, "Susamış Musevilere çölde kayadan su çıkaran Ulu Tanrı! O vakit olduğu gibi bugün de varsın. Kaderimizi değiştirebilen Büyük Hak, Ulu Tanrım! Benim susuzluğumu da gider." Yerin dibine batayım. Ben bunu nasıl anlatayım bilmem ki... Siz de Allah rızası için kusurumu bağışlayın. Ben kimim ki? Köpek leşinden başka bir şey değilim. Ama birdenbire önümdeki buz çıtırdadı, gölün bir kenarından öbür kenarına kadar ayrıldı ve kocaman bir buz yığını hasıl oldu. Ortalık sakinleştikten sonra ben de dua için gereken istikamete yöneldim. Doğuya bakarak ya iki ya üç defa bel kırdım ve içimden kopan sözlerle Tanrı'ya yalvardım. Tanrı da bana ufak bir su yarığı bıraktı. Yere yatarak kana kana içtim. Sonra sevinç gözyaşları içinde Tanrı'ya şükrettim. Benim ardımdan yarık kapandı, ben de ayağa kalkarak Allah'a

80 Proskomedia sabah ayininin birinci kısmıdır. Bu kısma priçastiye verilmesi için yapılan hazırlıklar girer.

81 Buzda yürümek için kundura altına çakılan nal şeklinde demir.

bir kere daha şükrettim ve çocuklarımın bulunduğu yere gitmek üzere yoluma devam ettim.

Daha başka zamanlarda da başıma buna benzer şeyler gelirdi. Bir âdetim vardır benim: Mesela kızağımı çekerken yahut balık avlarken, yahut ormanda odun kestiğim sırada, kısacası herhangi bir alelade işle uğraşırken bir yandan da dualarımı okurum. Günün hangi vaktindeysek, o zamanda okunması gerekli duayı mırıldanırım. Bir yürüyüşteyken ve yanımda başkaları da varsa gene rahatça duamı edebilirim. Yolda mola verir, hep birlikte duaya otururduk. Ama ba zen dua etmekten hoşlanmayan arkadaşlarla yola çıktığımız olurdu. O vakit ben onlardan ayrılır, bir dağ eteğine yahut ormana çekilirdim. Burada işimi pek uzatmadan bitirirdim. Ancak birkaç kere kapanırdım, ağladığım da olurdu. Yol boyunca karnımı böylelikle doyururdum işte... Yanımdakiler uygun insanlarsa, açılır kapanır ikonalarımı bir sehpaya koyar, dualarımı böylece okurdum. Bazıları ibadetime iştirak eder, başkaları da yemek pişirirlerdi. Kızakla seyahatim pazar günlerine rastladığı vakit uğradığım podvorye'lerde[82] tam bir ayin yapardım. Kızağımda kendi kendime dualar mırıldanmadan edemezdim. Biraz zor olurdu ama ben gene kendi kendime mırıldanmaktan geri durmazdım. Çünkü nasıl aç bir vücut yiyecek, susamış biri su isterse, ruhun da manevi gıdaya ihtiyacı vardır. Peder Yepifaniy! İnsan ne ekmek yokluğu ne de susuzluktan mahvolur. Bir insan için en büyük eksiklik, Tanrı'ya dua etmeden yaşamaktır.

Eğer başınızı ağrıtmıyorsam sayın peder, size Dauriya ilinde rahatsızlıktan ve büyük kıtlıktan halsiz düşerek ibadetimi nasıl ihmal ettiğimi anlatayım. Dualarım adamakıllı aksamıştı. Ancak akşam Zebur dualarıyla gece ve birinci saat dualarını okuyordum, o kadar... Hayvan gibi sürünüyordum. Bu yüzden son derece üzülüyor, ama bir türlü ibadetimi yapamıyordum. Zayıf düşmüştüm. Bir gün ormana

82 Daha ziyade din görevlilerinin ağırlandığı hanlar.

odun toplamaya gittim. Ben yokken karımla çocuklar yere, ateşin yanına oturmuş, ağlamaya başlamışlar. Eve dönüşümde onları bu halde buldum. Zavallı kızım Ogrofena o sırada henüz pek büyük değildi. Acı acı ağlıyordu. Dili tutulmuş, bir kelime bile söyleyemiyordu... Annesine bakarak sanki dilsizmiş gibi inliyor, annesi de ona baktıkça ağlıyordu. Dinlendikten sonra dua okuyarak çocuğa yaklaştım ve, "Tanrı adına emrediyorum sana, benimle konuş! Niçin ağlıyorsun?" dedim. Kızım ayağa kalktı ve önümde eğilerek hemen gayet pürüzsüz konuşmaya başladı. "Efendi baba! Nurlu birisi içime girdi, dilimi tuttu, beni annemle konuşturmadı. Kim olduğunu bilemiyorum. Ağlamaya başladım. Bana dedi ki, babana söyle, eskisi gibi ibadetini yapsın. Rusya'ya döneceksiniz. Ama eğer baban aklından geçirdiği gibi, ibadetine devam etmeyecek olursa, hepiniz burada kalır, ölürsünüz. O da sizinle beraber ölür..." Kızıma daha başka şeyler de söylemiş. Bu arada, emrimizin geleceğini söylemiş. Rusya'da eski dostlarımızdan kimleri görebileceğimizi bildirmiş. Dedikleri de hep çıktı. Bunlardan başka, Paşkov'a, akşam ve sabah dualarını okuyacak olursa, Tanrı'nın iyi havalar vereceğini, mahsulün bereketli olacağını bildirmemi söylemiş. Gerçekten de o sıralar durmadan yağmur yağıyordu. Az bir şey buğday ekilmişti. Petro gününe bir iki gün kala bütün ekinler fışkırdı, ama yağmurdan hemen çürümeye yüz tuttu. Paşkov'a dualardan bahsettim. Nasılsa bu kere sözümü tuttu, okumaya başladı. Buğday da yetişti. Mucizedir bu mucize! Ekin geç ekildiği halde erkence oluvermişti. Ancak zavallı, ibadetini yeniden savsaklamaya, Allah'a oyun oynamaya kalktı. Ertesi yıl ekinler gayet iyi olduğu halde, görülmemiş yağmurlar yağdı, nehir taştı, tarlayı seller basıp her yer, evlerimiz bile, sular altında kaldı. Halbuki o vakte kadar buraları bayağı kuraktı. Yerliler şaştı bu işe. Görüyor musunuz, Allah'ın sözünden dışarı çıkarak doğru yoldan sapınca, Allah'ın gazabına uğramıştı. Hatta kızıma yapılan

ihtarı bile alaya almaya başladı. Çocuğun karnı acıkmış da ondan ağlamışmış... Halbuki ben, o günden başlayarak ibadetime sarıldım. Olanca gücümle Tanrıma yakarıyordum. Ama bundan bahsettiğimiz yetti artık, önceki konumuza dönelim. Yalnız bu arada şunu asla hatırımızdan çıkarmamalıyız ki Allah'a karşı olan ödevlerimizi geriye bırakmamalı ve asrımızın boş eğlencelerini buna üstün tutmamalıyız.

Şimdi gene Moskova'daki yaşayışımızdan söz açacağım. Çevremdekilere baş kaldırdığımı, onlarla birlik olmadığımı görünce Çar, Rodiyon Streşnev'e[83] susmam için beni kandırmasını emretti. Dilediğini yaptım, öyle ya, nasıl olsa Çar'ı başımıza Allah getirmiyor mu? Hem bizimki bana karşı pek iyiydi. Yavaş yavaş yola geleceğimi umuyordu. Ayrıca Simeon gününde, bana matbaada kitapların tashihi işini vaat ettiler.[84] Buna pek sevinmiştim. Bu benim için, ruhani peder olmaktan daha iyiydi. Çar bize iltifatta bulundu, on ruble para yolladı. On ruble de Çariçemiz ihsan ettiler. Ruhani pederleri Nukanov'la Rodiyon Streşnev'den de onar ruble geldi. Eski dostumuz Fyodor Rtişçev, haznedarına, şapkamın içine altmış ruble konmasını emretmişti. Başkalarından bahsetmiyorum artık; herkes gücünün yettiği ve gönlünden koptuğu kadarını veriyordu. Sevgili Feodosya Prokopiyevna Morozova'nın[85] evinde oturuyordum. O da, kız kardeşi Yevdokiya Prokopiyevna gibi, ruhani kızımdı. Sevgili yav-

---

83 Rodiyon Matveyeviç Streşnev Sibirya Prikazı başında bulunuyordu. Doğruluğuyla tanındığı için, Çar, Patrik Nikon'la Protopop Avvakum arasındaki anlaşmazlıkta aracılık etmesini söylemişti. Avvakum'la ilgilenen başkaları gibi Streşnev de ona maddeten yardım etmişti.

84 Simeon günü 18 Eylül'e rastlar. O sıralar Avvakum kilise kitaplarındaki değişiklikleri hoş görmediğine göre, musahhihlik işinin kendisine verilmesi şüpheyle karşılanmalıdır.

85 Boyarinya Feodosya Prokopiyevna Morozova, Çar Aleksey'in en gözde boyarlarından Gleb İvanoviç Morozov'un dul karısıydı. Kız kardeşi Prenses Yevdokiya Prokopiyevna Urusova gibi, o da koyu Staroverlerdendi ve Avvakum tarafını tutuyordu. Kardeşiyle birlikte, güzellikle de zorla da dinî fikirlerinden vazgeçmediler. Kaluga eyaletinde bulunan Borovsk hapishanesinde, toprakaltı hücrelerinde öldüler.

rularım, İsa'nın kurbanları! Allah sizden razı olsun! Ölen Anna Petrovna Miloslavskaya'nın evine her zaman uğruyordum. Fyodor Rtişçev'e de, kâfirlerle kavga etmek için giderdim. Buna altı ay kadar devam ettim. Sonra baktım ki kilise işlerinde başarı yok ve gevezelik almış yürümüş, yeniden bağırıp çağırmaya başladım. Birçok kere Çar'a yazıyla başvurdum. Bu dinsizliğin önünün alınması için, kilisemizi Rafızilikten korumasını, Patriklik makamına kâfir, dinsiz Rafızi Nikon'un yerine gerçek dini taşıyan bir büyüğü koyması için yalvardım. Ama tam bu mektubu hazırladığım sırada birdenbire hastalandım. Mektubu Çar sarayından çıkarken, kendisine teslim etmek üzere, ruhani oğlum meczup Fyodor'a verdim. Sonraları Fyodor, Mezen'de kâfirler tarafından asılmıştır. Çar'ın arabasına sokularak mektubu kendisine uzatmaya cesaret edebilmiş. Çar mektubun benden geldiğini bilmediğinden, Fyodor'a sarayın baş kapısının yanında beklemesini emretmiş. Sonra mektubu alınca gitmesini söylemiş. Şimdi aramızda bulunmayan Fyodor bunun üzerine bana geldi. Kiliseye birlikte gittik. Ama orada Çar'ın huzurunda birtakım delilikler yapmaya başladı. Çar kızdı ve onun Çudov Manastırı'na sürülmesini emretti. Oradaki Başrahip Pavel[86] adamcağızı zincire vurdurdu. Ama Allah'ın emriyle demirler herkesin önünde kendiliğinden çözülüverdi. Sevgili Fyodor mahpusluğu sırasında bir gün, ekmekler çıkarıldıktan sonra sıcak fırının içine girmiş, çıplak olarak kızgın taşlara oturmuş ve ekmek kırıntılarını toplayarak yemeye başlamış. Ruhaniler korkmuşlar, olayı başrahipleri, bugünkü Metropolit Pavel'e haber vermişler. Pavel de olanı Çar'a bildirmiş. Bunun üzerine Çar manastıra gelerek Fyodor'un serbest bırakılmasını emretti. Manastırdan çıkınca gene doğru bana geldi. İşte o zamandan beri Çar'la

86 Pavel, Çudov Manastırı'nın başrahibiydi. Çok bilgili bir adamdı. Tevrat tercümesinin tashihi için Kiev'den gelen din bilginlerinin başındaydı. Sonraları metropolit olmuştur.

aramıza soğukluk girdi. Konuşmalarım hoşuna gitmiyordu. Sesimi çıkarmazsam benden iyisi yoktu. Ama bu da benim işime gelmiyordu. Bütün büyükler köpekler gibi üzerime saldırmaya başladı. Sonunda yine beni Moskova dışına sürmeye karar verdiler. Çünkü İsa kullarının çoğu bana geldi[87] ve bir kere gerçeği anladıktan sonra ötekilerin yanlış yola götüren ayinlerine devam etmez oldular. Tam bu sırada Boyarin Piyotr Mihayloviç Saltıkov bana Çar'dan bir ihtar getirdi. "Kiliselerden herkesin ayağını kestiğin için hükümet senden şikâyetçidir. Yeniden sürüleceksin."[88] Böylece beni Mezen'e yolladılar.[89] İyi yürekli insanlar bize epey öteberi verdi. Lakin nemiz var nemiz yok, hepsini orada bıraktık. Ancak karımla çocuklarımı[90] ve hizmetçilerimi birlikte götürebildim. Yolda, şehirlerde, Allah'ın kullarına gene ders verdim ve hayvandan farksız kâfirleri rezil ettim. Nihayet Mezen'e geldik.

Bir buçuk sene orada kaldıktan sonra gene Moskova'ya yollandım, oğullarım İvan ile Prokopiy de benimle birlikte döndüler. Karımla öbürleri Mezen'de kaldılar, Moskova'ya vardığımız zaman, beni ilk önce Pafnutyev Manastırı'na yerleştirdiler, kısa bir zaman sonra da, "Daha ne vakte kadar bize eziyet edeceksin? Bizimle birlik ol Avvakumuşka!" diye bir de haber saldılar. Ben onlardan şeytandan kaçar gibi çekiniyordum, onlarsa ağzımın içine girmeye çalışıyorlardı. Epey uzun, küfür dolu bir mektup hazırladım ve Yaroslavlı Diyakoz Kozma ve patrikhane kâtiplerinden biriyle

87 Avvakum o sırada Moskova civarındaki Sofiya kilisesinde ayinler yapıyordu.

88 Boyarin Piyotr Mihayloviç Saltıkov Rusya'nın büyük idarecilerinden biriydi. O vakitler Malorusya Prikazı'nın başkanıydı. Kilise işleriyle de meşgul olurdu. Patrik Nikon'un Sinod tarafından yargılanması sırasında, Tahkikat Komisyonu başkanıydı.

89 Avvakum, yeni sürgün yerine 1664 yılının Ağustos ayında gönderildi. Pustozyorsk'a gitmesi gerektiği halde, yolda Çar'a bir dilekçe yolladı. Yolların güçlüğünden ötürü, Holmogori'da veya başka bir yerde kalmasını rica etti. Bunun üzerine Avvakum'a Arkangelsk eyaletinde, Mezen köyünde oturma izin verildi.

90 Avvakum'un o sırada altı çocuğu vardı. Bunlar İvan, Prokopiy ve Afanasiy adlı üç oğluyla kızları Agrippina, Akilina ve Kseniya idi.

yolladım. Kozma'nın ne çeşit bir adam olduğunu pek bilmiyordum. Görünürde beni tuttuğum yoldan vazgeçirmeye çalışıyordu.[91] Çalışıyordu, ama gizli olarak da bana kuvvet vermekten geri durmuyordu. "Sakın din yolundan ayrılma protopop. Sonuna kadar dayanırsan, İsa'nın en sevgili kulu olursun. Biz nasıl olsa mahvolduk!" diyordu. İsa'ya dönmesi için çok yalvardım kendisine. Ama, "Olmaz," diyordu, "Nikon gözümü bağladı benim!" Gerçekten, Nikon'un karşısında İsa'yı inkâr etmiş, sonra bir daha da geri dönmemişti. Zavallı! Biçareyi ağlayarak kutsadım, zira elimden başka bir şey gelmiyordu. Halinin nice olacağını bir Allah bilir artık...

Pafnutyev Manastırı'nda tam on hafta zincirli kaldım. Sonra tekrar Moskova'ya götürüldüm. Krestovaya'daki toplantıda kilise büyükleriyle tartışmaya giriştik.[92] Ardından, başkiliseye götürüp sabah ayini sırasında benim ve Diyakoz Fyodor'un saçlarımızı kestiler. Sonra da her ikimizi aforoz ettiler.[93] Ben de karşılık olarak onlara beddua ettim. Ayin esnasında epey gürültü çıkmıştı. Bizi önce Patrikhane avlusunda bıraktılar. Gece, Ugreş'teki Nikola Manastırı'na gönderdiler. Allah'ın düşmanları sakalımı da kesmişlerdi. Ne olacak! Kurt koyuna acıyacak değil ya! Saçlarımı köpekler gibi kestiler, Lehlerdeki gibi alnımda bir perçem bıraktılar. Manastıra düz yoldan değil, kimse duymasın diye, bataklıktan, çamurun

---

91 Diyakoz Kozma, Avvakum'u iki kere kandırmaya çalışmıştı.

92 Bu tartışma, kilise büyüklerinin 1666 yılının Şubat ayında yaptıkları bir toplantıda olmuştur.

93 Protopop Avvakum ile Diyakoz Fyodor, 13 Mayıs 1666'da, Uspenskiy Manastırı'nda saçları kesilerek ruhanilikten çıkarıldılar. Diyakoz Fyodor İvanov, Starover önderlerindendi. Tahsili ve kalemi çok kuvvetliydi. Kilise ayinlerini uzun boylu ve derinden derine inceledikten sonra, Diyakoz Fyodor, önceleri fikirlerini açıktan açığa söylemezken, artık Staroverlikle ilişiğini saklamaya lüzum görmedi. Bundan sonra o da baskı görmeye başladı. Birkaç defa manastırlarda kapatıldı, sonraları ihtarlar da aldı ve yola getirilmeye uğraşıldı. Sonunda adli mahkemeye verildi. 1668'de Fyodor'un dilini kestiler ve Pustozyorsk'a sürgüne gönderdiler. Orada Avvakum'la buluştu. İkisi arasında bazı prensip anlaşmazlıkları çıktı. Avvakum, Lazar ve Starets Yepifaniy gibi, Fyodor da 14 Nisan 1682'de yakıldı.

içinden götürüldük. Eşeklik ettiklerinin farkındaydılar ama kötülükten vazgeçmiyorlar ki. Bununla beraber kabahat onlarda değildi, zihinlerini Şeytan karartmıştı. Bunu onlar yapmasaydı, başkaları yapacaktı. Çünkü İncil'de yazılı olanların doğrulanması gerekti. İncil'de, "Günah işlenmesi de lazımdır," deniyor. Ancak lanet edilecek, buna sebep olanlardır. Okuyan, kulak ver. Bu kaçınamayacağımız bir felaket, bundan kurtuluş yoktur. Tanrı sizleri yükseltmek için, günahların var olmasına izin verdi. Ruhlarınız ak kor olacak kadar kızışarak temizlenmeli, yücelmelidir. İblis din şehitlerinin kanına bulamak için, Tanrı'dan temiz Rusya'yı istedi. İyi akıl ettin sen Şeytan! İsamız uğruna azap çekmeye seve seve razıyız biz!

Nikola Manastırı'nda, buz gibi soğuk bir hücrede on yedi hafta kaldım. Orada, Allah tarafından gönderilmiş bir hayal gördüm.[94] Bunu Çar'a gönderdiğim bir mektupta bildirdim. Kendisi bunun üzerine manastıra kadar geldi; hücrenin etrafında dolaştı. Sonra inleyerek uzaklaştı. Bundan bana acıdığını anladım. Lakin Allah'ın yazdığını o bozamaz ki... Saçlarımız kesilirken, sarayda, ölen Çariçe'yle aralarında epey anlaşmazlık çıkmıştı.[95] Aziz ölü, bizi o vakit canla başla korumaya çalışmıştı. Hatta bir aralık beni ölümden de kurtarmıştı. Bunları anlatmak pek uzun sürecek. Allah kullarını affetsin! Bana acı çektirenlerden, yaptıklarının hesabı-

94 Avvakum Pustozyorsk'tan Çar'a gönderdiği beşinci dilekçesinde, Ugreş'teki Nikola Manastırı'nda bulunduğu sırada Tanrı'nın Çar'ı doğru yola ulaştırması için dua ederken gördüğü bir hayalden bahsediyor. Bu hayal Çar'a benziyormuş. Avvakum sevinmiş, onunla kucaklaşmış, tatlı sözler söylemiş. O esnada Çar'ın göbeğinde cerahat dolu bir yara görmüş. Çar'ı kendi yatağına yatırmış, bir yandan ağlayarak dua etmeye başlamış, bir yandan da gözyaşlarıyla suladığı yaranın kenarlarını bitiştirmeye çalışmış. Yara kapanmış. Sonra Çar'ı yüzükoyun çevirince, sırtında daha büyük bir yara görmüş. Birinci yara gibi, bunu da iyileştirmek istemiş ama pek başaramamış: Yara tam olarak kapanmamış... Avvakum, Çar'ı iyi edemeden ayrılmış.

95 Çar Aleksey Mihayloviç'in ilk karısı Marya İlyinişna, boyar Miloslavskiy ailesindendi. Miloslavskiylerle akrabaları Morozovlar, Avvakum tarafını tutuyorlardı. Bunlardan bir kısmı onunla sadece fikir birliği etmişti, başkalarıysa onu aynı zamanda koruyorlardı.

nı ne şimdi ne de öteki dünyada soracağım. Bana ancak sağ olanlar ve ölenler için dua etmek yaraşır. Şeytan aramıza girdi, yoksa neme lazım, bana karşı her vakit iyidirler. Bir ara, Prens İvan Vorotinskiy de burada dua etmeye geldi. Zavallı yanıma girmek için izin istedi ama bırakmadılar. Ona ancak, ağlayarak pencereden bakabildim. Allah korkusu bilen sevgili bir İsa öksüzüydü! İsa da ondan yardımlarını esirgemezdi. Her zaman için İsa'nın ve bizim adamımızdı. Zaten bütün boyarlar bize karşı iyiydi, asıl kötülük Şeytan'dan geliyordu. Ama İsa buna rıza gösterdikten sonra biz ne yapabilirdik? Sevgili Prens İvan Hovanskiy'i[96] sopayla dövdüler, sonra da peygamber İsa'ya yapıldığı gibi, onu da ateşte yaktılar. Hele Boyarinya Feodosya Morozova'ya yaptıkları büsbütün korkunçtu. Oğlunu öldürdüler, kendisine de işkence ettiler.[97] Kız kardeşi Yevdokiya'yı sopalarla dövdükten sonra çocuklarından ve kocasından ayırdılar. Kocası Prens Piyotr Urusov'u başkasıyla evlendirdiler. Ne yaparsın? Varsın işkence etsinler zavallılara; onlar da bu sayede gökteki Nişanlıya ulaşacaklar... Nasıl olsa güneşimiz, ışığımız, ümidimiz Allah, onları şu boş dünyadan alarak gökteki sarayında barındıracak değil midir? Biz gene eski konumuza dönelim.

Bütün bunlardan sonra beni Pafnutyev Manastırı'na yolladılar ve orada karanlık bir hücrede, zincir altında bir seneye yakın kaldım.[98] Manastır kilercisi Nikodim önceleri bana

---

96 Staroverliğin koruyucusu Prens İvan İvanoviç Hovanskiy'den bahsediyor.

97 Boyarinya Morozova'nın biricik oğlu, sürgüne gönderilen annesinin ayrılığına dayanamamış, kederinden hastalanmıştı. Çar, sarayında sofra hizmeti gören genç boyara hekimler gönderdiyse de, Morozova'nın hayatını yazana göre, "bunlar, onu tedavileriyle birkaç gün içinde mezara götürdüler." Genç Morozov'un ölümüyle Morozovlar tam olarak dağıldı. Malları, mülkleri satıldı, başka boyarlar arasında paylaşıldı. Boyarinya Morozova'ya kapatıldığı manastırda işkence ettiler.

98 Avvakum'un bu seferki mahpusluğu adamakıllı ağır şartlar altında geçiyordu. Manastırın başrahibi Parfeniy'e kesin bir emir verilmişti: "Avvakum hapiste sıkı bir gözaltında bulunacaktır. Hapishaneden kaçmamasına, kendine bir şey yapmamasına ve eline mürekkep, kalem düşmemesine özel bir önem verilecektir. Kendisi diğer mahpusların yemeğinden yiyecektir."

karşı çok iyiydi. Fakat sonra Gazze Metropoliti'nin[99] tütünlerinden içmeye başladı. Sonraları, Gazze Metropoliti'nin sakladığı 60 pud[100] tütünle bir domra ve başka bazı manastır eşyalarını yakaladılar. Günah işledim, bağışlayınız. Üstüme elzem olmayan şeyler bunlar. Bir kimsenin Allah'a karşı başının dik yahut yerde olması ancak kendini ilgilendirir. Bundan sözün gelişi bahsettim. İkisi de son derece bilgin adamlardı. İşte bu kilerci Nikodim'den, mübarek Paskalya gününde biraz dinlenebilmek için hücremin eşiğinde oturma iznini istedim. Beni fena azarladı ve dileğimi gayet sert bir tarzda reddetti. Ama odasına gider gitmez hastalandı. Hem de ha öldü ha ölecek bir hale geldi. O kadar ki kutsal yağı sürüp kutsal ekmek bile verdiler. Bu, Paskalya'nın ikinci günü, yani pazartesi oluyordu. Salı gecesi açık renk lata giymiş, elinde buhurdanlık tutan benim suretimde bir adam Nikodim'in hücresine girmiş. Buhurdanlığı salladıktan sonra Nikodim'i elinden tutarak kaldırmış, o da hemen iyi olmuş. Gece hücrelere bakan rahiple birlikte hücreme geldiler. Nikodim, "Bu hapishanenin ait olduğu manastır var olsun!" dedi. Sonra ayaklarıma kapanarak zincirlerime sarıldı. "Allah rızası için beni bağışla!" diye yalvardı. "Tanrı'ya ve sana karşı günah işledim. Sana hakaret ettim. Allah da beni bu yüzden cezalandırdı." "Nasıl cezalandırdı?" diye sordum. "Anlat bakalım." Nikodim, "Yanıma geldin, buhurdanlığını salladın, bana şifa verdin," dedi, "şimdi de inkâr mı ediyorsun?" Hücrelere bakan rahip de yanında duruyordu. "Aman sayın

99 Gazze Metropoliti Paisiy Ligarid yaradılıştan çok zeki, tahsil görmüş, fakat paraya ve debdebeye çok düşkün bir sergüzeştçiydi. Moskova'da, gayet süratle kilise muhitinde tutunmuş ve Çar'ın itimadını kazanmıştı. Zengin olabilmek için hiçbir engel tanımazdı. Ligarid ticaretle uğraşıyor ve bir yandan vurgunculuk yapıyordu, hatta hırsızlık ettiği de oluyordu. Moskova'da yasak edilen tütün satışıyla bile uğraşıyordu. Eyaletinden izinsiz ayrılması üzerine metropolitlikten alınan Paisiy Ligarid yeniden bu mevkie geçebilmek için çabalıyordu. Patrik Nikon'un düşürülmesinde ve böylelikle Rus kilisesi tarihinde önemli rolü vardır.

100 Bir pud 18,38 kilogramdır.

peder, seni hücreden, koluna girerek ben çıkardım, selamladım, sen de tekrar buraya döndün," dedi. Onlara bu olayları sır olarak saklamalarını, bütün bunlardan kimseye bahsetmemelerini sıkı sıkı tembih ettim. Nikodim bana şimdiden sonra ne yapması gerektiğini de sordu. İsa dininde yaşamak için ne yapmalıydı? Her şeyi bırakıp, tek başına çöle çekilse olur muydu? Onu biraz azarladıktan sonra, şimdiki görevini bırakmamasını söyledim. Gizliden gizliye de olsa eski, atalardan kalma kurallara uymasının kâfi olduğunu bildirdim. Beni selamladıktan sonra çekildi ve ertesi sabah yemek sırasında herkese bunları anlattı. Dinleyenler gizlenmeden, korkusuzca, bana gelerek kendilerini kutsamamı ve onlar için dua etmemi dilediler. Ben de onlara Kitaplarımızdan bazı sözler okudum ve öğütler verdim. Aralarında birbirine düşman olanlar bile oracıkta barıştılar. Heyhat! Bu karmakarışık dünyayı nasıl bırakacağım ben? Kitap diyor ki: "İyi tanınan bir kula herkes acır." Benim hayatımın sonu nasıl olacak acaba? Bunu gerçekten bilmiyorum. Kendim bir hayır işlediğim yok ama Tanrı yükseltiyor beni... Bütün bunlar onun iradesiyle oluyor, hepsi onun işleri...

Tam bu sırada çocuklarımla birlikte gizlice, sonraları asılan Fyodor geldi.[101] O da bana akıl danışmak istiyordu. Bana birdenbire, nasıl giyinmesini istediğimi sordu. "Eskisi gibi gömlek mi yoksa elbise mi giyeyim?" dedi. "Rafiziler beni öldürmek için arayıp duruyorlar. Biliyorsun beni Rezan Başpiskoposu İlariyon'a göndermişlerdi. Adam bana feci şekilde işkence ediyordu. Beni kırbaçlamadığı gün yoktu. Deccal'ın dinini kabul etmem için zorluyor, demirler içinde tutuyordu. Artık takatim kalmamıştı. Geceleri ağlayarak dua ediyor, Tanrı'ya yalvarıyordum. Ya Rabbim, diyordum. Beni kurtarmazsan mahvolup gideceğim!.." Fyodor bunları

101 Avvakum'un oğulları İvan ile Prokopiy, yanlarında meczup Fyodor'la ikinci defa gizlice babalarını ziyaret ediyorlardı. İlkinde Ugreş'teki Nikola Manastırı'na gitmiş, hatta orada üçü de yakalanarak sorguya çekilmişlerdi.

anlatırken boyuna ağlıyordu. "Birdenbire, efendim, üzerimdeki demirlerin hepsi bir düştü. Kapının kilidi de kendiliğinden açılıverdi... Ben de Allah'a şükrederek dışarı çıktım. Sokak kapısına geldim, baktım: Sokak kapısı da açık!.. Doğru Moskova yolunu tuttum. Şafak sökerken arkamdan atlıların kovaladığını duydum, önümden üç kişi hızla geçti ama beni görmediler. Ben de İsa'ya sığınarak yoluma devam ettim. Kısa zaman sonra gene karşıma çıktılar. Ağızlarında küfrün bini bir paraydı... 'Kaçmış kahpenin oğlu! Şimdi nerede bulmalı bu herifi?' Tekrar beni görmeden geçip gittiler. İşte şimdi buraya seninle bu mesele üzerinde konuşmak için geldim. Geriye işkence çekmeye mi döneyim, yoksa kılık değiştirip Moskova'ya mı gideyim?"

O zaman ben bir günah işledim: Ona kılık değiştirmesini söyledim. Gene de onu Rafızilerin ellerinden kurtaramadım. Mezen'de astılar zavallıyı... Hem onun hem de Luka Lavrentiyeviç'in ruhları şad olsun! İsa'nın yoluna canlarını feda ettiler, sevgili yavrular. Nurlar içinde yatsınlar. Hele Fyodor pek gayretli bir adamdı. Gündüz meczup gibi gezer, gecelerini baştan başa ağlayarak dua etmekle geçirirdi. Pek çok iyi insan tanırım, ama bu kadar içten gayretlisini görmemişimdir. Moskova'dayken altı ay kadar bende kalmıştı. O vakit rahatsızdım. İkimiz arka odadaydık. En çoğu bir iki saat yatar, hemen kalkardı. Bin defa yere kapanır, sonra kâh yerde oturarak kâh ayakta durarak üç saat kadar ağlardı. Bense yatardım. Bazen pek halsiz düşünce uyuduğum olurdu. Fyodor doya doya ağladıktan sonra yanıma gelir, "Ne vakte kadar yatacaksın böyle protopop? Aklını başına al. Papazsın. Ayıp değil mi?" derdi. Pek keyifsiz olursam, hem kaldırır hem de söylenirdi. "Kalk babacığım, kalk; biraz gayret et..." Sözleri içime ferahlık verirdi. Oturduğum yerde dualar okumamı söylerdi. Kendisi de benim yerime yere kapanırdı. Pek candan bir dosttu! Zavallı, fazla kederlenmekten, bir keresinde üç, başka sefer de beş arşınlık solucan döktü. Hastalığına, keyifsizliğine rağmen,

çıkan kurdu ölçmekten geri durmazdı. Güler misin ağlar mısın bu işe!.. Ustyug'dayken tam beş yıl en soğuk zamanlarda bile yalınayak, tek bir gömlekle dona dona dolaşırdı. Kendi gözlerimle gördüm bunu. Sibirya'dan dönüşümde ruhani evladım oldu. Kilise yanındaki kulübeye dua etmek için uğrayışında, "Soğuktan sıcağa girmek pek azaplı oluyor," derdi. Ayaklarını tuğlaların üzerine olanca gücüyle vururdu. Ama ertesi sabah ne ağrı ne de sızı kalırdı. Hücresinde yenilerin çıkardığı bir Zebur kitabı vardı. Yenilikler hakkındaki bilgisi henüz azdı, ona yeni kitaplar hakkında epey bilgi verdim. Fyodor Zebur'unu kaptığı gibi ocağa fırlattı ve bütün bu yeniliklere beddua etti. İsa'ya öylesine iman etmişti! Sözün kısası, nasıl başladıysa öyle bitirdi. Kahramanlığı, benimki gibi sözde değildi. Bu yüzden ölümü de mübarekti onun.

Rahip olarak Avraam adını alan ruhani oğlum sevgili Afonasyuşka[102] da pek iyiydi. Kâfirler onu Moskova'da ateşte yaktılar. O da kendini tatlı bir ekmek gibi Kutsal Üçlü'ye sundu. Rahip oluncaya kadar yaz kış yalınayak, bir gömlekle gezmişti. Yalnız bu Fyodor'dan daha sakin, din uğruna katlandığı fedakârlıklarda daha ölçülü bir adamdı. Ağlamaya pek hevesliydi. Gezdiği dolaştığı yerlerde boyuna ağlardı. Konuşması da yavaş, düzgün ama ağlar gibiydi. Fyodor ise pek hırslıydı. Allah'ı ilgilendiren konularda aşırı derecede hassastı. Kötülüğü yıkmak, haksızlığı açığa vurmak için olanca gücüyle uğraşırdı. Nur içinde yatsınlar! Sağlıklarında İsamızla birlikte oldukları gibi ölürken de O'nun varlığını duyarak can verdiler. Biz gene konumuza dönelim.

Pafnutyev Manastırı'ndan Moskova'ya getirildikten sonra beni çok kere Çudov'a taşıdılar. Hatta bir keresinde, genel

---

102 Rahip olunca Avraamiy adını alan Afanasiy, Avvakum'un en gayretli müritlerinden biridir. Staroverliğin temellerini kurandır. Nikon aleyhinde yazdığı *Deccal Hakkında Birkaç Söz* ve *Çar Aleksey Mihayloviç'e Hitap* önemli eserlerindendir. 1670'te Nikon'un aleyhinde yazması ve Avvakum'la mektuplaşması yüzünden hapsedilmiş, ruhanilikten çıkarılmış, iki sene sonra da Moskova'da yakılmıştı.

patrik toplantısına sokuldum. Bizimkiler de tilkiler gibi dizilmişlerdi. Patriklerle Kitaplarımız üzerinde bir hayli tartıştım. Cenabıhak, günahkâr dilime güç verdi ve İsa'nın yardımıyla hepsini yere çaldım. Bana söyledikleri son sözler: "Neden Lehler hep üç parmakla istavroz çıkarırken, bir sen inat edip bu işi beş parmakla yapıyorsun?[103] Doğru değil bu hareketin." Ben de onlara İsa'nın izniyle şöyle cevap verdim: "Dünyanın büyükleri! Roma artık bir daha belini doğrultamayacak şekilde göçmüş bulunuyor. Onlarla birlikte mahvolan Lehler de ta baştan beri Hristiyanlara düşmandı. Sizin gerçek Hristiyanlık âlemi saydığınız yerler Türk Muhammed'in istilası[104] üzerine allak bullak oluverdi. Hem bunda hayret edilecek bir şey de yok. Çünkü kuvvetsiz kalmıştınız. Şimdi bizden akıl danışmaya geldiniz. Hakanlığımızın kuvvetini hep bilirsiniz. Şu dönek Nikon'a kadar, Rusyamızda dindar prensler vardı ve çarlarımızın Hristiyanlığı temiz ve lekesizdi. Kilisede isyan görülmüş şey değildi. Azgın kurt Nikon'la İblis, üç parmakla istavroz çıkarmayı icat ettiler. Halbuki din önderlerimiz, aziz ataларımız Antakyalı Meletios, Cyrrhus Piskoposu Kutlu Fyodor, Piyotr Damaskin ve Maksim Grek'in emrettikleri gibi, beş parmakla[105] istavroz çıkarıyorlar ve kutsamalarını beş parmakla

---

103 Üç parmaklı istavroz işaretini müdafaa eden patriklerin örnek olarak Katolikleri göstermesi biraz manasızdır. Gerçekten, gerek Nikoncular gerek Staroverler Katoliklerin dindarlığına pek inanmazlardı. Bazen, Staroverlerin iki parmakla istavroz çıkardığından bahsedilir. Bununla beş parmakla istavroz çıkarmak arasında fark yoktur. Çünkü iki parmakla istavroz çıkaran Staroverler, öbür üç parmağı da açık tutarlardı. Nikoncular ise istavroz işaretini ancak baş, şahadet ve ortaparmaklarıyla yaparlar, dördüncüyle küçükparmağı kapalı tutarlardı.

104 1453'te İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet kastediliyor.

105 Antakya Piskoposu Meletios, Staroverler arasında büyük bir itibar kazanmıştı. Meletios, piskopos kürsüsünden söylediği nutuklardan birinde, önce üç parmağını kaldırmış, sonra ikisini bükerek birini bırakmıştı. Bununla, besbelli, eğer bu jest gerçekten yapılmışsa Allah'ın üç varlıklı bir bütün olduğunu anlatmak istemişti.

Cyrrhuslu Theodoret: Beşinci asrın en büyük kilise yazarlarından biridir. Nikoncularla Staroverlerin mücadelesi sırasında, iki parmakla istavroz çıkarmayı müdafaa eden, *Theodoritis'in Hitabesi* adlı sahte bir eser yayımlanmıştı.

yapıyorlardı. Bundan başka, Çar İvan zamanında yapılan yerli kiliseler toplantısında istavrozun Meletios ve diğer aziz pederlerin öğrettikleri gibi çıkarılacağı hususunda karar alınmıştı. Çar İvan'ın[106] bu toplantısında, Rusya'nın azizlerinden, Kazan'da mucizeler yaratan 'alametli'[107] Guriy ile Varsonofiy ve Solovki Manastırı Başrahibi Filipp de bulunuyordu."

Patrikler düşünceye daldılar. Bizimkiler hemen kurt yavrusu gibi yerlerinden fırladılar ve atalarının başlarına kusmaya koyuldular. "Bizim Rus azizleri akılsızdır. Bir şeyden anlamazlardı! Okumuş değillerdi... Okuma yazma bilmeyenlerin sözüne kulak asılır mı hiç?.." Aman ya Rab! Azizlerimize yapılan bütün bu hakaretlere nasıl dayandık! Âciz kulunuza bunlar pek acı geldi, ama bir şey yapamadım. Yalnız onlara gücüm yettiği kadar çıkıştım ve son söz olarak, "Ben temiz bir adamım," dedim. "Sizinle en ufak bir ilişiğim yoktur. Kitapta dendiği gibi: 'Allah'ın emirlerini yerine getiren bir kişi, uygunsuzluk eden bir yığın insandan daha iyidir.'"

Ötekiler eskisinden fazla üstüme yürüdüler. "Tutun şunu! Hepimizin şerefini lekeledi!.." diye bağırmaya, beni dövmeye başladılar. Sayıları kırkı bulan patrikler[108] bile –tam bir Deccal ordusuydu bu!– üzerime saldırdı. İvan Uarov beni yakalamış sürüklüyordu. "Durun, vurmayın bana!" diye

---

Şamlı Petrus: On ikinci asırda Şam'da yaşayan yüksek bilgili bir rahipti. Staroverler onun eserlerinde istavroz davalarını destekleyen fikirler buldular.

Yunan Maksimus: Bilgin bir rahipti. Rusya'ya, Yunancadan kilise ayinlerine ait kitapların tercümesi için gelmişti. Sonraları bir manastıra hapsedilmişti. Maksim Grek her iki şekilde istavrozu eşit sayıyordu.

106 1551'de Moskova veya "Yüzbaşlılar" Sobor'unda, iki parmakla istavroz çıkarmanın doğruluğu kabul edildi. Başka türlü istavroz çıkaranlar lanetle karşılanıyordu.

107 Guriy, "Yüzbaşlılar" Sobor'u sırasında Smolensk ve Briyansk piskoposuydu. Varsonofiy ise Kazan manastırlarından birinde başrahipti. Filipp o sıralar Solovki Manastırı'nın başrahipliğini yapıyordu. Sonraları Moskova Metropoliti olmuştu. Üçü de "alametli" lakabıyla tanınmışlardı. Çünkü tarik-i dünyalar gibi, pelerinlerinin ve başlıklarının üzerine haç işareti işlenmişti.

108 Buradaki kırk sayısı, kırk patriği değil, Sobor'da bulunan üye adedini göstermektedir.

bağırdım. Hepsi birden geri çekildi. Tercüman[109] başrahip Denis'e dedim ki, "Patriklere söyle, Havari Pavlos şöyle yazıyor: 'Bir papaz ruhen temiz ve mazlum olmalı...' vs. Ya siz, adam öldürdükten sonra nasıl kiliseye giderek ayin yapabileceksiniz?" Bunun üzerine hep birden oturuverdiler. Ben de kapıya gittim ve orada yan geldim. "Hadi siz oturun, ben de biraz yatayım," dedim. Güldüler. "Amına da aptalmış bu protopop! Patrikleri bile hiçe sayıyor..." dediler. Onlara, "Biz İsa'nın uğrunda kötüyüz. Siz şanlısınız, biz şerefsiziz; siz kuvvetlisiniz, biz âciziz," karşılığını verdim. Kısa zaman sonra büyükler tekrar yanıma gelerek, meleklerin Tanrı'ya minnet ve övgülerini bildirmek için kullandıkları deyimden, allilûyadan söz açtılar. İsa'nın yardımıyla ve yukarıda kendisinden bahsettiğim Dionysos Areopagitis'in sözleriyle Roma'daki saçmalamaları yerin dibine batırdım. Çudov Manastırı'nın kilercisi Yevfimey, "Peki, öyle olsun. Bundan sonra seninle konuşacağımız bir şey kalmadı," dedi. Bunun üzerine beni yeniden zincire vurdular.

Bir müddet sonra Çar, başlarında binbaşıları olduğu halde streletsleri[110] yolladı. Vorobyev dağlarına götürüldük.[111] Yanımda Papaz Lazar'la[112] Rahip Yepifaniy de vardı. İkisinin de saçları kesilmiş, adi köylülere dönmüşlerdi. Aklı başında birisinin onlara bakıp da ağlamaması mümkün değildi. Ama olsun, çeksinler. Neden üzülelim? İsamız onlardan

---

109 Sobor'da, İstanbul'dan gelmiş birkaç Rum patriği vardı.

110 Eski Rusya'da bir asker sınıfı. (e.n.)

111 Moskova civarındadır. Avvakum'u, Papaz Lazar'ı ve Starets Yepifaniy'i oradaki manastıra kapattılar. Nedamet getirip rahipliğe giren Starets Grigoriy (İvan) Neronov da Nikoncularla barıştığı için onları ikna etmeye gelmişti.

112 Papaz Lazar Dinseverler Birliği'ndendi. Tanınmış bir Staroverdi. Bilgili bir adamdı. Birkaç eseri vardı. Fikir ve irade itibarıyla Avvakum'dan daha sakin, hasımlarına karşı daha sabırlıydı. Nikon'la zıt gittiği için Avvakum'la birlikte Tobolsk'a sürüldü. Orada da yaptığı tersliklerden ötürü, Pustozyorsk'a gönderildi. Bir sene sonra Sobor tarafından yargılanmak için Moskova'ya çağrıldı. Mahkeme kararıyla aforoz edildi. Birkaç yıl sonra da Avvakum, Diyakoz Fyodor ve Starets Yepifaniy ile birlikte yakıldı.

daha iyiydi, ama o da, bugünkülerin ataları olan Ananias ile Kayafa'dan[113] neler çekmişti. Bizimkilerin yaptıklarına hiç şaşmamalı. Geçmişten örnek alıyorlar. Acımak lazım biçarelere. Yazıklar olsun size zavallı Nikoncular! Hırçınlığınızın, dikbaşlılığınızın kurbanı oluyorsunuz.

Sonra, Vorobyev dağlarından Andreyev Podvoryesi'ne,[114] oradan da Savin köyüne geçirildik. Streletsler sanki haydutmuşuz gibi durmadan peşimizdeydi. Helaya bile yalnız gidemiyorduk. Hatırladıkça hem güleceğim hem ağlayacağım geliyor. Şeytan nasıl da şaşırtmıştı zavallıları! Ardından, Ugreş'teki Nikola Manastırı'na gittik. Burada, kutsanmak üzere, Çar tarafından gönderilmiş Streletsbaşı Yuriy Lutohin ile karşılaştık. Epey konuştuk. Sonra bizi gene Moskova'ya, Nikolskoy Podvoryesi'ne götürdüler ve Hristiyanlık hakkında bir kere daha fikir sordular. Çar'ın sarayından Artemon ile Dementiy de birçok defa geldi. Çar'ın ağzından konuşuyorlardı. Elçi beni selamlıyor ve "Protopop! Temiz, kusursuz ve Tanrı'yı örnek tutan hayatını biliyorum," diyordu. "Beni, Çariçe'yi ve çocuklarımızı kutsa, hepimiz için dua et." Bunları hatırladıkça hep ağlarım. Elçi, "Sözümü dinle, hiç olmazsa bazı hususlarda diğerleriyle birlik ol!" diye devam ediyordu. "Tanrı ölmemi emretse bile, doğru dinden ayrılanlarla birleşemem!" cevabını vermiştim. "Sen benim

113 İncil'e göre, İsa'yı mahkûm eden Yahudilerin başkâhinleriydi.

114 Avvakum'un kısaca anlattığı, hatta tarihlerine pek önem vermediği bu olaylar şöyle geçmiştir: Avvakum, Lazar ve Yepifaniy 30 Haziran 1667'de, Moskova'daki Andreyev Podvoryesi'ne gönderildiler. Oradan, Moskova dolaylarında bir köye geçtiler. Sonra da Ugreş'teki Nikola Manastırı'na yollandılar. Bir hafta içerisinde Avvakum tekrar Moskova'ya, Nikolskoy Podvoryesi'ne döndü. Orada, üç manastırın başrahipleri onunla ikna yollu konuşmalar yaptılar. Arkasından, aynı maksatla, Çar'ın emri üzerine, D. M. Başmakov'la başkaları geldi. Nihayet, 17 Temmuz'da Kilise Sobor'u, Raskol öğütçülerini mahkûm ederek aforoz etti. 20 Temmuz'da Avvakum, öbür mahkûmlar ve bir de Simbirsk Protopopu Nikifor, Ugreş'teki Nikola Manastırı'na kapatıldılar. Gene temmuzda, Avvakum'la Lazar ve Yepifaniy'i Moskova'ya getirip yeniden sorguya çektiler. Avvakum'la konuşmak üzere, Kievli meşhur bilgin rahip Simeon Polotzkiy de çağrılmıştı. İkisi arasında çok çetin bir tartışma olmuştur. "Ayrılırken sarhoş gibiydiler..."

çarımsın. Onların senin üstünde hakları yok. Kendi çarlarını kaybettiler. Şimdi seni mahvetmeye geldiler. Ellerimi göklere açarak, Allah seni bana bağışlayıncaya kadar yalvaracağım." Bu elçiler sonradan birkaç kere daha geldi. Çok şeyler söylediler. Çar'ın bana son söyledikleri, "Nerede olursan, dualarında bizi unutma" sözleriydi. Günahkâr kulunuz, onun için Allah'a her vakit yalvarıyorum.

Bunlardan sonra arkadaşlarım cezalı, ben de cezasız olarak Pustozyorsk'a sürüldük. Pustozyorsk'tan Çar'a iki mektup yolladım: Biri kısa, diğeri uzundu. Ona hapisteyken Allah'ın bana gönderdiği bazı işaretlerden bahsettim. Okuyan anlasın. Bundan başka, doğru din sahibi olanlara bir hediye olmak üzere, diyakoz arkadaşlarımla birlikte yazdığımız bir eseri Moskova'ya yolladık. Adı *Doğru Din Sahiplerinin Cevabı*'ydı. Eserde, kâfirlerin arsızca yalanlarını açığa vuruyorduk. Papaz Lazar da, ayrıca, hem Çar'a hem de Patrik'e iki mektup yolladı. Bunlara mükâfat olarak Mezen'deki evimde oturan iki Allah'ın kulu, ruhani evlatlarım, önceden de bahsettiğim meczup Fyodor'la Luka Lavrentiyeviç'i astılar. Luka aslen Moskovalıydı. Dul annesinin biricik çocuğuydu. Kürkçüydü. Yirmi beş yaşında bir delikanlıydı. Çocuklarımla birlikte Mezen'e ölmeye gelmişti demek... Evimdeki cinayet, Pilatus'un[115] ona "İstavrozu nasıl çıkarıyorsun mujik?" sorusuyla başlamış. Luka, akıllı ve alçakgönüllü bir tavırla, "İmanım ve istavroz çıkarmam, ruhani pederim Protopop Avvakum'unki gibidir," demiş. Pilatus bunun üzerine onu zindana kapatmış ve boynuna ip takarak, bir kirişin üstüne asmış. O da böylelikle yeryüzünden göğe ulaşmış oldu... Luka'ya bundan daha büyük bir iyilik yapılabilir miydi? Gençti ama Allahına kavuşması yaşlılar gibi olmuştu. Keşke ihtiyarlar da bu kadarını akıl etse!

115 Avvakum, Pilatus diye, streletslerin binbaşısı İvan Yelagin'e diyor. Bu, İvan Yelagin'i sertlik ve zalimliği yönlerinden, İsa'yı idama mahkûm eden Pilatus'a benzetmesinden ötürüdür.

O sıralar, oğullarım İvan'la Prokopiy'in de asılması emredilmişti. Ama zavallılar hata ettiler: Kendilerine zafer çelenkleri sağlayamadılar. Ölümden korkup suçlu olduklarını söylediler. Bunun üzerine anneleriyle birlikte üçünü diri diri toprağa gömdüler.[116] İşte size ölmeden bir ölüm! İblis yeni bir şey icat edinceye kadar toprağın altında oturup pişmanlık getirsinler – ölüm korkuludur elbet! Vaktiyle, en yakın dostu Petrus bile İsa'yı inkâr etmişti.[117] Ama mahkemeden çıktıktan sonra döktüğü acı gözyaşları yüzünden affedildi. Hele çocukların yaptıklarına hiç şaşmamalı. Bu zaaf, onlara benim günahlarım yüzünden gelmişti. Demek alınyazıları buydu. Bizleri kurtarıp affetmeye İsamız kadirdir.

Bundan sonra bildiğiniz strelets binbaşısı İvan Yelagin, Mezen'den bize, Pustozyorsk'a geldi ve yazılarımızı aldı. Yazıların başına önce o zamanki tarih, sonra da şunlar yazılmıştı: "Biz, aziz kutsal atalarımızın emanet ettikleri dine aynen sahibiz. Filistin Patriği Paisios'a, Rafızi arkadaşlarına ve yaptıkları toplantılara lanet ediyoruz." Daha başka şeyler de vardı. Rafızilerin elebaşı Nikon'a da bir pay ayırmıştık. Yazıların gitmesinden kısa zaman sonra, hepimiz işkenceye mahkûm edildik. Karar okunur okunmaz zindana yollandım. Kararda, Avvakum toprak altında bir izbeye atılacak ve kendisine yalnız suyla kuru ekmek verilecek deniyordu. Buna karşılık sadece omuz silktim ve açlıktan ölmeye karar verdim. Sekiz on gün ağzıma bir lokma yiyecek koymadım. Lakin arkadaşlar engel oldular.

Benim ardımdan Papaz Lazar'ı götürdüler. Adamın dilini kökünden kestiler. Epey kan aktı, ama sonra dindi. O ise dilsiz konuşmaya devam etti. Sağ elini koparıp attılar. Yere düşen kesik elin parmakları tüzüğün gerektirdiği şekilde istavroz işareti yaptı ve böylece halkın karşısında uzun zaman kaldı. Zavallı, o neredeyse ölü halinde bile İsa'nın işaretini

116 Toprak altında kazılan bir izbeye koydular...

117 İncil'de anlatılan, şakirdi Petrus'un İsa'yı inkârı vakası.

muhafaza etmişti. Buna ben bile hayret etmiştim doğrusu, öyle ya! Canı olmayan bir cisim, canlı malılukların suçlarını meydana vuruyordu!.. Üçüncü gün Lazar'ın ağzını elimle yokladım: Dümdüzdü, dili yoktu ama o hiç acı duymuyordu. Tanrı'nın yardımıyla hemen iyileşiverdi. Zaten dilini Moskova'da da bir kere kesmişlerdi ama tamam olarak değil, bu sefer kökünden koparmışlardı. Gene de iki yıl sanki dili varmış gibi, gayet temiz konuştu. İkinci yılın sonunda yeni bir mucize oldu: Üç gün içinde ağzında, eskisi gibi bir dil çıkıverdi. Yalnız bu biraz kalıncaydı. Lazar o zamandan şimdiye kadar hep konuşuyor, Tanrı'ya minnet ve övgülerini sunuyor, bir yandan da kâfirlere alabildiğine lanet okuyor.

Onun peşinden de Solovki keşişi, dünyadan çekilmiş Starets Yepifaniy'i alıp hem dilini hem de elinin dört parmağını kestiler, önceleri kekeme gibi konuşuyordu. Ama Hazreti Meryem'e duasını eksik etmedi. Bunun üzerine önünde iki dil belirdi: Biri Moskovalı dili, öbürü buralı. Bir tanesini alıp ağzına koydu. O zamandan beri açık, pürüzsüz konuşmaya başladı. Bayağı bir dil sahibi olmuştu. Tanrı'nın işleri hep olağanüstüdür zaten. Alınyazısının kutsallığı aklımızın alamayacağı kadar büyüktür. O, bir yandan ceza görmemize razı olur, öte yandan da affeder ve şifa dağıtır. Zaten uzun söze ne hacet! Tanrı öteden beri mucizeler yaratabilir. Yoktan var etmesi bunun en iyi örneği; son günümüzde de bütün insanlara, bir göz açıp kapayıncaya kadar, yeniden can verecektir. Bu hangi akla sığabilir? Tanrı yenileri yaratırken, eskileri de yenileştirir. Ona bir kere daha minnet ve övgülerimizi sunalım.

Starets Yepifaniy'den sonra sıra Diyakoz Fyodor'a geldi. Onun da, ufak bir parçasını bırakmak üzere, dilini kestiler. Boğazına doğru, çaprazlama kesmişlerdi. Kısa zaman sonra yarası kapandı. Dili eski halini aldı, hatta biraz dışarı taştı. Elini de avcunun ortasından kestiler. Fakat eli de, çok şükür, iyileşti. Konuşması eskisinden daha temiz ve açık olmuştu.

Bunlardan sonra bizi toprağın altına indirdiler. Yeraltına, birbiri yanında iki izbe yapılmıştı. Odaların dört duvarının da kilitli dört kapısı vardı. Kapıların önüne zindan nöbetçileri koymuşlardı...[118] Günlerimizi, Tanrı Oğlu İsamıza, Hazreti Süleyman'ın anasına okuduğu şiirleri tekrarlamakla geçiriyorduk.[119] "Güzelim sevgilim! Gözlerin alev kadar parlak, dişlerin sütten daha beyaz, yüzün güneş ışıklarından da yakıcı. Güzelliğin, gün gibi parıltılı sevgilim..." ("Kiliseye övgü" adlı eserden) Pilatus, buradan Mezen'e gitti ve oradakilerin de hakkından geldikten sonra Moskova'ya döndü. Moskova'da kalanlarımızı kasıp kavurdular. İsaiya'yı, arkasından da Avraam'ı yaktılar. Öbür din gayretkeşleri de o sırada insafsızca yok edildi. Kimbilir hangi akla hizmet ederek, bunlar dini ateş, kırbaç ve darağacıyla kuvvetlendirmek istiyorlardı; havarilerimizden hangisinin bu yolda bir öğüdü var ki? İsamız havarilerine asla, dini ateşle kırbaçla ve darağacıyla yaymalarını emretmiş değildi. O, "Gittiğiniz her yerde İncil öğretiniz; imanı olan, kurtuluş yoluna kavuşur, olmayan ise bunun cezasını çeker," demiştir. Görüyor musunuz, İsa gönül rızasıyla çağırıyor. Havarilere, razı olmayanları yakıp darağaçlarına göndermeyi emretmiyor. Tatarların Allah'ı Muhammed'in kitabında, "Dinimize ve kanunumuza boyun eğmeyen kılıçla imana getirilsin!" denmiştir. Halbuki İsamızın şakirtlerine bu yolda emri yoktur. Kendi kurallarına göre, yıkıp dökmekle, kırıp geçirmekle dinlerini yaymaya uğraşan Deccal casusu hocalar kötü hareket ediyorlar. Halbuki İncil'de, "İyi bir ağaç fena bir meyve veremez. Keza fena bir ağacın meyvesi de iyi olamaz," deniyor. Her ağaç, meyvesinden anlaşılır. Ama sadece konuşmanın hiçbir faydası yoktur. Mücadele etmek gerek... Zafer çelenkleri ancak mücadele edenlerin hakkıdır ve bu çelengi başa

118 *Havarilerin İşleri* kitabından...

119 Hazreti Süleyman bunu annesi Virsaviye'ye değil, sevgilisi Sulamith'e söylemiştir.

takmak için ta Persidya'ya[120] gitmeye lüzum yok, kendi evin Babil gibidir. Göreyim seni, doğru dini taşıyan! İsa adına, Moskova'nın ortasında dur ve Kurtarıcı İsamızın işaretini kutsal atalarımızın öğrettiği gibi yaparak, beş parmağınla istavroz çıkar. Kendi yurdunda cenneti kazanmış olursun. Tanrı seni kutsar. Hiç çekinmeden, istavroz işareti uğruna azaba katlan. Sen bunu yaparsan, ben de İsa uğruna seninle birlikte ölmeye hazırım. Her ne kadar cahil bir adamsam da Kilisemizin kutsal ve temiz bir varlık olduğunu, onun bize kutsal atalarımızdan emanet kaldığını bilirim. Onu, bana bırakıldığı gibi, ölünceye kadar koruyacağım ve bizden evvel kurulmuş olanın her zaman için var olmasına çalışacağım. Sana gelince Rafızi! Kurban edilmiş[121] İsa'ya, haça küfretmek şöyle dursun, onları ağzına bile alma. Halbuki nerede!.. Onlar, İblisle birlik olup Kitapları yeniden bastırmaya, her şeyi kökünden değiştirmeye başlamışlar bile. Kilise ve Kurban ekmeği üzerindeki haçın şeklini değiştirdiler. Papazın mihrabın önünde okuduğu duaları kaldırdılar. "Ekteniya" dualarını değiştirdiler. Vaftiz ayinine de öyle bir şekil verdiler ki açıktan açığa Şeytan'a tapmayı emrediyorlar. Hepsinin de suratlarına tükürmeyi öyle istiyordum ki... İblis onları gerek kupel[122] etrafındaki dolanmalarında, gerek evlenme törenlerinde, hep güneşin ters istikametinde yürütür.[123] Her hareketleri ters zaten. Vaftizde Şeytan'a beddua okunmuyordu artık, öyle ya! Kendileri onun çocukları değil mi?.. Babalarına lanet okuyacak değiller ya. Ne demeli bilmem ki! Ne olduysa doğru dine sahip ruhlara oldu. Yukarıda olan her şey aşağıya düştü. Cehennem köpeği Nikon dediğini yaptı. "Kitapları nasıl istersen öyle bastır Arsen. Eskisi gibi olma-

120 İran.

121 Burada priçastiye verilirken kullanılan ve İsa'nın vücudunu temsil eden kurban ekmeği kastediliyor.

122 Vaftiz için kullanılan su kabı.

123 Nikon inkılabına kadar Rus kilisesinde bütün dönme hareketleri, güneşin hareketiyle aynı istikamette yapılırdı.

sın da..." Dediğini yaptı işte. Bundan daha çok değişiklik de yapılamazdı doğrusu... Şimdi herkesin buna karşı çarpışması ve bu uğurda ölmesi gerekir. Bu iblisçe düşünceleriyle birlikte hepsi yere batsın melunlar! Onlar yüzünden şehit düşenlerin de ruhları defalarca şad olsun.

Şimdi ben, bütün Hristiyanlardan af diliyorum. Belki hayatımdan bahsetmek hiç de lüzumlu olmayan bir şey... Bununla beraber, Havari Pavlos'un *Havarilerin İşleri* kitabında havarilerin Tanrı'nın yardımıyla kazandıkları başarılar ona minnet ve övgülerini sunmak için bir vesile sayılarak anlatılmıştır. Bense bir hiçim. Tekrar tekrar söylüyorum: Ben günahkâr, kırıcı, hırsız, dolandırıcının biriyim. Günah işleyenlerle dostluk eden yere batasıca bir yalancıyım ben. Beni affedin ve benim için dua edin. Ben de bunu okuyan ve dinleyenlerin duacısıyım. Bundan fazlası da elimden gelmez. Yaptıklarımı insanlara anlatıyorum ki benim için dua etsinler. Kıyamet gününde bütün bu yaptıklarımın iyi mi yoksa fena mı olduğu anlaşılacaktır. Okumuşluğum yoksa da aklım kıt değildir. Belagat sahibi değilim, felsefe öğrenmedim. Ama Tanrı vergisi bir zekâm var. Bir havarinin dediği gibi: "Dilim yönünden fakirsem de kafam zengindir."

Affınıza sığınarak, size cahilliğimden biraz daha bahsedeceğim. Şimdi hiç unutmadığım bir aptallığımı anlatayım. Bu yüzden evimi türlü belalar sarmıştı. Papaz olduğum sırada, Çar'ın ruhani pederi Protopop Stefan Vonifatyeviç beni kutsamış ve Metropolit Filipp'in ikonasıyla Yefrem Sirin'in[124] kitabını vermişti. Okuyarak hem kendim faydalanacak hem de öğrendiklerimi yayıp başkalarına yararlı olacaktım. Bense büyüğümün bu kutsal hediyesine ve sözlerine önem vermeyerek kitabını akrabamdan biriyle bir ata değiştim. O sırada kardeşim Yevfimey de bizdeydi. Okumaya pek düşkün

124 Yefrem Sirin (Suriyeli Efrem), dördüncü yüzyılın kilise büyüklerinden biridir. Birçok kitabe, vecize ve öğütleri vardır. Kötümser, hayatın boşluğu ve ölümün çekiciliğini belirten keder dolu felsefesi, zulüm ve baskıdan bitkinleşmiş Staroverlerin ruhuna pek uygundu.

bir çocuktu. Kilise işlerinde üstün başarı göstermişti. Zaten sonraları, Büyük Çarevna'nın Zeburcusu[125] olarak saraya alındı. Taunda karısıyla birlikte öldü. Ata işte bu Yevfimey bakıyordu. Hatta bu yüzden ibadetini de hayli ihmal ediyordu. Tanrı ikimizin de hatasını gördü. Ben büyüğümün sözüne kıymet vermeden kitabı değiştirmiştim, kardeşim de bir hayvanın bakımını ibadetine üstün tutmuştu. Cenabıhak bu yüzden bizi şöyle cezalandırmıştı: Atımızı gece gündüz cinler rahatsız etmeye başladı. Hayvan her zaman terden sırılsıklam, hırpalanmış, bitkin bir haldeydi. İşin tuhafı, ben bir türlü hangi suçumuz yüzünden Şeytan'ın bizimle bu kadar uğraştığını anlayamıyordum. Ben bir pazar akşamı yemekten sonra ibadet ederken, Zebur okuyan kardeşim, yüksek sesle, "Beni koru, baha merhamet eyle Tanrım!" dedi ve birdenbire kitabı elinden bırakarak kendini yere attı. Cinler çarpmıştı. Azap içinde kıvranıyor, biçimsiz seslerle bağırıp haykırıyordu. O sırada evimde bulunan ve Yevfimey'in büyüğü iki kardeşim Kozma ile Gerasim onu bir türlü zapt edemediler. Otuz kişi kadar ev halkımız hastayı tutuyor, ağlayarak, hıçkırarak Tanrı'ya yalvarıyordu. "Ulu Tanrı! Günah işledik, nimetine karşı geldik. Affet bizleri!.. Bu zavallı gence kutsal atalarımızın dualarını aşkına merhamet eyle!" Yevfimey ise gittikçe çarpılıyor, bağırıp titriyor, kendini yerden yere atıyordu. Ben o sırada Allah'ın yardımıyla bu iblisin şamatasından hiç korkmadım, şaşırmadım. İbadetimi bitirerek yeniden İsa'ya ve Hazreti Meryem'e, gözyaşları içinde dua etmeye koyuldum. "Kutsal Ana! Büyük Tanrıçamız, hangi günahlarım yüzünden onu cezalandırdığını lütfen işaret buyur ki, Oğluna pişmanlığımı bildireyim ve bir daha yapmayayım bunu." Ağlayarak ruhani oğlum Simeon'dan kiliseye gitmesini ve Potrebnik'le[126] kutsal suyu getirmesini istedim. Simeon, Yevfimey gibi on dört yaşında bir gençti.

125 Zebur okuyucusu.

126 Papazların ayin esnasında kullandıkları kitap.

Candan arkadaştılar. Okumada ve ibadette birbirlerini destekliyorlardı. Simeon kiliseden kitapla kutsal suyu getirdi. Simeon'la birlikte cin çarpmışın başına geçtik. Ben Büyük Vasilios'un dualarını okuyordum, o da buhurdanlıkla mumları taşıyor ve kutsal suyu veriyordu. Başkaları da hastayı tutuyordu. Nihayet duanın, "Sana Tanrı namına emrediyorum, dilsiz ve sağır ruh! Bu mahlukun varlığından çekil ve bir daha oraya uğrama. İnsanların bulunmadıkları ve ancak Tanrı'nın gördüğü yere git!.." kısmını okudum. Fakat İblis dinlemiyor, kardeşimi bir türlü bırakmıyordu. Bu sözleri bir daha tekrarladım. Gene dinlemiyor, kardeşimi daha çok hırpalıyordu. Yazıklar olsun bana! Şimdi ne yapmalıydım ben? Bir yandan utanıyordum, öte yandan cesaretimi de kaybetmiştim, lakin Starets Yepifaniy'in emrettiği gibi işe yeniden başladım. Buhurdanlığı elime aldım, ikonalarla cin çarpmışı tütsüledim. Sonra kendimi sıranın üzerine atarak uzun uzun ağladım. Kalkınca şeytana gene Vasiliy'in duasını, "Bu mahlukun varlığından çekil..." diye haykırırcasına okudum. Şeytan, kardeşimi bir halka halinde büktü, sonra gerdi ve kendisi, yayından fırlayan ok gibi kardeşimin vücudundan çıkarak gitti, pencereye oturdu. Kardeşim ölü gibiydi. Üzerine kutsal suyu dökünce kendine geldi ve pencerenin üstünde oturan şeytanı parmağıyla gösterdi. Bir şey söylemiyordu: Dili tutulmuştu. Pencereye de kutsal sudan serptim. Şeytan oradan, bileğitaşının bulunduğu köşesine[127] geçti. Kardeşim gene gösterdi onu. Oraya da kutsal suyu serptim. O vakit şeytan ocağa gitti. Kardeşim onu orada da gösterdi. Oraya da su serptim. Bunun üzerine kardeşim ocak altını işaret ederek istavroz çıkardı. Şeytanın arkasından gitmedim artık; kardeşime kutsal suyu içirdim. Derin bir nefes aldıktan sonra, "Beni şeytan Çareviç'le[128] iki prensinin elinden kurtardığın için Allah senden razı olsun efendi baba! Ağabeyim

127 Eski evlerde kapının karşısında ikonaların asıldığı yerin yanındaki köşe.
128 Çarın oğlu.

Avvakum bu iyiliğin için ayaklarına kapanacaktır. Kiliseden kitaplarla suyu getirip, ötekilerle dövüşmene yardım eden çocuğun da Allah gönlüne göre versin. Tıpkı arkadaşım Simeon'a benziyor." Simeon'a: "Nehir[129] kenarında beni dolaştırıp dövdüler. Dediler ki, 'Seni, ağabeyin Avvakum kitabını bir ata değiştirdiği ve sen de bu atı sevdiğin için verdiler bize...' Bari hemen ağabeyime kitabı akrabamızdan satın almasını söyleyelim." "Kardeşim, nurum," dedim. "Ağabeyin Avvakum benim." Bana, "Ağabeyim misin?.. Sen benim babamsın," diye karşılık verdi. "Beni Çareviç'le prenslerinin elinden kurtardın. Ağabeyim, Lopatişçi'de oturur. Senin ayaklarına kapanmaya gelecektir." Bunun üzerine çocuğa gene kutsal sudan içirdim. Su ona öyle tatlı gelmişti ki telaşla kabı elimden çekiyordu. Su bitince kabı biraz çalkalayıp gene verdim ama içmedi artık. O kış gecesi sabaha kadar onunla uğraştım durdum, bir aralık yanında uzandıktan sonra sabah kiliseye, ilk ayini yapmaya gittim. Ben yokken şeytanlar çocuğa yeniden saldırmışlar, ama bu defaki biraz hafif olmuş. Kiliseden dönünce kutsal yağı sürdüm. Şeytanlar gene çekildiler. Bu sefer kardeşimin aklı da yerine geldi. Yalnız çok halsizdi, iblisler zavallıyı pek hırpalamışlardı. Hep ocağa bakıyor ve ben bir yere çıkacak olursam, şeytanların kendisine yeniden saldıracaklarından korkuyordu. İşlediğim günah yüzünden tam üç hafta, yani kitabımın parasını vermek suretiyle geri alıncaya kadar, şeytanlarla köpeklerle dövüşür gibi uğraştım durdum. Sonra Başrahip İlariyon'a[130] gittim. İlariyon kardeşim için bir ayin yaptı, bugün Hristiyanların en zalimlerinden biri olan ve Rezan başpiskoposluğunu yapan İlariyon, o vakitler pek iyi bir adamdı. Kardeşim için ondan başka din adamlarına da yalvardım. Dualarıyla

129 Sundovik Nehri. Volga'nın sağ kollarındandır.

130 Başrahip İlariyon Staroverlerin koyu bir düşmanıydı. Çok haşin davranırdı. Ölümü 1673'tedir. Bundan anlaşılıyor ki, Avvakum'un *Hayatım*'ı bu yılda yazılmıştı. İlariyon'a ölümünden dört sene evvel, metropolit payesi verilmişti. Fakat Avvakum'un bundan haberi yoktu.

biz şu günahkâr kullar kurtuluşa kavuştuk. Kardeşim cinlerinden tamamen kurtuldu. İşte, büyüğünün emrine karşı gelmenin cezası!.. Allah'ın sözünü dinlememenin cezası nedir kimbilir? Hey gidi adam, ateşle işkenceden başka ne olur ki!.. Ömrümdeki günleri nasıl tüketeceğimi bilmiyorum. Aklım kıtlaştı, hileciliğe, yalana saplandım. İnsanlara karşı nefret ve bencillik duyguları sardı beni. Herkesi tenkit ederken asıl kendim mahvoluyordum. Kendimi bir şey sanırken de irin, insan pisliği bir melunum ben! Tam manasıyla bok herifin biriyim! Her tarafım, ruhum da bedenim de kokuyor. Ben ancak köpek kulübelerine, domuz inlerine layığım. Çünkü onlar da ruhum gibi pislik ve iğrenç kokularla doludur. Ama domuzlarla köpekler zaten pis kokulu olarak yaratılmış; bense günahlarım yüzünden sokağa atılmış it leşi gibi kokuyorum. Beni toprağın altına sokan hükümetten Allah razı olsun! Hiç olmazsa burada pis kokumu ancak kendim duyuyorum. Kötü hareketlerimle başkalarını baştan çıkarmıyorum bari. Gerçekten böylesi daha iyi!

İzbeme bekçi olarak Moskovalı strelets Deli Kiriluşka'yı göndermişlerdi. Pek çok biti olduğu için saçlarını kestim, yıkadım, üstünü değiştirdim. Kiriluşka'yla birlikte çile dolduruyorduk. Ayrıca aramızda İsa ile Hazreti Meryem de bulunuyordu. Biçare, çok zamanlar altına eder, hem de işerdi. Pisliklerini hep ben temizlerdim. Yiyecek içecek bir şey isterse hep bana haber verir, bana söylemeden bir iş yapmaya cesaret edemezdi. Şeytan uykusunu getirip de ibadet etmek istemezse hafifçe birkaç defa dokunurdum, hemen duaya kalkardı. Arkamda durarak secdeye yatardı. Ben duayı bitirince üzerine bir kudurganlık gelirdi. Türlü türlü delilik ederdi. Ben biraz oturmak için Starets'in izbesine giderken, onu sıranın üzerine yatırırdım. Kutsar ve kalkmamasını emrederdim. Ben gelinceye kadar Tanrı onu bağladığı için kalkamaz, yattığı yerde kudurur dururdu. Halbuki ikonalar, kitaplar, ekmek, kvas vesaire, hep başucundaydı. Ben olma-

yınca hiçbir şeye el süremezdi. Ancak geldiğim vakit kalkardı. İblis de o zaman ona, bana inat olsun diye türlü arsızlıklar yaptırırdı. Bağırırsam otururdu. Yemek yaptığım zaman benden yemek isterdi. Sofradan evvel bir şeyler aşırmaya bakardı. Eğer ben yemeğe otururken "Göklerdeki Babamız" duasını okur ve yemeğimizi kutsarsam, bunları yemez, ille kutsanmamışından isterdi. Ama ben yiyeceği zorla ağzına tıkardım; hem ağlar hem yutardı. Balık yedirecek olursam, içindeki şeytan büsbütün depreşir,[131] Kiril'in ağzından, "Aç bırakıyorsun beni!.." diye söylenirdi. O vakit ben, bir yandan Tanrı'ya dua eder, Kiril'e oruç tutturarak haçımla onu kutsardım. Üzerine kutsal yağı da sürerdim. Bunlar onu şeytanın kötülüğünden koruyordu. Yanımda bir aydan biraz fazla kaldı, öleceğine yakın aklı başına gelmişti. Günahlarını çıkardım, kutsal ekmek verdim. Kısa zaman sonra öldü zavallı. Tabutla kefen aldım ve bir kilise yakınına gömülmesini söyledim. Ayrıca papazlara "sorokoust"[132] yapmaları için para verdim. Ölü yirmi dört saat yanımda kaldı. Gece kalkıp dua ettim. Sonra ölüyü kutsayarak öptüm ve tekrar yanına yattım. Pek candan bir arkadaştı bana! Allah'a şükürler olsun. Bugün o öldü, yarın da ben tıpkı onun gibi öleceğim.

Bir de Moskova'da başka bir delim vardı. Adı Filipp'ti. Benim gibi Sibirya'dan gelmişti. Kulübesinde duvara zincirlenmişti. Çünkü içindeki cin pek taşkın ve azılıydı. Herif çırpınıyor, dövünüyordu. Ev halkı onunla bir türlü başa çıkamıyordu. Ben haçımla ve kutsal suyla gelince adamcağız hemen sakinleşirdi. İsa'nın haçı karşısında ölü gibi sakinleşir ve bana hiçbir şey yapmazdı. İlahi Kudret, kutsal atalarımızın duaları sayesinde içinden şeytanı kovdu. Yalnız tam olarak aklı başına gelmedi. Filipp'in yanında din döneklerinin İsa dini uğruna Mezen'de astıkları meczup Fyodor bulunu-

131 Şeytan'ın balığa karşı nefret göstermesi, balığın İsa'nın sembolü olmasıyla açıklanır.

132 Ölümün kırkıncı günü yapılan matem ayini.

yordu. Filipp'in başucunda Zebur okur, ona İsa'nın dualarını öğretirdi. Ben o sıralarda gündüzleri hep dışarı çıkıyor, Filipp'le ancak geceleri uğraşabiliyordum. Bir gün, Fyodor Rtişçev'den pek üzgün bir halde dönmüştüm. Evinde Rafizilerle din ve kanun konuları üzerinde adamakıllı atıştım da... Eve gelince de karımı hizmetçilerimizden dul Fetinye ile kavga etmiş buldum. Şeytan onları bir hiç yüzünden birbirine katmıştı. İkisine de dayak attım, hem de fena halde hakaret ettim. Böylece hırsımı onlardan alarak hem Allah'a hem de onlara karşı günah işledim. Bunun üzerine Filipp'in şeytanının da birdenbire köpürüp azdığını fark ettim. Filipp çırpınmaya, kötü kötü bağırmaya başladı. Zincirini kırmak istiyordu. Evdekiler müthiş korktular, herkes telaşa düştü. Uzun boylu hazırlığa lüzum görmeden ona sokuldum. Yola getirecektim. Ama bu sefer her zamanki gibi olmadı. Beni yakaladığı gibi pataklamaya başladı. Sarsıyor, eziyet ediyordu. Elinde bir örümcek kadar kudretsiz kalmıştım. Boyuna, "Artık düştün elime!" diye söyleniyordu. Ben ancak dua okuyordum. Ama sadece dua neye yarar? Ev halkı beni delinin elinden kurtaramadı. Zaten ben de kendimi tam olarak bırakmıştım. Günah işlediğimi anlamıştım. "Varsın dövsün!" diyordum kendi kendime. Ama Allah'ın hikmeti, adamakıllı dövdüğü halde hiçbir yerim acımıyordu. Nihayet, "Korkmuyorum senden!" diyerek beni kaldırdı, bir köşeye fırlattı. Kendime gelinceye kadar yattım ve bu arada vicdanımı yokladım. Kalkıp karımı buldum ve ayaklarına kapanarak, gözyaşları içinde özür dilemeye başladım. "Günah işledim Nastasya Markovna! Affet şu günahkâr kulu!.." O da önümde eğilerek benden af diliyordu. Bundan sonra aynı tarzda Fetinye'den af diledim. Sonra odanın ortasına yattım ve evdekilerin hepsine, şu melun günahkârın sırtına beş kırbaç indirmelerini emrettim. Yirmi kişi kadar vardı. Karım, çocuklarım hepsi ağlayarak vuruyorlardı. Ben de, "Beni dövmeyen benimle birlikte cennete gidemeyecektir," diyor-

dum. Onlar, isteksiz, gözyaşları içinde beni kırbaçlarken ben kırbacın her şaklayışında bir dua okuyordum. Herkesin kırbacını yedikten sonra ayağa kalktım, aflarını diledim. İblis baktı ki ona kurtuluş yok, tekrar Filipp'in vücudundan çıktı. Ben de haçla onu kutsadım. Deli, eskisi gibi uslandı. Kısa zaman sonra İsamız ve Tanrımızın yardımıyla tam olarak iyileşti. Bu yüzden Tanrımıza minnet ve övgülerimi sunarım!

Sibirya'da bulunduğum sırada, Tobolsk'ta otururken, Fyodor isminde bir deliyi getirdiler. İçindeki şeytan pek zalimdi; Fyodor bir büyük bayram gününde karısıyla oynamış ve böylelikle bayramın kutsallığını bozmuştu. Sonra da delirmişti. Bunları anlatan karısıydı. Kendisini iki ay kadar yanıma aldım. Tanrı'ya onun için pek çok yalvardım. Ayrıca kiliseye götürdüm ve kutsal yağdan sürdüm; Allah acıdı, şifa verdi. Vücudu da aklı da iyileşti. Benimle birlikte kiliseye gitmeye ve sabah ayinlerinde dualar okumaya başladı. Bir sabah ayininde kutsal kurbanın kaldırılması sırasında beni fena halde kızdırdı.[133] Koronun bulunduğu yerde onu adamakıllı dövdüm ve ayrıca zangoca onu kilisenin dış kapısının yanında zincire vurmasını emrettim. O ise zinciri duvara bağlayan çiviyi sökerek kaçtı ve artmış bir kudurganlıkla ayin devam ederken dışarı fırladı. Doğru büyük voyvodaya gitmiş, oradakilerin hepsini korkutarak dağıtmış. Bunun üzerine voyvoda kızdı; onu yakalattı ve hapse attırdı. Fakat deli, hapishanedeki zavallı mahpusları da adamakıllı patakladı, üstelik ocağı yıktı. Bunun üzerine voyvoda onun köyüne, karısının ve çocuklarının yanına gönderilmesini emretti. Herif bu sefer de köylerde dolaşırken türlü türlü münasebetsizlikler yapmaya başladı. Herkes ondan kaçınıyordu. Onun yüzünden beni de voyvodanın yanına sokmuyorlardı. Allah'a pek yalvarıyordum onun için. O aralık Moskova'dan bir emir geldi. Tobolsk'tan bü-

133 Eski Rus demonolojisine göre Şeytan, avlarını tuzağına düşürmek için, sabah ayinin bu en önemli anını seçerdi.

yük Lena Nehri'ne sürülüyordum. Petro gününde, tam yola çıkmak üzere sandala bineceğimiz vakit aklı başındaydı. Sandalımıza girip bütün oradakilerin önünde ayaklarıma kapandı. "Beni affettiğin için Allah da senden razı olsun aziz peder!" dedi. "Evvelki gün stepte koşarken karşıma çıktın ve haçınla kutsadın beni. İçimdeki bütün şeytanlar kaçıştı. Ben de ayağına geldim. Beni kutsa." Ona baktıkça hem ağladım hem de Tanrı'nın büyüklüğünü düşünerek sevinç duydum. İşte O hepimizi koruyor, hepimizi düşünüyor. Fyodor'a şifa verdi, beni de sevindirdi.

Fyodor'u, kendisine öğütler vererek kutsadım ve evine, çoluğunun çocuğunun yanına yolladım. Sürgün yerine varmak üzere yoluma devam ederken yol boyunca Tanrı Oğlu nurumuz İsa'ya onu, ilerisi için de, her kötülükten koruması için dua ettim. Sürgünden dönüşümüzde kendisinden haber sordum. "Sen buradan gittikten sonra, karısıyla ve çocuklarıyla namuslu bir Hristiyan olarak üç yıl kadar yaşadı, sonra da öldü," cevabını aldım. İyi bir sonuçtu bu, Allah'a şükürler olsun!

Starets ile Tanrı'nın kulu, kusuruma bakmayın. Bana bunları söyleten sizsiniz. Mademki çenem açıldı, bir hikâye daha anlatayım bari.

Papazken, kardeşim aklını oynatmış gibi olduğu vakit, evimizde genç dul bir kadın vardı. Adını bile iyice hatırlamıyorum, galiba Ofimya idi. İş görüyor, yemek pişiriyordu. Elinden her iş gelirdi, ama her akşam, ibadetine başlar başlamaz Şeytan onu bir kere çarpardı. Kadıncağız taş kesilir, ölü gibi hareketsiz kalırdı. Soluk bile alamazdı. Odanın ortasında, kolları bir yanda, bacakları öte yanda, tıpkı bir ölü gibi serilirdi. Hazreti Meryem'e "Ey övgü değer Tanrıça!" duasını okur, üstüne tütsüyle buhurdanlığı sallar, başına haç koyup Büyük Vasilios'un dualarını okurdum. O vakit haçın altındaki baş dirilir, kadın konuşmaya başlardı. Lakin kolları, ayakları ve gövdesi hâlâ ölü, taş gibidir. Haçı bir eline

dokundururdum, eli kıpırdanmaya başlardı. Sonra aynı şeyi öbür eli için yapardım. Haçı karnına koyduktan sonra kadın artık oturabilirdi. Ama ayakları taş gibiydi. Günah diye haçı ayaklarına sürmekten çekiniyordum, ama sonunda ayaklarına da dokunurdum. Kadın tamamıyla canlanır, bir şey olmamış gibi ayağa kalkıverirdi. Dua ettikten sonra ayaklarıma kapanırdı. Bu illeti epey zaman sürdü. Şeytan onu adamakıllı hırpalamıştı. Kutsal yağı sürünce bıraktı kadını... Allah'a şükür iyileşti. Deli olarak iki de Vasiliy vardı bende. Onlar da pek acayip adamlardı: Pisliklerini yerlerdi.

Bir hikâye daha anlatayım mı sana Starets? Günahtır, ama olmuş bir şey. Tobolsk'ta Anna adında bir ruhani kızım vardı. İbadette pek gayretliydi. Dünyanın güzelliklerinden vazgeçerek inzivaya çekilmişti. Ama iblis, kızın fazilet sahibi olmasını kıskanmış, kalbine evinde büyüdüğü efendisi Yelizar'a karşı özlem sokmuştu. Yelizar onu Kumık tatarlarının elinden kurtarmış, evinde büyütmüştü. Anna, kızlığını, iffetini namuslu bir kıza yakışacak şekilde korumuş, lakin tam ergin çağa girdiği sırada ruhunu Şeytan'a kaptırmıştı. Anna benden uzaklaşıp efendisiyle evlenmek istedi. Durmadan ağlıyordu. Tanrı onu uslandırmak için cinleri başına sardı. Artık beni dinlemiyordu; ibadetten soğumuştu. Duaya başladığımız vakit kollarını bağlar, kıpırdamadan dururdu. Tanrı bunu görmüş ve Şeytan'ın tam dua zamanında saldırmasını emretmişti. Ben kulunuzsa ona acıyor, haçla kutsuyor, üzerine kutsal sudan serpiyordum. Böylelikle Şeytan'ı uzaklaştırıyordum. Bunu çok kere tekrarladımsa da kızın delilik ve inatçılığı hep devam ediyordu. Doğru yola gelmesini isteyen Allah ona başka türlü bir ceza yolladı. Bir gün, dua esnasında Anna, sıranın üstünde öylece kaldı ve bu uyku tam üç gün üç gece sürdü. Vakit vakit bakıyor, arada bir soluk aldığını fark ediyordum. Ölecek sanmıştım. Sonra dördüncü gün ayıldı. Oturup ağlamaya başladı, yemek verdiler, yemedi.

O gece akşam duasını bitirip ev halkını kutsadıktan sonra hepsine çekilmeleri için izin verdim; karanlıkta secdeye yattım. Anna da dua okuyarak gizlice yanıma geldi ve ayaklarıma kapandı. Çekilerek masanın önüne oturdum. Anna masanın yanına geldi ve ağlayarak, "Beni dinle efendi hazretleri, sana söyleyeceklerim var!" dedi. Anlattıklarını dinlemeye başladım. "Duada uyuklayarak düştüğüm vakit iki melek yanıma gelerek beni kollarımdan tuttu ve dar bir yoldan geçirdiler. Sol taraftan ağlamalar çığlıklar duyar gibi oldum. Sonra beni aydınlık bir yere getirdiler. Burası pek güzel bir yerdi! Birçok güzel ev ve konaklar gösterdiler. Hele içlerinden biri olağanüstü güzeldi ve çok da büyüktü. İçeriye girdik. Baktım, her yanda örtüleri bembeyaz, üzerleri çeşit çeşit yemeklerle kaplı sofralar kurulmuş... Masanın birinin öbür ucunda kıvırcık dallı bir ağaç duruyordu. Üzeri süslüydü. Ağaçtan birtakım kuş sesleri geliyordu. Sesleri o kadar hoş, o kadar tatlıydı ki, anlatamam. Orada biraz kaldıktan sonra tekrar dışarıya çıktık. Bana, 'Bu konağın kimin olduğunu biliyor musun?' diye sordular. 'Bilmiyorum,' cevabını verdim. 'Bırakın da oraya gireyim...' Melekler de, 'Babanın, Protopop Avvakum'undur bu konak,' dediler. 'Sözünü dinle, sana söylediği gibi hareket et, onun çıkardığı gibi istavroz çıkar ve dua ederken secdeye yat. Onun hiçbir dediğinden dışarı çıkma. O zaman onunla birlikte burada kalacaksın. Ama sözünü dinlemezsen, demin ağlamalar duyduğun yere gideceksin. Babana da bunu söyle. Seni gezdiren bizler, şeytan değiliz. Bak, kanatlarımız da var. Şeytanların kanatları yoktur.' Baktım, bembeyaz kanatları vardı."

Kız af dileyerek önümde eğildi, bundan sonra da her bakımdan iyileşti. Tobolsk'tan sürüldüğüm vakit onu ruhani oğlumun yanına bıraktım. Rahibe olmak istemişti. Gelgelelim, İblis gene bildiğini okudu. Gidip Yelizar'la evlendi, çocukları bile oldu. Sekiz yıl sonra geri döndüğümü duymuş, kocasından izin alarak rahipliğe girmişti. Evliyken de Tanrı

ara sıra onu cezalandırıyordu, cinler gene hırpalıyordu onu. Tobolsk'a dönmeme bir ay kala, rahibe oldu. Yanıma iki çocuğunu getirerek ağladı sızladı, pişmanlığını göstermek için en ağır sözleri kullanarak kendini hırpaladı. Bense utanç duysun diye başkalarının yanında ona adamakıllı bağırdım. O da yaptıklarından pişmanlık duyuyor, önüne gelenden af diliyordu. Onu hayli hırpaladıktan sonra affettim. Sabah ayini sırasında, arkamdan o da kiliseye girdi. Kutsal kurbanın getirilmesi sırasında şeytan gene vücudunu sardı. Kadın bağırıp haykırmaya, köpek gibi havlamaya, koyun gibi melemeye, gugukkuşu gibi ötmeye başladı. Acıdım ona artık. Haçı alarak mihraptan minbere çıktım ve bağırdım: "Allah'ın emriyle, bu kadına eziyet etmeni yasak ediyorum iblis! Tanrı, bu ve öbür dünyada affedecektir onu." İblis kadının vücudundan ayrıldı. O da, bu suçunu bağışlayayım diye gelip ayaklarıma kapandı. Haçımla onu kutsadım ve affettim. O zamandan beri gerek ruhça gerek vücutça sağlamlaştı. Benimle birlikte Rusya'ya döndü. Tıraş edildiğim zaman, çocuklarımla birlikte o da Patrikhane avlusunda, din ve gerçek kanunun uğruna Metropolit Pavel'den epey işkence gördü. Pek çok çekti. Rahibelikte ismi Agafya olmuştu.

Aziz peder! Anneler evime fıtık hastası çocuklarını getirdilerdi. Benim çocuklarım da küçükken fıtığa tutulmuşlar ve onları iyi etmiştim. Pazar duasını okuyarak, kutsal yağı, duyu organlarının her birine sürer, hasta çocuğun bu yağla sırtını ve böbreklerini ovardım. Tanrı'ya şükür, çocukta fıtık illetinden eser kalmazdı. Ama, bazen, hastalık geri gelirse, tekrar bunları yapardım. Bu sefer merhametli büyük Tanrımız hastalığa tam şifa verirdi.

Papaz olduğum sırada, yani ermişliğimin ilk zamanında, Şeytan beni de korkuturdu. Bir gün karım pek ağır hastalanmıştı. Ruhani pederi çağırdık. Günah çıkarma merasimi için gereken bir dua kitabını almak üzere gece yarısından sonra kiliseye gittim. Dehlize girdiğim zaman yerinde duran

bir masa Şeytan'ın marifetiyle, havalanıp zıplamaya başladı. Korkmadan ikonanın önünde dua ettim ve masayı, üstünde bir istavroz çıkararak, yerine koydum. Masa eskisi gibi durdu. Yemekhaneye girince Şeytan'ın başka bir oyunuyla karşılaştım. Sıranın üzerinde tabut içinde bir ölü duruyordu. Şeytan'ın marifetiyle tabutun kapağı açıldı, ölünün kefeni, beni korkutmak için kıpırdandı. Dua ederek ölüyü elimle kurtardım, her şey geçti. Mihraba yaklaştığım zaman, gene beni korkutmak için, lataların ve örtülerin her tarafta uçuştuklarını gördüm. Dua ederek mihrabı öptükten sonra, uçuşan parçaları kutsadım. Sonra, elimle yoklayınca, bunların eski yerlerinde asılı durduklarını gördüm. Dua kitabımı alarak dışarı çıktım. Şeytan bizimle böyle uğraştı işte! Ama bunlar sözü edilmeye değmez şeylerdir. Gerçekten bütün bunlar, haçın ve kutsal yağın, Tanrı'nın yardımıyla deliler ve hastalar üzerinde yarattığı mucizeler yanında hiç kalır. Şunu hatırımızdan çıkarmamalıyız ki, Tanrı bütün bunları, bizim için ve bize faydası dokunsun diye değil, şanı yükselsin, övgü değerleri artsın diye yapar. Hakkı da değil mi? Bunları İsa yapmayacak da benim gibi bir çamur parçası mı yapacak?

Şimdi benim kendim için ağlamam gerek. Yahuda da mucizeler yapardı, ama para hırsı yüzünden İblis'in pençesine düştü. İblis de önceden gökte bulunurdu, lakin ukalalığı oradan aşağı atılmasına sebep oldu. Âdem cennetteydi, ama zevke yenildiği için kovuldu ve beş bin beş yüz yıl cehennemde kalmaya mahkûm oldu.[134] Şu halde, devrilmemek için, herkes doğru istikamette yürümesini bilmeli ve sarsılmamalı. İsa'nın ayaklarına sarıl, kutsal annesiyle azizlere dua et, her şey yolunda gidecektir.

Eh Starets, gevezeliğimi sabırla dinledin. Allah'ın adına sen de şu İsa'nın âciz kuluna her şeyi yaz. Hazreti Meryem'in,

---

134 Avvakum, dünyanın yaratılışından İsa'nın doğuşuna kadar geçen zamanı Tevrat'a dayanarak, 5500 yıl kabul ediyor. Nikonculara göre bu müddet 5508 yıldır.

Şeytan'ı hırpaladıktan sonra, ellerine nasıl teslim ettiğini, karıncaların kamışını gizlice yiyerek seni nasıl erkeklikten yoksun bıraktıklarını anlat. Şeytan'ın, odunlarını ve kulübeni yaktığı halde kulübenin içinde her şeyin sapasağlam kaldığını, göklere haykırışını ve İsa'yla Hazreti Meryem'in şanını yükseltecek başka neler hatırlarsan, hepsini yaz. Sözümü dile. Yazmazsan darılacağım sana.

Beni dinledikten az da olsa zevk aldıysan çekinmeden söyle. Havari Pavlos, Barnaba ile Allah'ın işaretlerinden nasıl mana çıkardıklarını ve Tanrı'nın onlara mucize yaratma kabiliyetini nasıl bağışladığını genel bir toplantıda ve hep Tanrı İsa'nın adını yükselterek anlatmışlardı (Havarilerin İşleri, 13-22). Bunun üzerine, orada bulunanlardan birçoğu imana gelmişler ve onlarla dertleşmişlerdi.

Havari kitabından ve *Havarilerin İşleri*'nde bununla ilgili pek çok şey bulunur. Korkmadan her şeyi söyle, ama kalbini temiz tut. Söylerken kendini değil, İsa'yı ve anasını yükseltmeye çalış. İsa kulları da bunu okurken ta kalbinden bir memnunluk duysunlar. Biz öldüğümüz zaman, onlar yazılarımızı okurken, Tanrı'ya ettikleri dualarda belki bizi de anarlar. Biz de okuyanlar ve dinleyenler için Allah'a dua edeceğiz. İsa'ya ulaştığımız vakit, sonsuzluğa kadar, onlar bizim, biz de onların oluruz. Âmin.

SON